

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

V. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, JÚLIUS 1, 1875.

235—26. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztési iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

ELŐFIZETÉSI FELHIVÁS

AZ

„ERDÉLYI PROT. KÖZLÖNY“

1875. 11-ik félévi folyamára.

Lapunk előfizetési díjja az e félévben okvetetlenül megjelenendő könyv-illetményvel („Az erd. ev. ref. egyházkerület egyházjoga,“ dr. Kolosvári Sándortúl) a hátra levő második 12-ivre terjedő füzetel együtt:

Évnyegyedre	1 frt. 50 kr.
Fél évre	3 frt.
Egész évre	6 frt.

Becsületos törekvésü és teljesen független szellemü lapunk pártolására hívjuk fel olvasóinkat. A tizedik félévet kezdjük meg azzal az elhatározással, mely mindig lelkesített, hogy tőlünk kitelhető erővel szolgáljunk a köznek. Sikerült már egy kis törzs-közönséget teremteni: ez tegyen tanubizonyosságot mellettünk támogatásával s azzal, hogy másokat is megnyerni törekszik. Sokan mondják, hogy lapunk immár nélkülözhetetlenné vált: mutassák meg azzal, hogy szellemi és anyagi támogatásban részesítik; nehogy elfáradjunk a hiában való küzdelemben.

Koloszvárt, júniusban, 1875.

Szász Gerő.
fel. szerk. és tulajdonos.

Az iskolai takarékpénztárakról*)

I.

A jelenkor kultur-államai két hatalmas emeltyü segítségével törnek előre. Ez emeltyük egyike az ernyedetlen munkaerő, a másik, ennek édes testvére, a takarékosság, s az ebből önkint folyó tőke-gyűjtési hajlam.

*) Anynyira fontosnak tartjuk ez ügyet, hogy elterjedése végett, örömezt reprodukáljuk lapunk legkiválóbb helyén e cikksorozatot, melyet Kenessey Kálmán a nemzetgazdasági egyesületben olvasott fel; és a mely minden figyelemre méltó mindnyájunk részéről. Ha e tekintetben is mozdítunk valamit, többet használunk, mint ha szép elméleti orációkban excellálunk. Ajánljuk olvasóink, paptársaink, tanítóink figyelmébe.
Szerk.

Nézzük bármelyikét a világconcertben kisebb-nagyobb szerepet játszó országoknak: ugy fogjuk találni, hogy azokban az anyagi s ezzel karöltve járó erkölcsi magaslat elérése körül ama megjelelt két tényező vonul át félreismerhetlen aranyfonálkint a népéleten, feltaláljuk azt a gazdagok palotáiban épp ugy, mint az egyszerű munkáslakokban; nincs ez államokban senki oly gazdag és hatalmas, hogy a munka alól felmentve érezhesse magát, nincs senki, ki a takarékosság nagy elvének ne hódolna, s a luxus, mely a társadalom magas rétegeiben uralkodik, csak is a munka által szerzett fölösleg természetes működése és nyilvánulása s épp azért nem csak hogy nemzeti bűnnek és gyöngeségnek nem bélyegezhető, de sőt áldásos emeltyüje az iparnak és kereskedelemnek,

mely a gazdagok fölöslegét a társadalom alsóbb rétegeibe gyümölcsözőleg szivároztatja szét.

A gazdagok e most érintett fölöslege nem oly fölösleg, mely az élet napi szükségleteinek megszerzésén túl fenmarad; hanem olyan, mely mellet a tőkegyűjtés igényei sem maradnak betöltetlenül.

Azt tapasztaljuk ugyanis, hogy a mint hazánk határait átlépjük — már a Lajtán túl is — miszerint a nyugat és észak felé élő népek mintegy törvényül tűzték ki maguknak, hogy a családok jövedelmeiket egészen fel ne éljék, egy része bevételeiknek okvetetlenül félretételek részint a jövő évek esetleges rendkívüli kiadásainak biztosítása, részint a jövőről való gondoskodás — a tőkegyűjtés céljából.

A kisebb vagyonu egyénre és családra az élet rendes elmaradhatatlan szükségletei aránytalanabban nehezdedvén, a család megtanul nélkülözni számos oly kényelmi s élvezeti cikket, mely a gazdagnál napi renden van: de e nélkülözés megtermi gyümölcsét a havi megtakarításokban, melyek takarékpénztárba folynak be, — hogy ekkép a milliók félretett fillérei milliárdokra emeljék a nemzeti közvagyonot és segítsék dugszagdagá s hatalmassá lenni az államot, melynek polgárai.

A mely államokban a takarékoság, hogy úgy mondjam, a nemzet vérebe ment át, ott a társadalom összes rétegei külsőleg véve szokásaikban, élvezeteikben, háztartásukban, szóval, egész életmodjukban egyszerűbbek, szigorúan számítók, erkölcsi tekintetben igénytelenebbek és mi fő: kötelesség-érzők, mely kötelesség-érzet kiterjed úgy a család, mint az állam iránti kötelességek lelkiismeretes teljesítésére.

Valóban, irigylendő sorsa azon előrehaladt államoknak, melyeknek ilyen polgárai vannak, kik a munkában és takarékoságban keresik legfőbb dicsőségüket s kiknek legfőbb jellemvonásuk a kötelesség-érzet, kik hazájuk irányában nem csak ékes szavakkal, de tettel is készek és képesek jó és rossz időkben egyiránt teljesíteni kötelességeiket, álljon e kötelesség megkettőztetett szorgalomból, pénzből, vagy ha kell vérből, mindegy: nincs ember, kinek hátrálni csak eszébe is ötlenék, vagy ha ily hátrálásra ittott hajlam mutatkoznék — nincs eset, hogy ezt a törvény uralma lehetővé tenné.

A polgári kötelesség-érzet viszont a zajtalanul működő hangyaszerű munka-kedv és józan takarékos-

ság csodálatra méltó eredményeit láttuk a közel-múltban lezajlott óriási háboruban világítani. Láttuk a veszélyezett haza felhívására fegyverre sorakozni a családfőket, haza térni távol országokból és az első parancsszóra egy részt, láttuk másfelől a csata-vesztett félre reá rovott a történelemben hallatlannak és elviselhetetlennek hitt háború-költséget hihetetlenül rövid idő lefolyása alatt előteremtetni, hogy a világ elbámuljon azon szédítő eredmények nagysága felett, melyet egy munkában és takarékoságban megedzett, életrevaló nép felmutatni képes.

De tekintsünk el bár e világra szóló példáktól, ha csak szemeinket önkint nem kívánjuk a hangosan beszélő tények előtt behunyni, látnunk kell, hogy a művelt világ népei a lankadást nem ismerő szorgalom és a takarékoság nehéz, de dicsteljes útján emelték hazájukat a kultur-államok sorába kivétel nélkül; s míg ezt be nem látjuk mi is, sem a tudománynak emelt fényes paloták, sem a vasutak száz mértföldei, sem a csillámló modern institúciók nem fognak bennünket kiemelni alárendelt helyzetünkől; a kiemelkedés csak két lépcsőn lehetséges: melyek egyike a munka, másika a takarékoság.

Az e lépcsőkön magát felküzdött nép, az általános vagyonság polcára jutva, könnyen és készséggel viseli az állam-háztartás terheit, gond nélkül látja el a családi élet igényeit, gyermekeit gondosan neveltetni, pártolja a hazai irodalmat nem anynyira hazafiúi áldozat-készségből, mint inkább azért, mert az olvasás nála élet szükségévé vált, érdeklél viseltetik a polgárosulás minden nemesebb mozzanatai irányában, azokat szóval, tettel elősegíti. Csak is így történhetik, hogy az állam-kormány a legtöbb esetben felmentve érezheti magát oly intézetek állításától és segélyezésétől, melyek a polgárosulás és jóllét alsóbb fokán álló országokban csak is állam-segély útján jöhetnek létre. Fentebb érintett országokban a társulás szelleme hatalmas gyökeret vert a társadalomban, s a jóllétben élő polgárok szabad férfiakhoz méltatlan dolognak tartanak, az államra appellálni akkor, mikor önmaguk erejével is teremthetnek; így jönnek létre évről-évre, mondhatnám, hónapról-hónapra az új kórházak, szegény- és vakápolók s a magán-iskolák számos nemei.

Hol azonban a munka teremtő ereje s a takarékoság szelleme még csak szórványosan létezik és él; hol a jövőről való gondoskodás, vagyis, a tőke-gyűj-

tés iránti hajlam csak kivételesen mutatkozik; hol az emberek megszokták „napról-napra“ élni, a jövedelemmel, a keresményen gondatlanul bánni; hol jó gazdának tekintetik már az is, ki jövedelmével kijő, ha annál többet nem költ, az, hogy a jövő tekintetéből évről-évre félre nem tesz, nem takarít, az senkinek fel sem tűnik; hol a munkás heti keresményét vásárnaponkiint lelkiismeretbeli furdalás nélkül korcsmázza el — éhezzen bár a család otthon; hol a gazda és iparos kevés kivétellel a legkedvezőbb évek bevételeihez szabja háztartása budgetjét, s ha az év kevésbé kedvező, már adósságra szorúl, mert tartalékról gondoskodni, szükségesnek nem látta; hol a különben tiszteletre méltó vendég-szeretet oda fajul, hogy egyesek háza valóságos vendéglővé válik, hol a nép három napig tartó lakodalmakat tart, mi egy év jövedelmébe kerül sokszor; hol a névnapok, keresztelők, sőt a tórok is megannyi alkalmas a pazar vendégségek tartására — nem is említvén a politikai demoralizáló dáridók, örökös bankettek és tivornyák anyagi viszonyaink közt egyáltalán nem jogosult betegségét —; hol a munkás-osztály nagy része csak akkor dolgozik, ha erre a kenyér-hiány kényszeríti, s ha e tekintetben nem egy egész, vagy csak fél év tekintetéből, de csak egy rövid hétre nézve nyugodt lehet, vagy épen nem fog munkához, vagy túlkövetelő: ott a társadalom beteg — nagyon beteg, az orvosi segély élet-kérdés s az orvoslás módjai felett töprengeni lehet és kell hogy legyen egyik legfőbb feladata azoknak, kik előtt a nemzet sorsa, jövője, fejlődése nem közönyös, kik e tekintetben közrehatni a társadalomban elfoglalt állásuknál és hajlamuknál fogva hivatvák, sőt kötelezvék.

Hogy az előadottakban hazánkra vonatkoztam, úgy hiszem, feles megjegyeznem; ki állapotainkat közelebbről ismeri, ki társadalmunk bajai felett gondolkozott: az előtt nem lehet ismeretlen ama kórállapot, melyet röviden vázoltam, s az, és azok egyet fognak érteni velem abban, hogy ama betegségén társadalmunknak segíteni kell minden lehető erővel és idővesztegetés nélkül, mert a baj akuttá vált s hosszszas gondolkodásra idő nincs. Meg kell fontolnunk azt, hogy mindaddig, míg a jövőről való gondoskodás fentartó szelleme közöttünk életképes gyökeret nem ver, míg ennek folytán a takarékoság erénye általánossá nem válik: nincs lehetősége annak, hogy a civilizált államok sorába felküzdhessek magunkat —

sem a modern institúciók, sem a szabadelvű theoriák, sem a jó közigazgatás, sem a törvénykezés javulása nem fog bennünket a szégyenletes pangástól, sőt hátramaradástól megmenteni s a deficit általánossá válik úgy a kormányzat, mint a családok körében.

(Folyt. következik.)

A ker. közgyűlésen tartott beszédek közül.

Szász Domokos beszéde máj. 26-án.

(Folytatása és vége.)

Részemről e tekintetben egy igen keserű csalódáson mentem keresztül. Azt hittem ugyanis, hogy ez eszme megpendítése első sorban anyaszentegyházunk papságában kelt élénk viszhangot. Mert itt e közgyűlés tagjai közt tán sokan vannak, kiket a szükség gondja nem emészt; de anyaszentegyházunk papságának nagy többsége csaknem a végmegsemmisülés szélére áll! (Több részről mosolygás!) Részemről nyugodt lélekkel tűröm el a mosolyt, mely e tárgyban való felszólalásomat kíséri.

Még egy más bűnös gondolatot is bátor volt a kolozsvári egyh.-megye emlékirata felszínre hozni és ez is az anyaszentegyház egy nagy fontosságú kötelességének kérdése. Mert én azon meggyőződésben vagyok, hogy azt a terhet, melyet a forradalom előtt 4 főtanodánk viselt, s mely jelenleg egyetlen tanodánk vállain nyugszik (El is bírja!) a lelkes-képzés terhe és kötelessége az anyaszentegyház egész egyetemének terhe s kötelessége. (Helyeslés.) Mert a papság, melynek minden tagja az egésznek szolgál s áldozza fel életét, megvárhatja, sőt megkövetelheti azt, hogy anyaszentegyházunk gondjai, intézkedései egész teljességét terjeszse ki rá!

Ez volt a második, miről azt hittem, hogy a papság lelkeben kelt viszhangot. Jól tudom, tiszt. egyh. ker. közgyűlés, mi az oka annak, hogy jelenleg ez eszme, melyről meg vagyok győződve, hogy előbb-utóbb ki fogja magát küzdeni, ilyen fogadtatásra talál. E kérdés legbensőbb kapcsolatban áll egy főtanodánk egész jövőjének kérdésével nem csodálkozom azon, hogy egy főtanodánk jövője kérdésében aggályok s oly nézetek merültek fel, melyek miatt sokan ép azért, hogy meggyőződésük szerint azon tanodát mentsék meg, egy ily eszmét elejteni hajlandók. A tegnapi tárgyalás rendjén ugyanis a szónokok hosszszu sora azon álláspontot foglalta el, hogy egy ily iniciálás, egy ily központi theol. szeminárium felállításának gondolata, anynyival inkább kivitele az enyedi főtanoda hanyatlását, ha nem épen romlását vonná maga után. (Igaz is!) Én, t. egyházker. közgyűlés, a menyinyire a Bethlen-főtanoda múltját ismerem, azon meggyőződésben vagyok, hogy a Bethlen-főtanoda azon időben, mikor még vállain nem volt anynyí teher, mint most, nagyon szépen virágzott; ámbár, most is, kétség kívül egyikét a legtiszteletre méltóbb helyeknek foglalja el az özszes hazai intézetek sorában s minden oly lépés ellen, mely e tanoda jövőjét rontja meg — nyil-

tan kimondom -- a legelsők közt lennék, ki minden ily támadással szemben az enyedi Bethlen-főtanodát az utolsó lehelletig védeném! (Hosszas, zajos éljenzés!)

Azt hiszem, hogy egy közoktatási intézet szép virágzásnak csak úgy örvendhet, ha alapjától kezdve fokozatosan felfelé egész a tetőzetig egyforma gonddal van szervezve; de oly közintézet, melynél kiválóan arra fordítatik gond, hogy a tető mind nagyobbtassék, szélesbítették: nem azon az úton halad, mely jövője érdekében óhajtandó volna. A Bethlen-főtanodának, tudjuk saját előjárósága felterjesztéséből, anyui anyagi ereje nincs jelenleg, hogy egy pár az előjáróság által javasolt tanári szöket a középdőnél betölthessen (De van!) és itt hangsúlyozták, hogy a theol. szeminárium nem oly gyarló, mint állítatik; de mégis elismerik szükségességét annak, hogy még egy pár theol. tanári szék szerveztessék; tehát, még többet akarnak fordítani a tanoda vagyónából a tetőzet szélesítésére. Sőt, mozgalom indított meg az irányban, hogy a tanodában tanárképezde állítsák fel, melynek felállítása s szervezése igen nagy és tetemes összegeket venne igénybe. Hangsúlyozva volt gyakran, hogy fordítsuk figyelmünket gymnáziumaink szervezésére s magam is első fontosságú életkérdésnek tartom ezt és épen azon iránynak, mely ellene dolgozik annak, hogy ott a gymnázium fölemelkedhessék azon mintaszerűsége, melyet az enyedi főtanodától az anyaszentegyház, sőt az egész haza méltán megkívánhat, barátja nem lehetek; ellenkezőleg meg vagyok győződve, hogy a főszűlyt a főtanoda jövőjének kérdésénél arra kell fordítani, hogy a gymnáziumot erősítsük, hogy a tetőzést csak addig szélesítsük, míg nem áll be a veszedelem, hogy a nagy és hatalmas épület, ha össze nem is roskad, de azon miszsiónak, melyet fölöle lelkemben táplálok, meg nem felelhet.

Én azt hiszem, hogy bár határozottan a mellett vagyok, miszerint a központi theol. szemináriumnak, melynek az egész anyaszentegyház egyetemének közreműködésével kell létrejönie, ha van még bennünk valódi protestáns szellem, mely alkotni tud, (Van, van!), első sorban Kolozsvár lehet illetékes székhelye. (Helyeslés) Még azon esetben is, ha az anyaszentegyház veszi kezébe az ügyet és nem itt, hanem Enyeden akar teljesen szervezett theol. szemináriumot létrehozni, akkor sem szabad az egyháznak Enyedet e teher hordozásában egyedül hagyni! (Ha nem is kéri?) Hangsúlyoztatott, t. egyh. ker. közgyűlés, hogy e kérdést békésen kell megoldani. (Óhajtjuk!) S ha jól emlékszem, t. barátom Demeter Sámuel említette, hogy ejtsük el e kérdést. Teljességgel nem oszthatom nézetét, mert egy ily nagy fontosságú s az egész anyaszentegyház jövőjére kiható kérdésben, hol mindkét részről erős pártok állnak szemben, a békességnek nem lehet ez az útja, hogy egyik rész a feyverét teljesen letegyje, hanem csak az, hogy ha az adott körülmények figyelembe vételével oly út találtatik, a melyen mindkét fél meggyőződésének nem feláldozását, de mindenek előtt az anyaszentegyház egyetemének közérdekét kielégíti.

Ennél fogva, miután meg vagyok győződve, hogy semmi intézmény, mely heves pártküzdelmek közt születik, nem lehet termékeny; hogy az anyaszentegyház részéről ily nagy fontosságú eszme megérésére idő kell, az eszme erőszakos keresztül vitelét a kérdés célszerű és helyes megoldásának nem tarthatom. (Helyeslés.) Ennél fogva, miután e kérdés a megérés stadiumába nem jutott még (Igaz), vagy azt kell tennünk, hogy miután a tegnapi szónokok szavaiban gyakran nyert kifejezést, miszerint ez egy új idea, mely fölö az egyház jelentékeny része véleményét semmondhatta meg; ámbár annak barátja nem vagyok, hogy e vélemény nyilvánítás feltétlenül irányadó lenne, mondom, azt kell tennünk, hogy e kérdést bocsássuk szabad levegőre, mint a plántát, mely elzárva, sanylik. Nem tartom én t. egyházker. közgyűlés — mint említve volt — a Kriszt. egyházát gyenge életű plántának, sőt ellenkezőleg az emberiség nagy egészének kertében a legerősebbnek, mert ez év ezredek alatt, nagy pártvillongások s óriási küzdelmek dacára, míg minden romba dűlt, áll és állani fog! Ennél fogva, a protestáns anyaszentegyházban attól, hogy nagy eszmék körül pártküzdelmek fejlenek ki; nem csak nem félek, ellenkezőleg, épen a protestáns szellemből kifolyólag óhajtom e küzdelmet, mert abból fejlik ki a surlódás s fogamzik meg az eszme s irány, mely a szélsőségek közt feltalálja a helyes utat. (Helyeslés!) S miután, t. közgyűlés, az ellen, hogy az anyaszentegyháznak ugy szólva, minden egyes tagja e kérdéshez hozzá szoljon, nekünk protestánsoknak, kik a világosságtól, az eszmék küzdelmétől nem félhetünk, kifogásunk nem lehet: óhajtánám, hogy fogadjuk el Tisza L. határozati javaslatát, mely a további vitatásra is szabad tért nyit; ha pedig önök még ezt is sokalják, akkor küldenek ki az ig.-tanács javaslatát véleményadásra. Hadd győzzön a mi jobb! (Helyes, helyes! több oldalról.) Hanem e kérdés, miután, mint többször volt hangsúlyozva, jelenleg oly stádiumban van, hogy új oldalról, új szempontokból lehet vitatás, vélemény-nyilvánítás tárgya, e kérdést illetőleg az ig.-tanács e tárgyban véleményét, mely ellen lehet bármit mondani, bocsássuk szabad vitatás, eszme-csere alá s így meg vagyok győződve, hogy egy, két, vagy három év lefolyása után megtalálja az anyaszentegyház azon utat, melyet leghelyesebbnek fog elismerni a főt. képviselő testület. Ennél fogva, bátor vagyok a következő határozati javaslatot benyújtani:

„E kérdés ez idő szerint miután még határozat-hozatal tárgyául nem szolgálhat, ez idő szerint az egyh. ker. közgyűlés napirendjéről vétessék le s az említett vélemény hozzá-szólás, megvitatás végett az anyaszentegyház egyes alkotó elemeinek, illetőleg testületeinek küldessék ki, hadd győzzön az, mi sem N.-Enyednek, sem Kolozsvárnak, hanem mindenek előtt az anyaszentegyház egyetemének van javára!” (Lelkesült éljenzés.)

TÁRCA.

A humanizmus, a haza-szeretet és isten nevében!

(A kolozsvári lövész-egylet zászlójának felavatási ünnepélyén, jun. 27-én mondott alkalmi beszéd.)

Egy, bár nem szokatlan, de mégis ritkán előforduló ünnepélynek vagyunk résztvevő tanúi. Amaz egylet, mely immár a gyakorlati téren megmutatta derék voltát, gyűlt itt össze külső jelvénye körül; a kolozsvári lövész-egylet avatja fel zászlóját. E zászló egy eszmét képvisel s e felavatási ünnepély a külsőnek ad belső értéket, maradandó lelket kölcsönöz a romlandó testnek s mondhatnám, hogy megszenteli az által, mert nem csupán helybeli tagjai veszik körül, hanem messze földről igen sokan zarándokoltak ide, hogy a testvéri szeretet által kimutassák azt a lelkesedést, mely mindnyájukat egyiránt betölti; egygyé kapcsolja. És nekem úgy tetszik, hogy éppen ebben rejlik ez ünnepély fontossága; mert ez az egy célra-törekvésnek, a testületi szellemnek diadalma.

A zászlók fontossága nem mai keltű. Megtaláljuk azt a legrégebbi népek történetében. Így olvassuk, Mózes 4-ik könyvében „és táborat járjanak az Izrael fiai, kiki az ő táborában, és kiki az ő zászlója alatt az ő seregek szerint.“ Minden három törzsnek volt egy zászlója, melyeket megkülönböztetett a szín, az alak, és a rajtuk levő jelvények. A Juda-törzs zászlóját egy fiatal orosz lány, a Rubenét egy szarvas, az Efraimét egy bika, és a Dánét egy sas ékesítette. Megvolt a zászló a romaiaknál is aquilákkal, valamint a persák és chaldeusok zászlói is sasot hordoztak jellemző ékességül. Nagy Constantin zászlóit Krisztus nevének kezdő betűivel díszítette föl, melyek a rajtuk levő keresztet tették még ragyogóbbá; innen a rom. kath. egyházban a ma is használatban levő szt. zászlók. Később használták a császárok, királyok, minden nemű és rangú uralkodók; de használták mint harci jelvényt, és a zászlóhoz való ragaszkodás, az iránta való hűség egy volt a tisztelettel, egy volt az étellel; sőt több, egy volt a szeplőtlen becsülettel!

Oh, e zászlók alatt mennyi nemes szív vérzett el; hány eszme nyert örök diadalmat; hány igazság kelt ki a földnek porából, hogy ma drága kincse, szent öröksége legyen az emberiségnek! És e zászlók alatt mennyi vér omlott ki ártatlan koblekából; hány könny nedvesítette az elhullott kedvesek sírját; hány szellem áldozta fel életét; hány hős bukott el az általa lelkesedéssel védett igazsággal együtt; és e zászlókkal hány nagy birodalom, mennyi dicsőség és az emberi művelődésnek, a hitnek, a meggyőződésnek, a reménynek és elszánt akaratnak minő gazdagsága irtatott ki évezredek alatt a földnek színéről!

Honnan a gyász, a könnyeknek a tengere, az átok, melynek sújja alatt jajgat a föld? Onnan, mert az orosz lány

bátorságával, a szarvas sebességével, a bikának erejével és a sasnak napba-vágyó gyorsaságával küzdöttek, fájdalom! még a kereszt alatt is nem egyszer oly zászlók alatt, melyekre ez volt írva: a mai nap dicsősége; a testnek kívánsága; uralkodás a föld felett; s jeligéjük volt: önzés, nagyravágyás, hatalom, megbénítása a szellemnek, megfojtása a szív nemes érzelmeinek, leigázása a lélek fölemelkedett gondolatának, lealázása az emberiség jogainak.

Ma is zászlók köré csoportosul a világ. Soha többet, mint a megnyit ma emelnek föl. Minden szájaskodó egy zászlót lobogtat, melyre egyenlőség, szabadság, erény, világosság, közboldogság vannak felírva; s hol vagyunk mégis ama szép világtól, mely a jobbak, a nemesebbek törekvésében él s megszületni vágyik? Mert a zászló-tartók a pórban, a sárban másznak a helyett, hogy merészen az ógre törnének és repülni megkisértenék.

Mi is egy zászló körül csoportosultunk. Vajjon, mi van erre fölírva? Harc, küzdelem, vér, könnyhullatás és halál? Ha igen: akkor nekünk, papoknak, kik az életnek, a békeségnek és a szeretetnek hirdetői vagyunk, itt nem lehet helyünk; mert nem szabad elfelednünk, hogy a ki fegyvert emel, fegyver által vészol; ha ez a jeligéje, úgy nem akarunk osztozni gyalázatában és nem kérünk részt dicsőségéből. — De mit beszélek, hisz e zászlót mosolygó szemek, rózsá-arcok, szeretettel teljes szívek veszik körül egyfelől; másfelől a férfui erő, bátorság, lelkesedés és az egyfűvetartozás érzete. Más jelszavak azok, melyeket e zászlóra irtak azok, kik fölemelik s általa önmagukat megtisztelik.

Az első: a humanizmus.

E jól, és egész értelmében helyesen le nem fordítható szó jelenti mindazt, a mi általában valódi emberi, szembe a brutalitással, a vadállati szenvedélyekkel; különösen, jelenti az embernek ama kimívelődését, mely szerint jellemében az ethikai és értelmi tulajdonok tökéletes összhangban állnak egymással. Bocsássatok meg e pedans meghatározásért; de meg kell értenünk e fogalmat, hiszen ez századunknak éltető levegője.

Az erkölcsök, vagy kötelességek tudománya amaz életbölcesség, melytől minden cselekedeteinknek belső értéke függ. Öntudatunkban megvan ama kényszerűség, hogy nem az ösztönöknek csupán, hanem örökké való törvényeknek engedelmessékedünk, melyek befolyással vannak érzelmeinkre is. Tetteinknek becsét tehát ez érzelmeik és a cél határozza meg, s ezeknek nemessége adja meg az erkölcsi tökéletességet. Ehhez kell járulni amaz értelmi erőnek, mely ismereteit nem a tapasztalásból vonja le, hanem önálló gondolkodás által fejti a ki léleknek öröklött eszméit.

E kettőnek összhangja teremti a humanizmust; és így humanus ember az, ki mindenkiben elismeri azt az ősjogot, hogy egy egészet alkothat önmagában, egy önálló világot, egy morális individuumot, kit nem korlátozhat mások

akarata, mások kénye, mások szenvedélye; nem emelheti fel a kegy-mosoly és nem alázhat meg a kény-uralom.

E doktrínáir elmékedésbe azért bocsátkoztam, mert önkint hívott fel rá e zászló; hiszen, a kik körül gyűlnek öszsze, azoknak nem lehet parancsolni, hogy célt találjanak s ha találnak, azt elvitatni, nem lehet, nem szabad; de azt sem lehet megtiltani, hogy előre ne haladjanak, hogy utól ne érijék a legelsőket, hogy első ne legyenek mindannyian, tehát individuumok, önállóak. És az egy célra törekvők szívében önkint kél föl a szeretetnek, az egymást megbecsülésnek nemes érzelme, mely legyőzi a legyőzhetetlent, megveri a romlandó földet és teremt egy elromolhatatlant, örökké-tartót: a független, szabad emberek országát. Ez a humanizmus érdeme, tisztessége.

És minő eszközökkel munkálja ezt? Dölyf, nagyravágyás, féltelenkedés, vagy hatalmi kérdés címén? Nem, hanem gyöngéd figyelem, a leereszkedő barátság s az önfeláldozó kötelesség-teljesítés által; nem fogad el, de magát adja áldozatul s oltárain a közboldogság lángjai lobognak. Ezek a humanizmus eszközei.

És e lángok, mint a nap megvilágítja az éjszakának homályát, úgy világítanak be az emberiség élet-történetébe; sugarai elhatnak oda, hol a vakság, babona, előítélet tartják lekötve az emberi szellemet, s szárnyakat ad a léleknek; felkeresi a börtönöket s így szól: szabadok vagytok; megérinti azokat, kik zsarnokság alatt nyögnek, s lelkekbe sugja: emberek legyetek; egyesít, mint a szeretet; buzdít, mint a lelkesedés; diadalmat arat, mint az elhatározás; s babért ígér, mint a jövődöbe bizó erős akarat. Legyőzi a legrettegetesebbet, a halált, mert fényt, világosságot életet áraszt mindenfelé; szétveri a korlátokat, a válaszfalakat: nem ismer különbséget vallás, faj, nemzet között, csak embert ismer. Ez a humanizmus célja.

Ez építette föl a semmiből e csarnokot, melynek téglái egyiránt dicsőítik a gazdagot és szegényt s midőn ennek ormára ki akarjuk tűzni a lengő zászlót, rá jeligéül írhatunk-e szébbet, írhatunk-e mást, mint ezt: humanizmus!

A második: a haza-szeretet!

Vagy, azt mondjátok tán: holott minden érzelmeinknek, gondolatainknak, cselekedeteinknek egyetlen egy magasztos eszmében kell öszpontosulniok s ez a humanizmus, az emberiség: mi módon beszélék én mégis amaz alatt járó speciálitásról, a haza-szeretetről?

Nézzetek szét itt a természet szabad templomában. Amott a Szamos habjai ragyognak a tündöklő nap arany sugarában; itt a madarak dala ringatja el lelketöket az ábránd karjain; emitt a virágok balzsamos illata szólit megnevezhetetlen gyönyörre; míg amott a távol kékje ragadja meg figyelmetöket. Szép, főséges a természet a maga öszszeségében; de hogy igazán élvezhessük, darabokra kell azt törnünk, s vagy az egyik, vagy a másik résznek kell átadnunk érzelmeinket egészen, és külön-külön.

Szép az emberiség önmagában, mint a világot alkotó fogalom. Nem válik-e ki a tömegeből egy ártatlan gyermek-arc, kiért feláldoznád magadat, mert azt mondód róla: az enyém!

Nem adjuk-e oda szívünket, lelkünket, vágyainkat, reményeinket annak, ki életünknek fele: mert az enyém! Nem a hálának érzelmevel veszitek-e körül az édes anyát mindenek felett: mert az enyém!

Oh, szép az emberiség, meghajlok főséges szépsége előtt; de ketté szakítom szívemet s jobbik felét adom ennek a darab földnek, mely megajándékoz virággal, illattal, fényvel, ragyogással; mely adta gyermekeimet, hitvesemet, anyámat; mely keblén ringatta, ah, szegényes bölcsömet, s mely megnyugtató sirt adott kedvesem hamvainak; drágák előtttem ennek könyjei, öröme, dicsősége és szégyene, mert ez az enyém, ez az én édes hazám!

Szeressétek hazátökat. Jobban szeressétek, mint a zarándok a hitet, mert ő helyongván a világban, elvesztheti azt és elkárhozhatik; de ránk nézve az üdvösség és elkárhozás csak itt lehetséges; jobban szeressétek, mint a fecské fészket, melyet elhagyva, ujat talál: nekünk itt kell élni és meghalni; dicsőséget, fényt, nagyságot tán találhatunk a nagy világban, de e földön kívül számunkra szeretet nincs sehol.

Szeressétek, de ne elreptülő szavakkal, melyeket elseper az idő, mint a futó homokot a vihar; hanem szeressétek cselekedettel, mely márványba vési nevetöknek emlékezetét. Meg kell ragadni minden alkalmat, hogy hű és méltó fiai lehessünk. Áldozzék a gazdag, dolgozzék a szegény; a hatalmas parancsoljon, a szolga engedelmeskedjék; küzdjen a férfi, a nő lelkesítsen; még az öregeknek, a betegeknek is van kötelességük: imádkozzanak érötte.

Mindent a hazáért! Lehetne, van-e szebb rendeltetése ez egyletnek is, mely ünnepet szentel, mint a hazának ajánlani fel fáradozását, buzgóságát, törekvéseit, erejét, lelkesedését. S midőn csarnokának ormára akarja tűzni a lengő zászlót, rá jeligéül írhatna-e szébbet írhatna-e mást, mint ezt: haza-szeretet!

A harmadik: isten nevében!

Micsoda, hogyan? A vallás is! Oh, jól tudom, hogy a mai világban a felületes gondolkozás nem kedvez a vallásnak. Nagyon hatalmasok vagytok; elég a föld, minék az ég, melyről azt mondjátok, hogy — sen mi. Míg az erőnek teljessége feszíti az életet; míg birjátok a terhet, míg szépek, boldogok vagytok: minék a vallás, kicsoda emelkedik istenhez?

Hervaszszák el csak a könyek arcodnak fehér, vagy piros rozsáit; repüljön el csak ajkodon az első jaj; törjék csak öszsze szived a keservek alatt; vágyaid, reményeid, törekvéseid alázattanak meg a földnek poráig; álljatok meg csak koporsó mellett, melyben kedvesetek nyugszik, kinék szellemét bár valahol megtalálni óhajtatötok: és ajkaitokon bizonyára el fognak röppenni eme szavak: „én uram, és én istenem!”

Oh minő véghetetlen szép: a romlandóban megtalálni az elromolhatatlant; a végesben a véghetetlenséget; egy pillanatban az örökkévalóságot! Oh minő szép egy vallásos szív, mely hiszen, remél, szeret; mely nem tettetésből, farizeuskodásból hajlik meg néha az urnak házában, hanem szívének mindennapi kenyere, lelkének szüksége, hogy érzelmeit,

gondolatait, vágyait, reményeit, egész életét megszentelje a vallásos élő hitnek melegével. E nélkül sivár, pusztá, elhagyott a föld, melyen minden törekvéseink meghiusulnak; ezzel paradicsom, mely számunkra pálmát terem, a sikernek, a tökéletesedésnek, a boldogságnak diadalmát.

Menjetek és cselekedjétek ugyanazt. Tűzzétek fel e zászlót a csarnok ormára s hadd ragyogjon rajta a legfőnsége-sőbb jelige: isten nevében! Hiszen, ha isten velünk, ki lehet ellentünk!

Szász Gerő.

A természettudomány és biblia, mint nevelési eszközök. *)

Oly nagy a feladat, gyermekeinket valódi embereké nevelni, kik egykor a társadalomban méltóan s áldásosan töltésük be helyüket, hogy az csak különböző erők egyesítése által oldható meg eredmény-dúsan. Nem csak többféle ismeret kell oda, hanem folyton tartó lelkesülés és kitartás. Az emberi természet általános vonásait ép úgy kell hogy ismerjék a nevelők, mind az egyes növendékek egyéni tulajdonait. De mily sok tartozik oda! Az embert csak úgy tanulmányozhatjuk, ha magát az emberi életet kísérjük figyelemmel végtelen változataiban. A könyvekből s elvont elméletekből merített tanulmány e téren keveset ér, ha azzal nem fog kezét a közvetlen tapasztalat, az életben való forgóforgó. Korunk egyik legjelentékenyebb lépése az, hogy ezt olismerte s ennek nyomán hova tovább többet tesz. A tudományos és művészi, a jogi s társadalmi élet minden ága óriási haladásban van s a különböző erők egyesítése által egyletekben, társulatokban tör a közös célra. Hát, csak a nevelés-ügy maradna hátra? Mily szükséges az épen e téren, mely oly nagy borderejű, s a mily áldásos gyümölcsöket hozhat, ép oly terméketlen pusztává válhatik, hogy kölcsönös ösztönzés, általános érdeklődés s fölserkenés öntsön ez ügybe életet. Sehol sem talnak be úgy e szavak „adatok, nektek is ugy adatik,” mint a nevelésügy körül való áldozatokban.

A nevelésügy az egyetlen, mely nem hord magában pártoskodást s nem szolgálhat pártokat; mert minden ilyes halálos méreg számára. Ugy kell kiemelkednie a köznapi élet utca porát felverő emberi küzdelmek közül: mint szíkián épült békelak, mely menedéket nyújt mindazoknak, kik a békét szeretik s a mindennapiság sarából tiszta lég s a szeretet által az emberiség üdvére rendelt intézmény világossága után vágnak. S ha tán ostromoltatnék e békevár: csak a szellem, tudomány és igazság fegyvereivel védhető, mert csak e fegyverekkel folytatott harc hat mindig éltetőleg, világosítólag és javítólag a békére térítendőkre s a békéért küzdőkre egyiránt. Épen azért, a nevelésügy az, mely minden másnál gazdagabb, valódi, maradandóbb jutalmat ad munkásainak, apostolainak.

Ez előzmények után, fordítsuk figyelmünket egy korszerű s mind a múltban, mind a jelenben vita tárgyát képező kérdésre, melynek megvilágítása s megoldásának megkísértése anynyival fontosabb, minél méjebben összszefűg

*) Kutfók után.

a nevelés ügyével s minél több-több teendő vár még ránk e téren. A kérdés ez: „mily viszonyban áll a mivelődés mai állásán természettudomány és biblia egymáshoz és a neveléshez magához; továbbá, mindkettő organikus összeköttetésben alkalmazható-e nevelési eszközzül, vagy egyiknek csak-ugyan vissza kell lépnie a másik elől?”

Mielőtt e kérdésekre feleletet igyekeznénk adni, felmútatjuk Németország egyik tudományos tekintélyének Wirc-hovnak, múlt év őszen, a német természettudósok wiesbadeni gyűlésén tartott beszédének főbb gondolatait. *) A tetzés, mely beszédét kísérte, mutatja, hogy mennyire a természettudósok inyére okoskodott. Ő ugyanis azt igyekszik megmútatni, hogy az egyház, mely eddig az európai társadalmakban mindenütt az emberiség erkölcsi nevelésével volt megbizva, valósággal nem fáradozott abban, hogy a nép nagyobb részénél a külső parancsolatoknál tovább menjen; hogy műve az ember tulajdonképi neveléséből csak abstrahálás volt. A mivelődés mostani fokán s az eszményi és tényleges, a hit és tudás közötti folytonos vita közepett nem lehet beérni azon nevelési rendszerrel többé, melyet az egyház magára alkalmazhat. „Az államok tehát helyesen tennének, ha mindazt az egyház kezéből kivennék, mit nem tud kielégítően kezelni.“ Az igaz, hogy az állam sincsen azon helyzetben, hogy az egyházi moral-kodex (értsd =biblia) helyébe egy államit helyezzen; de a természet tudományok, melyek jelenleg a 2000 éves hagyományt is áttörték, helyesen alkalmazva, az ember valódi erkölcsi nevelésének eszközei lennének. Franciaország szolgálhat például, hogy egy nép hova jut, melynél a természet ismerete hiányzik. Ha ott, mind más meg más leányok állanak elő, kik az isten-anyát, majd kék, majd veres ruhában látni állítják, a mi ugyan mint szubjektív látomás kimagyarázható s szubj. igazság lehet az alapja, de mikor egy érsek papi törvényszéket tart s vizsgálatot rendel, hogy X. Borbála csakugyan látta-e a szentszűzet: akkor már a szubj. igazság, mint objektív van tekintve, és a szubj. látomásból obj. azaz, egyházi van csinálva, melynek valósággal az emberen kívül kellett előfordulni. Ez szükségkép ámitásra s csalásra vezet, tehát erkölcsstelenségre, és ez annál nagyobb, minél többben vesznek részt benne.

Kétségtelen tehát, hogy az erkölcsi nevelés nagy előhaladást tenne, ha az emberek oda vezetetténe, hogy e csalást átlássák s abból az egész emberiségre nagy nyereség háromolnék. Mert, ez ámitásoknak nem csak gyermekies következményei lehetnek, hanem a legveszedelmesebb politikai izgatások eszközeül használhatják fel, s az egész európai társadalom ki van az ilyesmi által való megrázás veszélyének téve. Ezért semmi sem szükségesebb, mint a természettudományoknak a népnevelésre való rendszeres alkalmazása által valódi felvilágosodást terjeszteni el. A természetbuvárnak — mondja végül — ép úgy, mint az egyháznak meg van azon hite, miszerint az emberiség arra van hivatva, hogy mind inkább közeledjék a világossághoz és igaz-

*) „Über die Naturwissenschaften in ihrer Bedeutung für die sittliche Erziehung der Menschheit.“

sághoz. A természet-búvárra nézve is az igazság megtalálása a legnagyobb boldogság. Ő maga is hiszen az igazság felismeréséhez való közeledésben, s az a valódi természet-búvár ismertető jele: hogy azon törekvésben soha nem csügged, mely számára a bölcs nevet, Linné óta, megszerezte s megszerzi.“*)

Ezen itt kimondott nézetek már csak azért sem hagyandók figyelmen kívül, mert azok egy népes tudós-gyűlésen tetszésben részesültek; felvett tárgyunk szempontjából pedig épen méjjen érdekelnek. Abban némileg igazat ahatunk Wirchownek, hogy a sajátlagos általános egyházi neveléselv a mai kultur-viszonyok közt nem gyakorlati irányu; s hol kizárólag ez vétetik gyakorlatba, több hátrányt, mint áldást hoz. Az egyház dogmatikai fejlődésében kiengesztelhetetlen ellenmondásba jutott a tudomány sok megdönthetetlen vívmányával, s minden esetre pedagógiai-ellenes volna, ha mi a gyermekeket úgy akarnók nevelni, hogy vagy józanokosságukat a világgal való nyílt érintkezéstől elzárják, vagy a képmutatást használják majd a megélhetés eszközüül. Továbbá, mind társadalmi, mind nemzetiségi viszonyaink is megkövetelik azt, hogy a felekezeti ellentétek a nevelés által épen ne tétessenek élesbökké; sőt épen az a feladat, hogy ez ellentétek, melyek sem vallásra, sem erkölcsre nem hatnak jótékonyan, a menynyire lehetséges, eloszoljanak. Mint-hogy azonban egyházunkat — hála legyen — nem coelibatisták szolgálják s vezetik, hanem azoknak nagyobb része a családi élet boldogságát élvezi, élvezheti, s egyszersmind érzi annak is szükségét, hogy gyermekeinek korszerű, okos és erkölcsös nevelést adjon: mikép lehetne hát az egyházat s annak szolgálait a nevelés teréről föltétlenül leszorítani? Ellenkezőleg épen kívánatos, hogy az egyház szolgálai egyszersmind az emberiséget boldogító nevelési elv apostolai is legyenek és az egyes egyházakban s ez által az egyetemesben a népnevelés nagyobb lendületet, jobb irányt vegyen.

Egy más pont, mit nem mellőzhetünk, azon módszer, melylyel a biblia kezeltetik. Ha az egyház a bibliát eddig inkább csak mint egy „dogmatikai s moral-kodexet“ használta, hasonlóan a jogászhoz, kérdés: ha vajjon helyes-e e használat? Azonban, az eddigi tán céltalan és helytelen használatért, egy oly tiszteletre méltó, oly tartalom-dús s általános elismert nevelési eszközt, mint a biblia, csak ugy könnyedén akarni mellőzni: az minden értelem és tapasztalat ellen volna. A céltalan használat nem függeszti fel a használatot, sőt épen arra indit, hogy a helyes használat mind általánosabban megismertette, alkalmazásba jöjjön.

Egy harmadik pont: „a mi illeti a természettan lehe-tő egyeduralmát.“ Azt, hogy a természet-tudomány a gondolkozásra nagyon felvilágosítólag hat, s ez által az akaratra s észre is nemesítőlag hathat, el kell ismernünk; kérdés azonban, vajjon, a természet-tudomány egyedül képes-e az embert az erkölcsi élet magaslatára emelni, melyre teremtettségénél fogva képesítve s hivatva van? Ezt már, ha csak a főnnebb idézett beszédekre vizatekintünk is, tagadnunk kell.

*) A. Allg. Zeitg. Beil. zum. 3. october, 1873. nr. 276.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdásznál az ev. ref. főtanoda betűivel Kolozsvárt.

Egy lehető negyedik pontot, mely minket az állammal szemben nemzetiségi s felekezeti oldalról érdekelne, most teljesen mellőzünk.

Lénárt József,
ref. papjelölt.

(Folytatása következik.)

K Ü L Ö N F É L É K .

= Figyelmeztetjük olvasóinkat, hogy ez már első számunk az új félévben s bizalommal kérjük mindazokat, kik lapunkat megtartani akarják, hogy mielőbb intézkedni sziveskedjenek.

= Nyilvános köszönet. A vallás-tanítás előmozdítása tekintetéből, t. Karácsony Sándor, helybeli birtokos ur, válaszos tankönyvek beszerzésére két o. é. forintot volt szives ajándékozni iskolánk javára; melyért egyházközségem nevében, hálás köszönetemet kifejezni a nyilvánosság előtt is, elmulaszthatlan kötelességemnek ismerem. Nagy Domokos, kutyfalvi ref. pap.

= A pápa a múlt hóban két alkalommal tett enunciaciókat, melyek a vatikán további politikájára vetnek világot. Jun. 16-án a bibornokok, 21-én a római arisztokrácia egy részének üdvözléseire felelve monda, hogy „conciliacióról szó sem lehet,“ „csak járjanak utjaikon azok a valok, ugy mond, kik conciliacióról álmodoznak; mi pedig örülünk annak, hogy a szent székhöz való ragaszkodás és hódolat napról-napra nő (?) — Franciaországban, Ausztriában, Spanyolországban, Belgium és Németországban.“ E kétszeres „non possumus“ után tehát lehetnek mind azok a reményről, kik azt hitték, hogy végre valahára mngszállja a békülékenység szelleme a vatikánt s a népek békéjének örökös felzaklatását és hadi lábán tartását célzó csökönyösséget jobb napok fogják felváltani. — A vatikanban örökösen a legvakabb intránsigencia uralkodik.

= A tandíjak külföldön. A porosz királyságban 1864-ben tandíj gyanánt befolyt a nép-iskolákban 2.416,583 tallér; 1.161,879 a városiakban; 1.354,714 tallér a falusiakban. Volt Poroszországban 90 iskola, hol a tandíj 15 gr.-nál kisebb volt, 280, hol az 20 gr. volt, 1040, hol az 1 tallér volt, 1506, hol 2 tallérra rugott, 504, hol 2 tallértól 30 tallérig való tandíjt fizettek a növendékek. Berlin népiskoláiban a szegényebbek 1 tallért, a jobb módúak 4 tallért, a vagyonosok 24 tallért is fizetnek évenként tandíj gyanánt. Kurhessenben, a hol maga a város határozza meg a tandíjt, 10 tallértól 15 tallérig való tandíj divik. Frankfurt városában az evang. minta-népiskola tandíja 50 frt, a polgári első iskolában 25 frt, a többiben részint 8, részint 10 forint a tandíj. — Szászországban a tandíj legalább egy új garas hetenkint, a legnagyobb népiskolai tandíj ott 18 tallér; de a polgári iskolában Lipszében 36 tallérig is fölemelkedik az. — Bremában a tandíj 1862-ben 8 tallérig emeltetett. Weimárbán a tandíj 15 garastól felfelé egy tallérig megy a városi iskolák díja. — Braunschweig városaiban a tandíj 4 — 8 tallér. Gotha városaiban a tandíj egy gyermek számára legalább 4 tallér, két testvér együtt járva, fizet 8 tallért, de három testvér már a rendesnek csak felét fizeti, tehát a 12 tallérnak felét: hatot. — Württemberg kisebb helyein a tandíj: 48 krajcár, 6000 lakossal bíró városokban 1 ft 24 kr. — Bajorországban a legkisebb tandíj hetenkint 3 krajcár. Egyébkint Schweizban is a tandíj 2 frk. és 32 frk. közt áll — Argau canton iskoláiban többnyire 10 — 20 frk. közt változik ez.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

V. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, JÚLIUS 8, 1875.

236—27. SZÁM.

Megjelenik minden esütőtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztési iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

ELŐFIZETÉSI FELHIVÁS

AZ

„ERDÉLYI PROT. KÖZLÖNY“

1875. 11.-ik félévi folyamára.

Lapunk előfizetési díja az e félévben okvetetlenül megjelenendő könyv-illetményvel („Az erd. ev. ref. egyházkerület egyházjoga,” dr. Kolosvári Sándortól) a hátra levő második 12-ivre terjedő füzetel együtt:

Évnegyedre	1 frt. 50 kr.
Fél évre	3 frt.
Egész évre	6 frt.

Becsületes törekvésü és teljesen független szellemü lapunk pártolására hívjuk fel olvasóinkat. A tizedik félévet kezdjük meg azzal az elhatározással, mely mindig lelkesített, hogy tőlünk kitelhető erővel szolgáljunk a köznek. Sikerült már egy kis törzs-közönösget teremteni: ez tegyen tanubizonyoságot mellettünk támogatásával s azzal, hogy másokat is megnyerni törekszik. Sokan mondják, hogy lapunk immár nélkülözhetetlenné vált: mutassák meg azzal, hogy szellemi és anyagi támogatásban részesítik; nehogy elfáradjunk a hiában való küzdésben.

Koloszvárt, júniusban, 1875.

Szász Gerő.
fel. szerk. és tulajdonos.

Az iskolai takarékpénztárakról.

I.

(Folytatás.)

Hogy a számítás nélküli, sőt könnyelműen fénytűző, erején túl terjeszkedő, rendszertelen családi körben felnőtt gyermekből higgadt, számító, takarékos s a jövőről gondoskodni tudó, kötelességeit ismerő, azok betöltésére törekvő lelkiismeretes polgár legyen valaha, ez csakis ezer eset közül egyszer történhetik. S ha áll az, hogy a nemzet-testet az egyes polgárok öszszesége képezi, képzelhető-e, hogy morális betegségben sinlő egyesek milliói ép nemzet-testté tömörülhessenek; képzelhető-e, hogy számítani nem tudó

tömegek gyermekeiből a körülmények színvonalán megállni bíró állam-férjak, megbízható tisztviselők válnanak, szabály szeriut. Tisztelet a kivételeknek (szomorú volna, ha kivételekkel nem bírnánk); de az csakugyan kétségtelen, hogy ki saját magánügyeit se képes rendben tartani, az ugyan nem lehet hivatva egy ország ügyeinek rendezésére befolyjni; s nem látunk-e naponkint nagy számmal tódulni a politikai térre oly hivatlanokat, kik a tönkrejutás szégyene elől a közpályára menekülnek, s kik a hazától követelnek kenyeret és állást, vagy politikai befolyások útján törekednek ismét vagyonhoz jutni, felhasználván a kínálkozó esélyeket a helyett, hogy rendszeres munkásság, józan takarékoság útján tartották

volna fen, sőt javították volna polgári állásukat s szerény, de rendezett vagyoni állásponton érezhették volna magukat oly függetleneknek, mint akár egy fejedelem!?

Igenis, tisztelt hallgatóság, valódi független csak is rendezett anyagi viszonyok közt élő oly férfi lehet, ki senki kegyére, segélyére nem szorul; de sőt ellenkezőleg, minden viszonyok közt megáll a maga lábán s minden nemű kötelelességeinek, saját, úgy mint családja mérsékelt igényeinek eleget tenni képes; kinek, szóval, ügyei teljesen rendezettek, ki nem csak a jelen szükségéről gondoskodott józan számítással, de ki a jövő eshetőségek, a bekövetkező rossz évek viaszlyai ellen is védve van megtakarított fillérei által; az ilyen polgárt nem egyéni előnyök várva várt sikere, hanem csakis a tiszta egyszerűt vezeti, s a politikai élet mezején sem túlzásaival zavart előidézni s a zavarosban halászni, nem lehet feladata, sem anyagi kilátások nem csábítják, mert megél a maga emberségéből szerényen bár, de tisztességesen s mindenek felett függetlenül.

Ily polgárookra van szüksége sokat hányatott hazánknak fent és alant, munkás, takarékos, józan, számító s anyagi és erkölcsi függetlenségére büszke férfiakra, csak is ily polgárok fogják hazánkat azon magaslatra segíteni, melyre emelni óhajtuk. Nincs állam és nem létezett soha olyan, melynek polgárai, ha a vázoltam függetlenséggel és jóléttel nem bírtak, állandóan szabad és nagygyá lehetett volna, birt legyen bár a világ legfellelengőbb szabadelvűséggel ösztöztékolt alkotmányával s viszont, vagyonos nép hosszszas ideig rabságra, szolgaságra kárhóztatva nem volt és nem lesz soha.

Ugyanez áll a műveltségre nézve is. A szorgalom és takarékoság útján meglépesedett népnél a műveltség önkint kifejlík, míg ellenkezőleg bármely kényszer-iskolázás s az állam bármely mérvű áldozatai sem képesek a fentebbi erényekben szegény népet kiemelni alacsony helyzetéből. E tekintetben is láthatunk élő példákat magunk körül, csak figyelmesen kell körültekintünk — akár Európában is.

II.

Iparkodtam kiemelni a takarékoság magasztos erényének fontosságát s azon befolyást, melyet az a nép- és állam-életre gyakorol; érintettem, hogy hazánk népessége ez erényt s vele a jövődőről való gondoskodás adományát aránylag csak is igen szük

mérvben bírja. E hiányt én oly betegségnek jellemeztem, mely gyors orvoslásra vár: ideje immár, hogy szóljak az orvoslás azon módjairól, melyek a jelzett betegség gyógyítására, de sőt idővel annak végleges kiirtására vezethetnek.

Az orvoslás módja bár nehéz, de igen egyszerű, valódi Kolumbus tojás: a ki nem takarékos, azt rá kell vezetni, szoktatni, meg kell tanítani a takarékosagra.

Igen, de mikint lehet őt erre megtanítani?

Ha azt mondanám, hogy irassanak népünk számára oly kis munkák, melyek a takarékoság s a jövőről való gondoskodás erényét magasztalják, az ennek gyakorlására vezető utakat ismertetik, habár nem fognék helytelen dolgot mondani, azt hiszem mégis, hogy tisztelt hallgatóm is oly theoretikusnak fognának tartani, ki a gyakorlati életet, a szép beszédek gyakorlati értékét kellően nem ismeri

Tagadhatlan ugyan, hogy egy-egy jó könyv sok esetben igen áldásosan hat, hogy egy-egy helyes eszme hasonlóan a szentírásbeli magvetéshez, habár ezer esetben terméketlen sziklára hull is, az ezeregyedik esetben termékeny földbe esik az és megfogamszik, kikel, tenyészik és gazdag gyümölcsöt hoz. Naponta látjuk példáit ennek; azt tartom mégis, hogy ha arról van szó, hogy egy tizenöt milliányi nép szokásait, erkölceit, hajlamait reformáljuk: ott aránylag csak kevesek által olvasott, még kevesebbek által értett, vagy felfogott nyomtatványok csakis gyenge eszközül szolgálhatnak célunknak; itt gyökeres és közvetlenül ható módokról kell gondoskodnunk.

E közvetlenül ható mód és eszközök között első helyen említendők: a takarítási hajlamot ápoló takarékpénztárak az élet-járadék, a biztósító intézetek, még inkább a közvetlenebbül ható népbankok és segély-egyesületek és végre mindezek felett, a takarítási hajlam szemináriumai, a szerintem, népünk életében epokhális fontosságra hivatott: iskolai takarékpénztárak.

Hogy a takarékpénztárak mily áldásos eszközei a jövőről való gondoskodásnak, azt bővebben fejtegetni e gyülekezett előtt, nem csak fölösleges munkának, de némi tekintetben sértőnek is tartanám, köztudomásu dolog lévén az, hogy egy ország, megye, kanton, vagy kerület anyagi jólétének, mondhatnám, hővmérőt képezik a takarékpénztárak, azok kisebb-nagyobb aránya, terület nagysága és népessége szá-

mához mérve, határozott következtetést enged vonni az illető nép erkölcsi állapotára, takarékosági hajlamaira s a berakott tőkék annak gazdagabb, vagy szegényebb voltára.

A menynyire e tekintetben adatokat gyűjthetünk össze több államok területére nézve, következő kimutatást közölhetek:

egy tak. pénztár esik:	□ mért- földre	lélek- számra.
Schweizban	$3^{29}/_{1000}$	10,945
Zürich kantonban azonban	$3/4$	7,007
Alsó-Ausztriában	$8^{78}/_{100}$	47,000
A régi Poroszországban	11	32,000
Franciaországban	18	61,000
Magyarországban	20	45,000

Hogy a takarékpénztári intézmény közvetlensége menynyire fokozza a betételi hajlamot, erre nézve felhozhatom például az angol posta-takarék-pénztárak fokozatos fejlődését 1864-től, mint mely időben az intézmény életbe lépett, 1871-ig.

E takarékpénztárak betétele volt 1864. évben 3.452,351 font sterl. 1865-ben 3.851,887 font st. 1866-ban 4.569,830 f. strl. 1867-ben 4.877,264 f. st. 1868-ban 5.605,867 f. st. 1869-n 6.084,610 font sterling 1870-ben 6.333,082 f. st. 1871-ben 7.041,467 font sterling.

A magán- vagy társulati takarékpénztárak nem mutatják e kedvező fokozatos fejlődést; a betétek átalánya 1857-től 1871-ig, meddig adataim terjednek, 7—8 millió font közt ingadozik az első évtől az utolsóig, egyikben az egyik, másikban a másik összeg érvényesülvén.

A népbankok a szegényebb viszonyok közt élő vidéki földmivelő és kis iparos nép körében mozognak s ennek valódi jótévi nem csak azért, mert a takarékoság ébresztésére s ápolására közvetlenül hatnak, hanem azért is, mert a szorultság napjaiban olcsó segílyt is nyújtanak.

Ismervén e jótékonyosságát a nép-bankoknak, részemről is iparkodtam közremunkálni azoknak széles körben való megismertetésére s terjesztésére.

Felhozhatok buzdító példát egyet, melyet előbbi falusi lakhelyemen személyesen létesítettem. E bankocská, a helyi viszonyokhoz mérten, 10 kros heti betétekre van alapítva, s ki hinné, e 10 krajcárköből ma a kilencedik évben, e banknak már 100,000 forintra rug évi forgalma. S mondhatnám, hogy az uzsorának alig ismeri az érdeklét vidék sulyát, míg

— mint tudjuk — oly helyeken, hol oly pénz-intézetek nem léteznek, legalább elégséges számmal nem, az uzsora pusztítása ijesztő mérveket öltött.

(Folyt. következik.)

Az állam és egyház közti viszony rendezése ügyében

kiküldött országgyűlési bizottság a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényjavaslat tárgyában elkészítvén jelentését, azt a képviselőház ápril. 28-iki ülésében terjeszté elő, melyet kiváló érdekénél fogva szó szerint közlünk.

A bizottság véleménye az állam és az egyházak közötti viszonyok rendezésére szükséges törvényhozási teendőkre nézve.

Az állam és az egyházak között századokon át szövődött, s a régi ma már Európa szerte s hazánkban is megváltozott politikai, jogi, társadalmi s egyházi állapotok szerint képződött viszonyokat a nemzet átalakult alkotmányának, ebből folyó jogrendszerének, a jelen társadalmi és műveltségi szükségének megfelelőleg rendezni törvénnyel: ezt ép úgy halaszthatlanul követelik az államnak s a polgári szabadságnak, mint a hitfelekezeteknek s a vallás-szabadságnak érdekei.

Azonban, úgy a polgári magán, s a politikai közéletben, mint másfelől a hitfelekezetek egyházi életében sokfelé elágazó igen különféle ügyekre vonatkozó, s hagyományosan meggyökerezett mindezen viszonyokat egyszerre, egy törvény által újra rendezni; a hosszú történelmi képződés által összebonyolodott kérdéseket a törvényhozás egyetlen intézkedésével megoldani: nem lenne célszerű, s tán lehetősé, sőt minden esetre lehetetlen volna a nélkül, hogy a viszonyoknak ohajtott tisztázása s rendezése helyett, ha csak átmenetelig is, erőszakosan meg ne zavarnánk mind a jogi, mind az egyházi állapotokat.

Ennél fogva, az állam és egyház közötti viszonyok rendezésére, véleményadásért kiküldött bizottság azon nézetben van, hogy a kérdéses viszonyok ne együttesen az összes megoldandó kérdéseket magába ölelő egy törvénnyel, hanem fokozat, a pozitív állapotokat tekintetbe véve s a gyakorlati szükség szerint rendezendők több egyes oly törvényekkel, melyek mindegyike egyfelől a gyakorlatban leg-sürgősebb intézkedéseket foglalja magában, s másfelől tervszerűen előkészíti a törvényhozás által kitűzött irányban való tovább fejlődést.

Igy tekinti a bizottság egyik legelső teendőnek oly házassági törvény alkotását, melyben a házasság polgári jogi viszonyai az ország minden lakására nézve általánosan kötelezőleg szabályoztassanak, és a melyben a család-élet jogi alapja az államban egységesen rendeztessék, sértetlenül fenhagyatván a vallási-momentumnak az illetők hite szerint való érvényesítése. A bizottság ezen ügyben még a múlt 1864. évi június havában benyújtá véleményes jelentését a t. háznak és a jelen alkalommal is az azon jelentésben kifejtett okoknál fogva ismétlen kéri, méltó-
*

tassék a házassági törvény alkotása iránt minél előbb intézkedni.

Akár elvileg, akár a gyakorlati szükségét tekintve, a házassági jogviszonyok szabályozása mellett legsürgősebbnek látja a bizottság a vallás (és pedig bármely vallás) szabadon gyakorolhatóságának törvényvel biztosítását és rendezését.

Az 1848. XX. t. c.-ben az unitária vallás bevett vallásnak nyilvánították és a bevett vallások között — legalább elvben — tökéletes jogegyenlőség és viszonyosság mondatik ki. Ezen egyenjogúság és viszonyosság az 1868. LIII. t. c.-ben némely ügyekre vonatkozólag részletesebben állapították ugyan meg. De a kimondott jogegyenlőség és a belőle következő vallás-szabadság is mind a két törvényben egész mai napig csupán a már 1848-ig törvényesen bevett hitfelekezetekre van szorítva, és sem a nem keresztyénekre, sem a többi keresztyén felekezetekre nem terjedhet ki a törvény értelmében.

Míg az állam anynyira benső összeköttetésben akart állani bizonyos keresztyén egyházakkal, hogy saját intézményeit is azon illető egyházak elveihez s tanaihoz alkalmazta, s ennél fogva a polgári s politikai jogok gyakorlását is csak azon lakosoknak engedte meg, kik azon uralkodó, vagy legalább bevett vallások hívei voltak: addig ugy más országban, mint hazánkban volt jelentősége (sőt bizonyos szempontból szüksége is) annak, hogy a vallás szabad gyakorlata csak bizonyos, recipiált keresztyén-felekezeteknek engedtetett meg. De ma már, midőn a nemzetek az államot, egészen önálló, saját jogi és erkölcsi elvein alapuló, legfelsőbb etikai intézményüknek tekintik; midőn ma már ezen, ugy nevezett, jogállamokban a törvényhozások s a kormányok bármely vallási elvektől függetlenül rendezik a polgári életet; és midőn másfelől, a politikai jogokkal bíró polgárok az egyéni szabadság alapján is megakadályozatlanul csatlakozhatnak a legkülönbözőbb vallásokhoz: ma a dolgok ily állásában sem nem indokolható, sem fen nem tartható azon állapot, melyben a vallás szabad gyakorlata csak bizonyos bevett vallásokra szorított.

Hogy a magyar törvényhozás is az államot minden hitfelekezeti, vagy vallási színezettől ment, önálló intézményül akarják tekinteni: bizonyítja ezt azon ténye is, hogy a zsidókat, kik nem keresztyének, a politikai s polgári jogok gyakorlására 1867-ben a keresztyénekkal egyenlően jogosítottaknak nyilvánította. Ámde, ekkor mivel indokolhatjuk azt, hogy az öt bevett keresztyén felekezeten kívül levő többi keresztyén felekezeteknek még nincs szabad vallás-gyakorlat engedve? Mivel indokolható, hogy a zsidók politikailag a keresztyénekkal egyenjogúak, vallásilag pedig még ma is csak eltűrtek, s ugy szólva, törvényen kívül állanak.

Az 1848. XX. t. c.-ben a bevett hitfelekezetekre kimondott vallás-szabadság és viszonyosság tehát kiterjesztendő bármely vallásukra nézve.

Ez nem csupán azon elveknek logikai következése, melyekre a magyar állam újabb institúciói helyeztetek: hanem a gyakorlati szükségnek is követelménye. Ugyanis, hazánkban már jelenleg több százezerre megy azok létszáma, kik magukat keresztyéneknek vallják, de a bevett vallásfelekezetek egyikéhez sem akarnak tartozni, a kik enél fogva vallási — különösen egyházi — életükben, vagy törvényeinken kívül s ezek által meg nem engedett állapotban vannak, vagy lelkiismeretükön elkövetett erőszakkal kénytelenek oly hitfelekezethez tartozni, melyhez őket hitük és vallási meggyőződésük nem csatolja. Igaz, e tekintetben az élet anynyira túlszárnyalta törvényeinket, hogy ma már, ha valaki törvényeink ellenére a keresztyén vallást elhagyja, vagy be nem vett hitfelekezethez csatlakozik, a polgári hatóságok nem kényszerítik a visszatérésre, s legfőlegb azon méltánylanságot követik el rajta, hogy továbbra is követelik az elhagyott egyház költségeihez járulni. Igaz, hogy ha nem is törvényesen, de tetteleg körül-belül életbe lépett hazánkban legalább az egyéni teljes vallás-szabadság, a menynyiben a polgári hatóságok senkit sem háborgatnak vallásáért, bármit higgyen is.

De másfelől, a mellett, hogy a polgárok tetteleg így gyakorlott hitbeli szabadsága is jogilag nem biztosított s inkább csak a hatóságok változható tetszésétől függ: a dolgok ezen állapota a törvények szükséges tekintélyének, az állami közrendnek és a közkerélcsiségnek érdekében is káros. Hátrányos következései anynyival inkább érezhetők, mivel az anyakönyvek vezetése és a házasságok kötése a hitfelekezetek kezében van, és mivel nincs sem oly törvényünk, mely a gyülekezési és társulási jogot, sem oly törvényünk, mely az államnak a vallás-felekezetek iránt a kormány által gyakorlandó főfelügyeleti jogát szabályozná, s ez által egyfelől az egyének vallási meggyőződésének szabadságára, másfelől az állam biztonságára nyujtana garanciát.

Igaz, hogy a zsidók is, bár a törvény e tekintetben semmi engedélyt nem ad nekik, tetteleg ugy szólnak korlátlan szabadsággal gyakorolhatják vallásukat. De másrésről a törvény hiánya miatt az állam felügyeleti joga sem gyakorolható irányukban kellőleg.

Valóban, gyakorlati viszonyainkat tekintve, nem csupán az egyének teljesen jogosult lelkiismereti szabadságáért, hanem legalább is oly mérvben az állami rend, biztonság, és valamennyi felekezet irányában gyakorlandó felügyelet érdekében szükséges a vallás általános szabadságát törvényvel biztosítani s egyszersmind szabályozni.

Ezen okoknál fogva s illetőleg ezen célból, foglalta össze a bizottság véleményes javaslatait egy a „vallás-szabadságról“ szóló törvény javaslatban, melyet /. alatt mellékelve, van szerencsénk, a t. háznak benyujtani s tárgyalásra ajánlani.

A bizottság ezen javaslatban foglalt intézkedések után a törvényhozás legközelebbi teendőjéül vélné a véduri jogviszonyon (patronatus) alapuló szolgalmánynak korszerű szabályozását. A társadalmi, jogi és birtok-

viszonyoknak jelen alakulásai s úgy a birtokosokra, mint az illető egyházakra ebből származó inkonveniciák mind sürgetőbben igénylik ezen ügy rendezését. A bizottság utasította is egy albizottságát erre vonatkozó javaslatához az előmunkálatokat megtenni, azonban, az országgyűlésen közbejött nagy fontosságú események és a tagoknak képviselői egyéb elfoglaltsága miatt, működése nem haladhatott annyira, hogy ezen ma már igen szövevényes tárgyban a t. háznak kész javaslatot terjeszthetne be még ezen országgyűlés alatt.

Ezen három nagy fontosságú ügy rendezését véli a bizottság a törvényhozás e téren legsürgősebb teendőjéül. Hogy ezek tisztázása után az egyházak és az állam közötti viszonyok szabályozására még mit és minő sorrendben kellene tenni, erre véleményt ma annyival kevésbé mondhatunk, mivel ez nagy részben attól függ, hogy a fent kijelölt kérdéseket a törvényhozás minő irányban és minő mérvben adja meg.

(Folyt. kövekezik.)

Az igazgató-tanács nagy gyűléséből.

Kolozsvártt, július 4-n, 1875.

Elnök: főt. Nagy Péter, püspök. Jelen voltak: Benkő János, gr. Bethlen János, dr. Kolosvári Sándor, Sárkány Ferenc, Schilling Ottó, Szabó Ádám, Szász Béla és Bodor Antal, titkár.

1) A b. e. nemzeti fejedelmek által tanodáink, egyházaink és egyházi hivatalaink részére nagyobbára természetben kiszolgáltatandólag tett kegyes alapítványok egy részének id. elvonása, más részének kényszer útján csekély megváltása folytán azok per útján való folyóvá tétele, illetőleg méltányos megváltása iránt a megindítandó per módzatai iránt előleges megállapodások véleményezésére kiküldött bizottság beadván véleményes jelentését: a bizottság által ajánlatba hozott elvek némi kiegészítésével elfogadtatnak és ügyvéd aa. utasítatik a per megindítására; s e per megkezdése és folyama alkalmával felmerülő fontosabb kérdések megállapítására Ince Mihály, ig.-tanácsos aa. elnöklete alatt, dr. Kolosvári Sándor igazg.-tanácsos és ügyvéd aa.-ból álló 3 tagu tanácskozó bizottság neveztetett ki.

2) Benedek Ferenc, esperes, felfejti, hogy n. Máthé Farkas haranglábi birtokos jószágá után a haranglábi lelkesnek és tanítónak járó kepe kiadása 1874-ik évtől kezdve megtagadtatott s a kepe felhajtását elrendelő szolgabírói határozatok a n. m. vallás és közoktatási miniszter ur feloldotta azon fő indokból, hogy a kepe nem volt telek-

könyvileg békebelevve. Mivel a politikai hatóságok határozatai felfolyamodásilag nem a n. m. vallás és közoktatás, hanem a belügyminiszter urhoz tartoznak, a n. m. belügyminiszter urhoz felterjesztés intéztetik illetékes határozathozatal végett, felfejtve, hogy a százados gyakorlatnál fogva a kepe tartozás bekebelezés tárgyát nem képezi, de telekkönyvileg lehetetlen is volt bekebelezetni, mivel a telekkönyvi eljárás azon községben még életbe sem léptetett.

3) A n.-solymosi egyházközség semmi némü vagyont sem bocsátván át a felállított közös községi iskola részére, mivel a kor kívánalmának megfelelő iskolát nem képes fenntartani: felekezeti iskolájának megszüntetése megengedtetik.

4) A n. m. vallás- és közoktatási miniszter ur tudatja, hogy a folyó évre megszavazott 14,000 frt. állam-segélyi összeg a helybeli adóhivatalnál utalványoztatott s szabályszerű nyugta mellett felvehető. A nyugta kiállítatik és pénztárnok aa. utasítatik az összeg felvételére és további intézkedésig takarékpénztári elhelyezésére.

5) Tomka Károly moldva-oláhorsági miszszionárius tudatja, hogy a pitești tanítói állomás rendszeresítéséhez évi 120 drb. arany kívántatik s mivel az egyházközség csak évi 20 drb. aranyot képes lakáson kívül biztosítani, a miszszioi segély alapból évi 100 drb. aranyot kér utalványozni. Értesítetik, hogy a már rendszeresített és közép-számításal évenként szükséges építkezési és más segélyezések által igénybe vett miszszioi pénztárból évenként csak 250 frt. segélyben részeltethetik s ha a hiányzó részt az egyházközség elvállalja, az évi 250 frt. utalványoztatik.

6) Németh Gábor bukaresti tanító és ének-vezér panasolja, hogy az egyh.-község törvénytelen eljárásai folytán, kénytelen volt, állomásáról lemondani s most midőn eltávozása ideje közeledik, utolsó havi fizetése betiltatott azon ürügy alatt, hogy állomása elfoglalása alkalmával kapott úti előlege vonatik le s kéri, egy havi fizetése kiadása iránt intézkedni. A n. m. vallás és közoktatási miniszter ur útján a n. m. közös külügyminiszter urhoz felterjesztés intéztetik Németh Gábor tanító egy havi fizetése felvétele végett szükséges intézkedések megtételéért.

7) A n. m. vallás és közoktatási miniszter ur tudatja, hogy király urunk ő felsége a szamosújvári egyh.-községnek templom-építési költségei fedezésére 100 frtot utalványozott, mely összeg egyidejűleg leküldetett. Az egyh.-község utasítatik a nyugta kiállítása és felküldése iránt.

8) Benkő János esp. tudatja, hogy Sz.-Ludvég községben pusztító tűzvész alkalmával a lévitai lak és mellék épületek porrá égtek és a lévitának minden vagyona elhamvadott s kéri, lejárt két évi tanítói jutalom-díját és a kárpótlásból járó 50 frt. illetékét előzetesen utalványozni. A közpénztárból utalványoztatik.

— Elláttatott még ezen kívül 14 ügydarab.

B—r. A—l.

TÁRCA.

A természettudomány és biblia, mint nevelési eszközök.

(Folytatás.)

És most tekintsünk még egyszer Franciaországra, ezen természettől oly gazdagon megáldott országra. Ott a na-

turalizmus rég ki volt felődvé, mikor még nálunk nem is álmotdák felőle. Ott már oly jelesek képviselték mint Voltaire, Condillac, Helvetius s az encyklopédisták. Ott kifejté Rousseau a nevelést ez alapon oly lángésszel, hogy annak okvetlen kitűnő gyümölcsöket kell vala

teremnie, ha egyáltalán arra való volna. Ott anynyira mentek a naturálistikus nevelési rendszer iránti lelkesülésben, hogy az egyházat vallásával együtt nem csak kizárták a népnevelésből, hanem egészen el is dobták. De mit értek vele? A népet egy oly lázas állapotba hozták, melyből mindannyiszor szenvedélyes forradalmakkal keresett menekülést; akkor azonban, ha a szenvedélyek kitombolták magukat, a kimerült nép mindig a legnyomorultabb lelki szolgátságba s a legsötétebb babonákba esett vissza. Ezen szünetlen ide-oda kapkodás, a legmegátalkodottabb hitetlenség s a legkönnyelműbb babonáskodás, a forradalom-vágy s a kény-uralom szélsőségei között azért uralgott a különben életrevaló francia népen, mert hiányzott náluk a biblia, mint gondolatuk s cselekedetük vezér-csillaga; mert a reformáció, mely a nép számára ép a vezér-csillagot igyekezett megszerezni, vér-nászok s zsoldos hárdok alatt vérzett el s a nemzet azon része, mely a valódi vallásos nevelésnek ezen egyedüli eszközlőjét bevinni s elfogadni megkísérté, részint elveszett, részint számkivetve bujdosott ki. Mit használhat hát most a nemzetnek a természet elvi nevelés-rendszer megújítása? Egy darabig tán az ott anynyira szokásos látomások s búcsujárások felett gúnyolódva, mulatni engedné őket, de akkor ismét hagyná, hogy menjenek hová az uralkodó barátok, vagy a forradalmi izgatók vezetik.

Lehet-e egy nemzetben vallásos önállóság, melynél hiányzik a biblia, miből ő maga merithet vallásos meggyőződést és melynél hiányzik az ugy, mint a nép könyve, mint nevelési eszköz?

Szépen jellemzi egy nevelésügyért irodalmilag is buzgalkodó német nő Fröbel Fridriket, mint ki a természet-ismeret és vallásos oktatás alkalmazásának nevelési rendszerében s azon alapult intézeteiben egyik legszerencsésebb megoldója volt. „Fröbel nevelési rendszere megállapítására a természetből indult ki, melyhez már gyermekkorában mély vonzalmat érzett. A türingiai erdők csend-ülén, hol bölcsőjét ringaták, követhető a vonzalmat. Isten napja világít mindenütt s isten dicsősége nyilatkozik minden teremtményében. A természet-buvárlat főiskolája mindig épen maga a természet, mely minket mindenütt körülvesz, s melynek mi magunk is része vagyunk. De Fröbel nem volt naturálista. Ő nem mondotta: a természet, az isten, s rajta kívül senki más. Nem anyag s erő vala előtte legmagasabb s örök; mert az élő istenben, a teremtőben, megtartóban s a világ urában vetett hit vala lelkének fénye s vigasztalója bölcsőjétől koporsójáig. Azért vezette őt a természet buvárlata mindég ember-szeretetre, mert az emberben nem csak a természet egy produktumát, hanem a teremtő képmását ismerte meg. Azért igyekezett, természet körül való ismereteit mindig ember-társai javára fordítani: mivel egy lélekben és testben egészséges gyermek-nevelés-mód megalkotásában az emberiségre a legnagyobb jótéteményt látta. E célért áldozta életét, nélkülözve élvezeteket s kitiűntetéseket, melyeket oly sokan az élet-boldogságra elkerülhetetleneknek tartanak. Fröbel, mint természet-buvár, nagy hírré nem is tett szert; de mégis kitűnik a természet-ismeretnek a nevelésre való elmés,

következetes alkalmazása által. De mi segíté őtet oly eredmény-dísan ez igyekezetében; mi őrizte meg őt a naturálistikus és materializmus csal-utaitól, az embernek csak mint természet-produktumnak felfogásától s isteni eredetének megtagadásától? Mi erősíté őt nem csak hir s gazdagság után nem esengeni, hanem csüggedetlen megállani minden nyomás alatt, mely reá nehezedett, híven a kicsinyekben, vidáman a reményben, türelmesen hivatása s a kezdet nehézségei között végiglen munkálni? Ez a biblia s azon szellem volt, melyet a csodálatos könyv, mint egész életének mozgató erejét vele közle.“

Öszhangzó ezzel Baehring B. saját tapasztalaton alapuló nyilatkozata. „Mikön 1824-ben atyám, ki ép azon falu papja volt, hol Fröbel első nevelő-intézetét alapítá, engemet, mint öt éves gyermeket, a nemes gyermek-barátnak átadott, magához véve minket, átjárt velünk házat és udvart, kertet és rétet, hegyet, völgyet s felnyitá szemünket, fülünket és szívünket a természet nagyszerűsége iránt. Látható műveiből tanított minket a teremtő megismerésére, hogy magunkat mindig közel érezzük hozzá. Miatán pedig mint rendes iskolai tantárgy a vallás-oktatás is szükséges volt, a biblia volt az, melyből további fényt kellett meritenünk a felől, hogy isten egyikünkötől sincs távol, hanem benne élünk, mozgunk és vagyunk. De homályos mysticizmusnak, vagy szűkeklü pietizmusnak ez oktatásban nyoma sem volt. A természettel való folytonos érintkezés segítette őt arra, hogy a bibliából is mindig biztos belátással tudá kiválasztani azt, mi értelemre s szivre jótékonyan hatott; így mind végig megkimélve maradánk azon számos mesterkelt értelmezésektől, melyeket a különböző egyházak a természettől és józanokosságtól idegenkedő theológusok terjesztettek el.“ Mit tovább mond, abban mint egy célzást láthatunk vallás-oktatásunk azon hiányára, miszerint növendékeink elméje eleitől fogva konfeszzióális kérdésekkel, körmön-font definíciókkal tömetik meg, mielőtt még arra mind fejlettségénél, mind a vallás-felekezetiég nélkül való általános igazságainak ismereténél fogva képes lenne. Más helytt így ír: „a mit rendszeren tényleges vallás-ismeretnek szoktak nevezni, abból egy általán nekünk Fröbelnél kevés jutott. A későbbi korra volt az fenhagyva, melyben ez ismeretek számára felfogásunk megérdemelt. Az igaz, hogy e tekintetben kezdetben kissé hátrább állottunk más iskolák tinitványainál, de meg volt bennünk az alap és erő, a hiányt kipótolni, s fel volt a vágy ébresztve, az ismeretben mind tovább növekedni. Nem volt okunk megbánni, hogy a vallás és biblia ismeretébe Fröbel módszere szerint vezetettünk be; nem volt nekem különösen, mert később a theológia és biblia tanulmányozására adtam magamat.“

E kitérések után, melyek ugyan tárgyunkkal szorosan összefüggenek, lássuk, minő szolgálatot tettek a biblia-érdekében a racionálisták, naturálisták s azok kritikussai. Felmutatták azon bizonyító eszközök elégtelen voltát, melyekkel a biblia isteni eredetét az előtt támogatták s szavai iránti hitet követeltek. Ez hatalmas ösztönzésül szolgált arra, hogy a biblia lényege, eredete minden oldalról kikutatassék, s te-

kintélye oly alpra legyen állítva, mely az előrehaladott kor-mivelttség által se rázathassék meg. Már csak a természet-tudományok előhaladottsága is szükségessé tette e vizsgálódást, ha a bibliának a vallásos népnevelésben való jelentőségét megkivánták őrizni. Kopernikus, Galilei, Keppler, Newton ugy nyitották szét a világ-rendszer előtt az eddigi köd-lepelt, hogy az eddigi világ-nézetnek okvetlenül át kellett változni. És így a bibliának is, mely által a tarthatlanná vált világ-nézletet védhetni vélték, jobb felfogásra, helyesebb magyarázatra volt szüksége: ne hogy a régi világ-nézlettel együtt elesésnek legyen kitéve.

Lénárt József,
ref. papjelölt.

(Folytatása következik.)

A v i d é k r ől.

A kath. püspök utazása Udvarhelyszéken.

Lehetnek sokan, kik azt mondják: mi köze a prot. közlönynek a kath. püspök utazásával? Az utazással semmi; de az utazásnak céljával igen is van. Nem céloim hát a sok diszkaput, húhót, harangszót leirni; mert ez mind a maga rendjén volt; ha egyéb nem is, ez legalább futásra kényszerítette nem csak a bámuló gyermek-csoportot; hanem még a 70 éves embert is.

A kinék volt füle a hallásra, hallhatott pompás pásztori beszédeket, mert minden egyházközségben prédikált a püspök, még pedig mint hallgatói közül egy a templomban nekem sugá: rögtönözve. Végig hallgatva, egy percig sem kételkedtem, hogy ez csakugyan rögtönzött beszéd. Templomból kijöve, azt mondja előbbi sugó szomszédom: ilyen pompás beszédet még együtt sem mondott. Elképzelttem a többi beszédeket.

Megjegyzendő, hogy mindenik egyházközségben elsőben a helybeli papok prédikáltak. Ezek már nem rögtönöztek; mert csaknem mindenik — úgy látszik, előre kiadott parancs szerint — fülsértő iszonyu lármával, egész torokszakadtáig kiáltotta, hogy milyen veszedelem fenyegeti az egy igaz üdvözítő egyházat. Megkapta mindenütt a magáét Poroszország és Bismarck. Mondják, hogy sok helyen milyen szabadelvű beszédet mondott a püspök. Elképzelem, hogy milyen fogalmuk lehet a szabadelvűségről az ilyen hir harangoknak. De hagyjuk ezeket, térjünk az utazás valódi céljára.

Nyilvános célja a püspöki utazásnak a bérmálás és egyház-vizsgálat; eltitkolt célja: a hódítás, lélek-vásárlás. Hogy a nyilvános pásztori teendőkben mikint járt el: az nem tartozik ide; de, hogy a titkos, elrejtett cél valóditására mit tett, mely leplezett ügyességgel járt el: az már nem volt rögtönzött, mint pásztori beszéde; az sok prot. pap tudomására jutott. Nem mondom, hogy a hol tömörülve vannak a protestánsok, ott is tudott volna vásári cédulákat kiállítani (igy nevezte egy esztelen ember a bérmálási cédulát); hanem az oly kath. községekben, hol részint beköltözés, részint házasság útján megtelepülve, szorványosan laknak a ref. hievek: azokban már hatalmasan munkált kéz-csókoló papjai által. Előre megtámadták az ilyen pásztorától távol levő ref.

egyént, s biztatták, hogy most az ideje, megtérni; mert kegyelmes (?) excelenciás (?) püspök urunk ma-holnap idejő, s akkor részesülhetsz a bérmálás szentségében, mely számodra hogy megnyitja a menyinyorságot: oly bizonyos, mint az, hogy kétszer-kettő öt. — E mellett szépen megszokta ajándékozni azokat, kik az igaz kath. hitre áttérnek. Hogy az ajándék, ígéret, pénzzel való csalogatás tény: onnan tudom, hogy egy távol eső kath. községből éppen egy hallgatom jelentkezett, hogy ő a püspök ide jövetelére át akar állani, s bocsássam el most rögtön, mert azt mondotta a plébános ur, hogy ha holnap után bérmálkozhatik, szépen megajándékozza a püspök ur.

Midőn azt mondtam, hogy a törvényt megrontani, nem szabad, s így a holnap utáni bérmálkozásból semmi sem lesz, azt mondotta az áttérni akaró: így hát az ajándékozás elmarad, s ő sem hagyja el vallását. Elég baj nekem — így szól — mert nem tudok nyugodni férjemtől, még anyósom is mindazon sóhajtoz, hogy: oh istenem! milyen nagy dolog, ez az én menyem még imádkozni sem tud (?) Itt megjegyzem azok kedvéért, kik nem ismerik a kath. papságnak kiszámított, tervszerű térítését, hogy midőn veszi észre valamelyik pap, hogy rábeszélése nem elégséges: felhasználja eszközül a családnak mindenik tagját, a vén nanyókat sem fumigálva; sőt felhasználja még a szomszédokat is. És a mi több: a pap úton-útfélen megtámadja a ref. egyént, s ha az utcán nem találhozhatik vele, bekiábál házába: állj által im-már, ne tarkázd többé a falumát!

Hogy a püspöki utazás alkalmával átállók jutalmat kapnak: hiszem; de hogy az átállottak névsorát bemutató pap lélekszám szerinti jutalmat kapna, s a névsor nagyságától függene előléptetése, vagy rögtöni jutalma: ezt csak másoktól hallom, s ráfogni, nem akarom, úgy is eleget beszél a rossz világ.

Ebből megjegyezhetünk magunknak annyit, hogy azon hallgatóink közül, kik házasság, vagy beköltözés útján kath. községben telepednek meg: csak azok maradnak meg, kik elég erősek ellentállani a rábeszélésnek, ígéretésnek, vagy éppen fenyegetésnek; a gyengébbek menthetetlenül veszve vannak. Továbbá, ne biztassa magát senki azzal, hogy van jó interkonfeszzióális törvényünk, alhatunk csendesen; mert bizony nincs oly törvény, nem is lehet, melyet a kath. papság erőszakossága ki ne tudná játszani.

Meglátogatta a püspök ur mostani utazásában Etédet — Udvarhelyszéken legelső ref. község — hol a mult évben saját költségén fényes papi lakot építtetett; biztosította a papi fizetést, s most építteti a templomot azon néhány kath. számára, kik részint oda telepedtek, részint mint konkoly a reformátusok közül kihullottak. S vajjon, mit akar ezen rendkívüli pazarlás által elérni? Azt, hogy ezen a ponton, hol reformátusok és unitáriusok laknak egész nagy területen, állított fel egy miszsiót az egy igaz idvezítő egyház számára. Vigyázzanak és ébren legyenek a pásztorok a nyáj mellett; mert mint éppen a püspök ur egy beszédében mondá: kerülje a farkas az aklót.

Hogy a püspök ur menynyire respektálja az országos törvényt, mutatják az apa-nagyfalusi és vicei események; csak hogy mi vicem pro vice nem mütathatunk fel; nem rendelkezünk anynyi pénzzel, hogy fejenkint fizethessük meg az átállást, bár árva-fejünket látbassuk el egy divatból kiment kalappal.

Vajha már a főpásztornak s kéz-csokoló papjainak megvilágosodnék az evangelium s tanulnák meg abból, hogy a meggyőződésen, lelkiismereten elkövetett erőszakoskodás a legnagyobb bűn!

Nem céloim, senkiben felköltetni a türelmetlenséget; arra sem biztatok senkit, hogy tegyen hát ő is úgy, mint más; mert azt tartom, hogy ha a szomszéd lop, ez nem jogosít fel engemet arra, hogy én is lophatok; csak anynyit akarok mondani: kísérjék figyelemmel a prot. papok a főpásztor utazását, legyenek készen, de nem azért, hogy a fehér köntösbe öltözött leányok élén fellobogozva elébe nyargaljanak s nagy dikciót mondjanak, mint tevék egy bizonyos helyen; hanem azért, hogy a sátán aludva ne találjon senkit. Mi letettük a fegyvert, sőt a türelmesség, szeretet, béke lobogóját, tartjuk szembe az ellentáborral; de ezen magunk viselete nem téteti le vele is a fegyvert; sőt az általunk eldobatottat is fölveszi s azzal ver meg minket. Vigyázzunk! ébren legyünk! ne hogy türelmességünk lágy-melegséggé, vagy éppen közönyösséggé fajuljon; mert az ur tenyerünkéből is elő kéri azokat, kiket reánk bízott. A türelmességnek is van egy bizonyos határa, melyen túl következik: a gyávaság, vagy éppen árulás.

t.—s.

KÜLÖNFÉLÉK.

= Figyelmeztetjük olvasóinkat, hogy ez már második számunk az új félévben s bizalommal kérjük mindazokat, kik lapunkat megtartani akarják, hogy mielőbb intézkedni sziveskedjenek.

= V.-ik Ferdinánd magyar király, és ausztriai császár, kinek nevét az 1840-, 1843/4-ik vallásügyi törvénycikk, még inkább a viszonyosság elvét kimondó 1848-iki XX-ik törvénycikk a magyar protestáns egyház történelmében áldásos emléküvé tettek, június 29-én Prágában meghalt. A boldogult Ferdinánd Károly Lipót Marcellin I. Ferenc császár és Mária Terézia szicíliai főhercegnő legidősb fia volt. Született Bécsben 1793. április 19-én; magyar királylya „rex junior“ rá koronáztatott 1830. szept. 28-kán.; tényleg atyjának 1835. márc. 2-án bekövetkezett halála után foglalta el a trónt, melyen ritka josága, kegyessége, szelid lelkülete által csakhamar megszerezte a „joságos melléknevet, melyet azután is, hogy a trónt 1848 végén elhagyás Prágai magányába vonult, máltán viselt utolsó perceig. Temetése folyó hó 6-án ment végbe Bécsben. Béke lengjen hamvai felett!

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdásznál az ev. ref. főtanoda betűivel Kolozsvárt.

= (Halálozás.) Dáné István, szászvárosi ev. ref. első-pap — v.-hunyard-zarándmegyei esperes — és a szászvárosi ev. ref. gimnázium mellett tiszteletbéli tanár élete 58-dik, papsága 30-dik, áldott házassága 28-ik évében, 16 heti súlyos betegség után, végelgyengülésben f. hó 4-én reggeli 2 órakor meghalt. A nemtő lefordítá szövéténekét s a drága élet, mely sokaknak volt élete, kialudt. A kesergő nő, az atyátlan gyermekek, a lesújtott édes anya, a megszorodott testvérek, rokonok és barátok hosszason fogják siratni a kipótthatatlan veszteséget. A boldogult földi maradványai f. hó 5-án d. u. 4 órakor az ev. reformátusok szertartása szerint a szászvárosi protestáns sírkertbe örök nyugalomra tétettek. Béke hamvaira!

= (Halálozás.) Héderfái nyugalmazott lelkész, és a kükkölli ref. egyházmegyének több ideig volt érdemes jegyzője, alsó-csernátoni Molnár György Julius 3-án hosszas szenvedése után megszűnt élni. Özvegyet, és sok neveletlen kis árvát hagyott maga után, kiknek szolgáljon vigasztalásul a közrészvét, mely mindnyájunknak szívét betölti, s a tisztelet, mely az elhunytak emlékezetét meg fogja ovisni az elfeledéstől. Nyugodjék csöndesen!

= Templomunk számára újabban adakoztak: Meltóságos gr. Bethlen Gáborné öngnagsága küldött 20 frt. o. é., tks. Stühler Józsefné N.-Szébenből 5 frt. o. é. egyházam nevében fogadják szives köszönetemet. Nagy-Teremi, júl. 3, 1875. Kakasi Márton, ev. ref. pap.

= Farnosi volt ref. lelkész Fehér György részére újabban adakoztak a görgényi ev. ref. egyházmegyéből. a felfalusi ref. egyház 1 frt, széplaki ref. egyh. 1 frt, magyarói ref. egyh. 1 frt, v.-szent-iványi ref. egyház 1 frt, nagyfülvesi ref. egyház 50 kr, görgényi ref. egyház 50 kr, magyar-régeni ref. egyház 20 kr. Összesen 5 forint 20 kr Kolozsvár, júl. 5, 1875. Benkő János.

= Csoda történt Budán. Nepomuki szent János szobra megmozdult. A „Magyar Állam“, hogy az általános, részvétet keltett szomorúságában mosolyt varázsoljon az arcokra, ezt a mulatságos történetet adja elő: míg az alárohanó vizár száz éves fákat, házmagas sziklákat ragadott magával s a városmajoron túl a fogaskerekű vasut indóháza s a vámsorompó közti térségen a téglavető kerítésének 3 láb átmérőjű kőoszlopait a vérmezőre vitte, addig az ugyanott, de méjjebben a völgyben álló nepomuki szent János szobra sértetlenül állta ki a vizár rohamát, a menynyiben csak a szobor állása változott, mely előbb a hegyek felé éjszaknyugotnak nézett, jelenleg pedig a város felé keletre irányul arca. A nép növekedő kegyelettel kezd viseltetni a szobor iránt s megváltoztatott állásához épületes elmélkedéseket csatol. Vakulj magyar!

Nyilt posta.

- 15) M.-Valkóra. Kérjük a tudósítást minél hamarabb.
 16) Matisfalva. H. E. urnak. köszönettel vettük.
 17) K. G. urnak. Ohajtáná, hogy főtanodánk vizsgáinak rendje és ideje közzétessék lapunkban. Mi kész szívvel megteszszük, mihelyt az illető tanvezető tanárok anynyi figyelemben részesítik lapunkat — a vidéki szülők iránti tekintetből —, hogy ezeket hozzánk beküldik. De kérni senkit se szoktunk; nem fér össze a természetünkkel.
 18) Ilyefalvára. Zagonba. Rétyre. Sz.-Somlyóra. Nem kaphatnánk-e valamit azokból az ígéretekéből?

Felölös szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

V. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, JÚLIUS 15, 1875.

237—28. SZÁM

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztői iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Az iskolai takarékpénztárakról.

II.

(Folytatás.)

Ezek után ideje, hogy áttérjek az iskolai takarékpénztárakra, mint jelen felolvasásom fő tárgyára, igérvén, hogy lehetőleg rövid leszek s kérvén még egy kis időre a t. hallgatóság szives türelmét.

Az anynyi nagyot és dicsőt felmutatni képes Anglia e téren is elől ment, követte őt Belgium és Franciaország.

Ott született meg azon nagy gondolat, hogy „az elemi iskola, mint ezt George C. J. Barthley mondja, nem csak a műveltség első alapjai megvetésének legyen forrása, hanem tanítani kell azokban olyan dolgokat is, melyek nagy hasznára fognak a tanulóknak szolgálni, mikor felnőnek és férfiakká és nőkké válnak. Ilyen hasznos dolog, többek közt, a mértékletesség és az ebből folyó takarékoság erénye, melyre oly nagy szüksége van a társadalomnak s melynek terjesztése fölötté kívánatos. Ámde, a jó szokásokat leginkább csakis a gyermek-korba való becsipegetetés útján tudjuk az egyénben meghonosítani.“

„És mivel a gyermek- és serdülőkorban jó és rossz befolyások legméjebben hatnak s mivel a népesség legnagyobb részének elméleti képzettése alig terjed túl az elemi iskola falain: kétségtelen, hogy egyéb jeles erkölcsi kellékeken kívül, a mértékletesség erényét is a tanítás tárgyává kell tenni ugy elméletileg, mint gyakorlatilag.“

Valóban, alig érthető, mikint történhetik az meg, hogy akkor, mikor jelszóvá kezd válni, miszerint a gyermeket minden lehető oly dologra tanítsuk, minek később az életben hasznát fogja venni, eddig elő nem terjedt ki az illető körök figyelme ép azon ügyre, melyet tárgyalunk; holott kétségtelen az, hogy az iskolában nyert benyomások s ott elsajátított jó

szokások egy egész életen át kísérik az embert. S ha van az emberi léleknek a gyakorlati életre kiható tulajdona: a takarítási hajlam az, mely ha felébresztetik, ápoltatik a gyermekben, — s fejlesztetik később megfelelő sokra kedvező alkalmi nyújtása által az iskola falain kívül — az életben izmos fává fog az növekedni, melynek gyümölcseit egyiránt élvezendi az állam és a család.

A nélkül hogy a különböző felekezeti papságnak derogálni kívánának, meg kell jegyeznem mégis, mikint az ünnepi tanítások, melyekkel hiveik lelki üdvét előmozdítani törekednek, vagy épen nem, vagy csak igen-igen kivételesen terjeszkednek ki a polgári erények egyik legfőbbjére: a takarékosagra.

Talán, nem tartják az egyenazi szónoklat terére tartozónak e vonatkozást? Azt hiszem részemről, hogy a hivek lelki üdvének az említett erény egy oly kiegészítő részét képezi, mely már e földi életben is működik s jutalmaz, s melynek gyakorlata is tehát felette kívánatos.

S ha a méjjen tisztelt minden rendű papság nem csak a tulvilágnak, de a földi életnek is óhajt növelni, min nem lehet kétkednünk, a menyinyben egyes esetekben, mint például a tolvajság s általában minden a polgári törvények által bűnek tartott rossz tettek, sőt a nálunk csak is erkölcsileg megrohható részegség ellen is erkölcsi hadat visel: nincs-e ok reá, hogy fölvegye egyházi tanításai keretébe a takarékoság erényét is, mely anynyi más erénynek kutfeje, s melynek minél több hiveket szerezne a papság, annál nagyobb hála kötelezné le maga irányában az országot.

Angliában az iskolai penny-bankok felállítása körül legtöbb érdeme van a papságnak, a legtöbb iskolába ők viszik azt be, ők felügyelik kezelését, s ekkint az általuk elért fényes eredmények is első sorban nekik köszönhetők.

Miért ne követné az angoloknak példáját a ma-

gyar papság is; nem kétlem, hogy tenni fogja, a mint meggyőződik arról, hogy azt tennie lelkészi úgy, mint hazafias kötelessége.

Ismervén az ország falusi népségének anyagi viszonyait, távolról sem merem hinni azt, hogy a népiskolai takarékpénztárak intézménye minden kivétel nélkül ország szerte virágzásnak indulhat; meg vagyok győződve, hogy ez intézmény első sorban a városokban, nagyobb, vagyamosabb községekben fog gyorsan fejlődhetni; de ezen körülmény nem oldhat fel bennünket azon kötelesség alól, hogy az ország minden iskolájában ne ismertessék, taníttassék a takarítási erény elmélete úgy, mint gyakorlata is. Nincs az a szegény község, melynek iskolájában ily pénztárocska felállítható ne legyen, bármi szegényes eredménnyel, az a dolgon nem változtat, miután itt nem anynyira arról van a szó, hogy minél nagyobb tőke gyűjtessék össze ez intézmény útján, mint inkább csakis arról, hogy minél nagyobb legyen azon zsenge tömeg, melynek kebelébe a takarékoság nagy elve beoltatik, hogy azt az iskolából magával az életbe vigye.

A legnagyobb nehézséget az intézmény meghólyosítására az a körülmény képezi, hogy a szegény községben a takarékoság hívatottak kétségbe fogja képezni.

A közönyön kívül még más ellenséges tényezőkkel is fogunk találkozni.

Lesznek, kik fellengző teoriákkal nem találják egyezőnek a gyermekek takarítását — mondván, hogy ez piszkos fősvénységgé fog fajulni, lehet, hogy már a gyermekben, de minden bizonynyal a később korban; — a gyermeket nem szabad korlátozni apró örömei élvezetének megszerzésében, mert szükkeblüvé válik, sat.

Ez ellenvetéssel nem érdemes szóba állanunk; mert bár igaz, hogy a gyermekkori takarékoság hajlama az öregségben határozott fősvénységgé aljasodhatik, e baj mégis csak egy kisebb kört képez ama nagy jótékonyaságu eredmény-tengerben, melyet a gyermekkorban megszokott takarékoság és önmegtagadás szelme a társadalomra áraszt.

S elvégre, bármi bűnnek tartom a fősvénységet, akár szükebb, akár állam-családi szempontból: még nagyobbnak tekintem a pazarlást, s ha utóbbiak ellen dolgozom, nem aggódom, ha száz eset közül akár tegyük fel tizszer is az ellenkező tulságot idézem elő.

Ellenünk fog dolgozni továbbá a szülőknek ez új intézmény irányában táplált ellenszenv és bizalmatlansága.

A könyelmű, napról-napra élő, pénzével bálni nem tudó, a jövővel nem törődő ember csak ritka esetben fogja belátni az intézmény céljának magasztosságát, fontosságát gyermeke jövője tekintetéből; nem csak hogy be nem látja, fel nem fogja, de sőt ellenséges szemekkel nézi az ő rendszertelen életirányával homlok egyenest ellenkező ujdonságot, mely mintha az ő lénye gúnyolása, élet-módjának, roszalása, megtestesülése lenne; ép ezen okból mindent elkövet, hogy gyermeke előtt ez intézményt nevetségesnek, hazoutalannak, sőt épen veszélyesnek tüntesse fel, s vissza fogja őt tartani a részvételtől erkölcsi és anyagi úton.

A most jelzett irány leggondosabb fegyver, mely intézményünk ellenében sikra szállhat. Utána következik a szülők bizalmatlansága.

A bizalmatlan szülő hajlandó lenne ugyan elismerni az intézmény hasznosságát, de nem bizik a kezelés becsületességében, vagy okszerűségében: attól féli, hogy berakott fillérei előbb-utóbb elvesznek, mint olvassott az ő pénze is egyik-másik megbukott intézetben, vagy vállalatban; azt hiszi, hogy ez intézmény csakis újabb módja a szegény ember fillérei nek zsebből való kizsarolásának.

E bizalom hiányán pontos, szigorú kezelés által lehet lassankint segíteni.

Kiszámíthatlan lenne az erkölcsi kár, melyet egy lelkiismeretlen kezelőnek ballépése okozna, ép ezért így lehetőségnek minden óvrendszabály alkalmazásával ellene kell dolgozni.

De bármily nagyok legyenek is a nehézségek, melyek leküzdendők lesznek, elvégre leküzdhetők azok szilárd elhatározással és jóakarattal. Nem szabad, visszarettenünk a kezdetnek aránylag kisszerű eredményeitől.

Az eszme csak lassankint fog hódítani, lassankint fog maga iránt a döntő körökben rokonszenvet, sőt lelkesedést felkölteni, kisszerű, unalmas pepecselésnek fog tartatni a krajcárok egybegyűjtése, kezelése, azok kamatoztatása, s viszont, az iskolából kilépőnek való visszaszolgáltatása. Itt országos törvény, vagy szigorú kormány-rendelet közbevetése segíthetne

Az elsőre, bármennyire lenne is az a népisko-

lai törvénybe illő és indokolt, egyhamar viszonyaink szerint nem számíthatunk; de kétségtelenül számíthatunk megfelelő kormányi intézkedésre, ha ez ügyet a nemzet-gazdászati egyesület Magyarország emelkedett szellemű vallás- és közoktatási miniszterének figyelmébe ajánlja.

Ezek után ideje, hogy áttérjek a bankok életbe-
léptetése és kezelése módozataira.

(Folyt. kövekezik.)

Az állam és egyház közti viszony rendezése ügyében.

(Folytatás.)

„A vallásszabadságról“ a bizottság által benyújtott törvényjavaslat alapelvei.

Azon eszméket, melyek az egész törvényjavaslatnak minden részletein átvonuló alapelveitől szolgálnak, a következőkben foglalhatjuk össze:

1) Az állam minden polgára, illetőleg minden lakója számára biztosítsák a vallási meggyőződésnek és pedig bármely vallási hitnek teljes szabadsága, úgy szintén hitének akkint való külső kifejezhetése és gyakorolhatása, hogy ez által ne sértse más polgároknak törvényben biztosított jogait s egyéni szabadságait, se az állam intézményeit, sem önmagának a törvényben rendelt polgári kötelességeit.

Ez az állami közösségben is valósítható teljes egyéni vallás-szabadság. (1—3. §.)

2) Miután mind az egyéni szabadságnak természetes következménye a társulási szabadság, mind pedig a vallási élet teljes erejével mindig közösségben fejlődik ki, s minden vallás épen híveinek egyesülésében gyakorolja a társadalomra legjótékonyabb hatásait, ennél fogva biztosítani kell a polgároknak azon jogát is, a mely szerint nem csak egyénileg vallhatnak bármely hitet, hanem annak gyakorlására testületekké, vagyis egyházakká szabadon egyesülhessenek s ezen társulataikban a szükséges testületi jogokkal birjanak.

3. A vallás-szabadságának egyik leglényegesebb feltétele az levén, hogy akár az egyéni hit, akár a testületben szervezett, vallási közélet függetlenné legyen téve minden reá nézve külső idegen hatalom kényszerítő befolyása alól, ennél fogva az állam a vallási élet belső körébe semmi nemű rendelkezéssel se avatkozzék. A vallási felekezeteknek teljesen önmaguknak kell intézkedniök minden a hit, vagyis vallás (religio) belső körébe tartozó ügyeiről.

Az egyháznak az államtól külön választása, és a „szabad egyháznak a szabad államban“ nagy elve voltaképpen abban kell hogy álljon, és helyesen akkint valósítható, hogy választassék el a vallási hit köre a jogi és politikai világ körétől; hogy a lehetőségig különíttessék el a belső vallási élet a világi állam-élettől, s egyszersmind a polgároknak ezen akár egyénileg, akár egyházi testületekben gyakorlott vallási élete és tevékenysége biztosítsák

a világi hatalomnak minden kényszerítő beavatkozása ellen. Ebben áll a vallásnak és az egyháznak szabadsága.

4) Azonban, a hitfelekezetek az által, hogy bár vallási célokra alakult, de mégis emberekből álló, az államban külsőleg létező, s testületi jogokkal, sőt anyagi szükségletekkel bíró társulatokká, vagyis egyházakká válnak, ez által, mondjuk, egyszersmind a világi érdekek terére lépnek, bizonyos jogi viszonyba s többféle összeköttetésbe és érintkezésbe jönnek egy saját tagjaikkal, kik egyszersmind állam-polgárok, mint szintén az államban levő más, részint egyházi, részint világi testületekkel, s végre, magával a legfelsőbb világi hatalommal, az állammal. Nem tagadható annak lehetősége, hogy ezen érintkezések folytán összeütközések támadnak a különböző testületek között, valamint annak a lehetősége sem, hogy egyes esetekben valamely hitfelekezeti testület saját vallási életének körén túllépve, a világi élet körébe avatkozhatik, s ez által megsértheti vagy az egyes polgároknak polgári szabadságát, vagy magának az államnak szabadságát és souverainitását.

Ennél fogva, mind az egyház és állam, helyesebben a vallási hit- és a politikai élet külön választásának elve szerint, mind a polgári szabadságnak és államnak érdekéből, valamint egyfelől a fentebb előadott elvek értelmében, biztosítani kell a vallás-felekezeteket a hitbeli teljes szabadságról, és vallási életük körébe való minden akár állami, akár egyéb külső beavatkozás ellen; úgy viszont a törvényben biztosítást kell nyújtani az iránt is, hogy egy felekezet sem terjeszkedhetik tevékenységéken saját vallási életén túl, s mint vallási testület nem avatkozhatik polgári és politikai ügyekbe; továbbá, hogy nem sértheti a körébe nem tartozók vallási életét sem. Egy szóval, a vallás-felekezetek irányában is biztosítani kell a társadalmi békét, az állami közrendet, az állam szouverainitását és az egész politikai szabadságot.

Mihelyt a vallási életet általában, s így az egyes vallásokat emancipáljuk a politikai hatalom uralma s beavatkozása alól: azonnal egyszersmind az állam függetlenségét és teljes szouverainitását is minden szükséges eszközzel biztosítani kell a vallás-felekezetekkel szemben. A „szabad egyház a szabad államban“ nagy elvének magában kell foglalnia nem csak az egyházak szabadságát az állam irányában, hanem az állam szabadságát is az egyházak irányában.

Ezen értelemben állapítandó meg az egyháznak s az államnak kölcsönös jogköre s az állam-hatalomnak a vallás-felekezeti testületek irányában gyakorlandó felügyeleti s ellenőrzési joga, illetőleg kötelessége. Nevezetesen, az állam-hatalomnak örködni kell a felett:

a) hogy vallási hite senkit se menthessen fel törvényen alapuló bármely kötelességeinek teljesítése alól;

b) hogy egyházi szabályai, vagy egyházi felsősége senkit ne akadályozzon se polgári kötelességeinek, sem polgári jogainak és szabadságának gyakorlásában;

c) hogy bármely felekezet tiszteletben tartsa az állam-felsőség jogait, engedelmességgel viseltessék az ország

minden törvényei iránt, sem isteni tiszteletében, sem egyházi köz-életében ne történjék semmi olyan, mely a köz-erkölcsiséget, vagy az ország valamely törvényét sörténé;

d) hogy különböző vallás-felekezetek tiszteletben tartásuk egymás békéjét és szabadságát;

e) hogy egy hitfelekezet se terjeszsze tevékenységét a saját vallási életére tartozó egyházi ügyein túl; és végre

f) hogy mindenik vallás-felekezetnek oly egyházi szervezete legyen, vagy legalább az állam-kormányval az illető egyház oly viszonyban álljon, a melynél fogva a kormány ezen felügyeleti s illetőleg ellenőrzési jogát kellő eredménnyel gyakorolhatja.

Az állam-batalom az előadott elveken alapuló, s tisztán a szabadság védelmére irányuló felügyeleti joga mellett és az ez által nélkülözhetetlenné tett, s a törvényben kijelölendő korlátok között lehet bármely vallás-felekezetnek gyakorolnia hitbeli és testületi szabadságát.

Az állam ezen önvédelmi eljárását a magyar törvényhozás eddig részben az által gyakorolta, hogy nem általában bármely hitbelieknek engedett szabad vallás-gyakorlatot, hanem esetről-esetre engedélyezett (vett be = recipiált) oly koresztyén vallás-felekezeteket, melyeknek hitvallásaiból s egyházi intézményeiből meggyőződött a felől, hogy az államnak nem veszélyesek; részint az által, hogy a törvényekben (p. o. az 1790/1791. XXVI és XXVII. törv.-c.-ben) általános kifejezésekben kifejeztetett király ö felségének főfelügyeleti joga; részint végre az által, hogy mint p. o. a rom. kath. egyház) irányában a törvények szorványos egyes intézkedései mellett sok százados jog-gyakorlaton alapuló felügyeleti- és rendelkezési jog fejlett ki.

Azokban, sem az általános vallás-szabadság eszméjével, sem a nemzet jelen alkotmányával, szabad politikai intézményeivel, sem a jelen társadalmi viszonyokkal nem egyeztethető többé össze azon rendszer, a mely esetről-esetre előleges vizsgálat után engedélyeztessék akár a kormány, akár a törvényhozás által egyes vallás-felekezeteknek az államban létezés és vallás-gyakorolhatás joga. Azután, ez eljárás nem is nyújthatna biztosítékot sem az államnak, sem az illető felekezeteknek már annál fogva sem, mivel az egyszer egy bizonyos hit-vallás és egyház-szervezeti szabályzat alapján recipiált hitfelekezet a legközelebbi alkalommal lényeges változtatást tehetne hitvallá-

sában, akár egyház-szervezetében, s ekkor vagy a törvényhozásnak kellene mindannyiszor az ügyet újból tárgyalni, s esetleg egyezkedésbe bocsátkozni a változtatás iránt az illető felekezettel; vagy pedig a kormány tetszésére kellene bizni, a változtatásra az engedélyt megadja-e, vagy nem?

A néhai br. Eötvös vallás- és közoktatási miniszter által a vallás szabad gyakorlatáról 1869-ben előterjesztett törvényjavaslatban mind a vallás-felekezetek szabadsága (4. §.), mind az állam felügyeleti joga (5. §.) csak általánosságban van kimondva. Azonban, ba a törvény nem határozza meg részletesebben azon föltételeket, melyek alatt s azon korlátokat, melyek között a hitfelekezetek szabadságukat élvezhetik, és a melyek megtartására a kormánynak felügyelnie kell: akkor egyfelől a kormánynak nincs a felekezetekkel szemben kellő támpoutja, melyre szükség esetén erélyes, de egyszersmind alkotmányos eljárását alapíthatná; másfelől pedig az illető felekezetek nincsenek biztosítva azon lehetőség ellen, hogy az állam-kormány esetleg önkényesen jár el irányukban.

Ezen okoknál fogva, a bizottság az általa benyújtott törvény-javaslatban az ellenőrzés és felügyelet azon módját ajánlja, a mely szerint bármely hitfelekezet minden előleges engedély, vagy törvénybe becikkelyezés nélkül a kormánynál való egyszerű bejelentéssel szabadon alakulhat. De a törvényben részletesen legyenek megállapítva azon föltételek, a melyek alatt a hazában létezhetik; valamint azon korlátok, a melyek között azontúl is egész egyházi életének mozognia lehet.

Ha az illetők által a törvényből előre látható ezen feltételeknek (akár új alakulásnál, akár változásnál) elég van téve: a kormány tartozik elismerni a hitfelekezet törvényes létezését; az elismerést csak akkor tagadhatván meg, vagy kifogást csak akkor tehetvén, ha a törvény követelményét látja megsértve. Ez utóbbi esetben azonban, ha az illető felekezet hívei azon meggyőződésben vannak, hogy a törvény rendeleteinek eleget tettek: akkor a köztük és a kormány között levő nézet-eltérés csak a törvény értelmezésével dönthető el, s ennél fogva a 10. §. értelmében a törvényhozás körébe tartozik.

(Vége következik.)

TÁRCA.

A természettudomány és biblia, mint nevelési eszközök.

(Folytatás.)

A földgömb és az emberi nem előállása körül tett buvárlatok számtalan kétséget támasztanak a biblia teremtés történetére felett. A természet törvényeinek növekedő ismerete s azoknak méjebb, az erkölcsi világ-rendre is kiterjedő jelentősége egy tömeg bibliai csoda-történetet — legalább az ott

hagyományozott alakban — vagy mint nem hihetőt, vagy mégis, mint a vallásra nézve lényegtelen tündetett fel. A biblia iránti álláspont megváltozott; s a régi felfogás, mely azt úgy nézte, mint egy istentől ihletett szent kodexet és minden igények között a tudomány és hit minden kérdéseiben feltétlenül döntő hatalmat, határozott ellen-mondásra talált még a legkegyesebb teológusok között is. A hit és tudomány közötti villongások beláthatlan tömege merült fel s várta megoldását. De honnan kellett annak jöni? A tudományo-

san megállapított igazsággal szemben, az egyház minden anatemája tehetetlen maradt. Tehát csak a szabad tudomány s ismeretek által volt megmenthető s újabb fényre emelhető a biblia korunk öntudata előtt. És ezen szabad tudomány, mely fáradhatlan, sokoldalú, a legnagyobbat, mint a legkisebbet felölelő vizsgálódása által mind érzi, mind érzék-feletti világ, mind a látható kül-, mind a láthatlan belvilág s lelki működés felett az emberiség látkörét oly rendkívül kiszélesítő s még mindig szélesíteni törekszik, e szabad tudomány azt sem mellőzhette el, hogy a biblia természetét is minden oldalról át meg át ne kutassa s mind előállása, mind ideális tartalma és reális bece felett világos nézpontra el ne jusson és ez által összhangzásba ne hozza a bibliát a mi őszszes isten, világ, és emberi természetről szóló tudásunkkal.

A bibliának is meg kell lenni a maga természetének, annak is alája kellett vettetnie előállításában s fejlődésében az általános természeti törvényeknek; annak is alkalmasnak kell lennie az értelmes felfogásra, ha rendeltetése az, hogy az emberiségre nézve maradjon s áldásos hatással, értékkel bírjon. E mellett megjegyzendő, hogy valamint egy természet-buvár nem lehet képes egyedül a világ-egyetem minden talányát s a természet minden titkát átlátni s megoldani, ép oly kevésbé lehet egy biblia-buvárnak egyedül joga, e csodálatra méltó könyv minden kérdésére végítéletet mondani csálhatatlansági igényével. Mindaz, mit természet- és biblia-buvár egy csomó fontos részint elvi kérdésben nyújthat, csak föltétel, csak kísérlet; de e kísérletek s föltételek nem csak folytonosan ösztönzik az általános tudás-vágyat, hanem általuk az ismeretnek új meg új lépcsői hágnak meg s az emberiség, e képességekkel s adományokkal gazdag organizmus, e földet megnépesítő s uraló értelmi lény a célhoz, az isteni tökéletességhez közelebb vezetetik.

E küzdelem és verseny között szüksége van az emberiségnek bizonyos fény és nyugpontokra, hogy öntudatára jöhessen annak: mit küzdött ki, mennyire haladott előre. Ezen fény- és nyugpontokat egyes megáldott, lángésszel s érző szívvvel felruházott egyének képezik. Minden mivel népnek vannak ily egyéniségei, kikben az ő geniusza öszpontosítja magát, kik előhaladását megkönnyítik saját fényöknek megsokszorozott kisugárzása által. „Az egész emberiségnek Jézus Krisztusban adatott meg e nyugpont,” kire mindig vissza kell pillantania, hogy az élet fényét megnyerje, mely tovább vezet a tökéletességhez.

De minden egyes tudománynak s művészetnek is szüksége van ily geniális egyénekre, kikben eszméjük mintegy megtestesüljön s valóban tovább fejlődjék. Ezeknek részint maguknak kell az utat verni, részint az egyes buvárlatok által nyert kincset kell felölelni, földolgozni és a még hiányzó részt tudatra hozni. Ily geniálisok különösen a mivelődés történetének fordulópontjain lépnek elő. Mily sokat mütathatott fel a reformáció korszaka minden irányban! De a mi századunkat sem mondhatjuk e tekintetben szegénynek; sőt dús gazdagsága lángszerű buvárokban, gondolkodó főkből, kik egész életüket arra szentelték, hogy az emberi-

ség előtt új fény-világot gyujtsanak, újabb kilátások által a tökéletesedésre buzdítsák: biztos jelei az isteni gondviselésnek, békének és annak, hogy a sokféle küzdelemből s zavarból végre egy jobb kor áll elő mindnyájunkra nézve.

Mint általában a tudományos haladás, úgy különösen felvett tárgyunk szempontjából négy ily őrszellemet kérnek a magunk számára: egy bölcsészt, egy természet-buvárt, egy pedagogust és egy biblia-buvárt, magyarázót.

Bölcsész t, ki az érvek millióival mutasson rá: hogy minden tudás, ha következetesen van kifejezve legvégső elveiben, az isten-tudat bizonyosságához vezet, mint a legfőbb tudomány-elvhez.

Természet-tudóst, ki a korunkban elért természet-ismeretet felölelve s kimerítve, legyen utmutatónk az új felállított s ezután jöhető feladatok megoldásában is.

Pédagogot, ki éles látással bele méjvedve az ember léte s növekedésébe, kikutassa azon föltételeket, melyeken egy testet és lelket épen tartó nevelést kell és lehet megalapítani. S ha e hárma megkísérté mindnyájunkat elvezetni azon meggyőződésre, hogy a természet egy végtelen bölcses-séggel elrendezett örök észszerűséget nyilatkoztató organizmus és hogy a világ-kifejlődés rugója semmi esetre sem egy a lételeért folytatott eszme nélkül való harc: akkor hadd jöjjen a biblia lelkes buvára, felövedzett magyarázója, tudományon alapuló bizonyítékaival: mi szerint az emberiségben kezdettől fogva ellothatatlanul élt az erkölcsi világrend iránti hit; hogy e hitnek tényleges hatalma van, mely örök alapokon nyugszik s az emberiség történetére át meg átható munkássága van; hogy minden kísérlet, mely e hitet papi vagy világi zsarnokság, vagy könnyelmű álokoskodás által szétszuzni akarná, azok fejere hull viszsza, kik ilyent merészelnék, s hogy a legcáfolhatatlanabb bizonyítványa s logszilárdabb támasza e hitnek—a biblia. Mert csak akkor lehet fizikailag és erkölcsileg egésséges nevelésről szó, ha a természeti s erkölcsi élet elvi egysége ismeretes s a növendék léte mindkét oldaláról személyes élet-közösségbe hozatik istennel.

Mindezek után, jöjjen egy filozófiai s történelmi kritikán nyugvó biblia-munkálat az emberiség ama hite megértésére; a természeti s erkölcsi világ-egyetem istenben való egységének megismertetésére, minek a mi nevelészetű törekvéseinkben is nagy jelentősége van; egy munkálat, mely a biblia előállási történetét s természetét alaposan s a tárgyhoz illő tisztelettel föltárja: azon fény, mely akkor a biblia eszményi tartalmára esik, az fogja majd megmutatni e szent könyv nagy jelentőségét az emberi nevelésben.

A régi egyház az ő ihletésről szóló tanával, mely tudvalevőleg a zsidó tudosoktól jött át a keresztényen theológiába, a bibliának csak is azon különös jelentőségét igyekezett az emberiségbe beoltani: hogy az az isten könyve. De míg annak előállítását csupán csak csodák alapján magyarázta, egyszersmind oly elszigeteltségbe helyezte e könyvet, melyben az a bilincseiből kiszabadult tudomány támadásainak anynyira ki volt téve, hogy könnyen elveszthető vala a mivel világ előtt minden hitelét. Már pedig, ha nem akarjuk

megongedni, hogy az mint egy elévült meséskönyv félrevettség: mi marad fen egyéb, mint hogy új fényt igyekezzünk felette torjeszteni, még pedig olyat, mely által organikus összefüggésbe lépjék összes mivelődésünkkel; olyat, mely legfelvilágosultabb kortársunkban is azon meggyőződést ébreszse: miszerint a biblia az emberiség szellemi haladásának nem hogy akadályul szolgálna, sőt inkább annak szilárd alapja s valódi irányadója!

Kire ez eszmék hatottak, az át fogja látni, hogy a biblia valami egyéb, mint egy régi dogma s morál-kodex, vagy egy csak hitregiért s költeményeiért némileg érdekes könyv; valami más, mint csupán épületes könyv, melyben a pap textust, a laikus pedig több vigasztaló mondást talál; hanem, hogy a biblia, több mint egy ezred év lefolyása alatt keletkezett szent okmányoknak oly gyűjteménye, mely egyedül ad nekünk megbízható tudósítást vallásunk előállása, növekedése s bővözése felől, és hogy az egyszersmind az isteni gondviseléstől rendelt eszköz a végre, hogy e vallást megtartsa, romlástól megóvja, terjedését elősegítse s az által a hitben és szeretetben egyesítvén az emberiséget, azt isten lelkének közös élő-templomává alkossa. Mihelyt így lesz felfogva a biblia, mint emberiség-könyve; mihelyt megszűnik csupán templomi-könyv, vagy csak tudósok előtt becses régiség lenni: azonnal szemünkbe ölik nélkülözhetlensége is a nevelésre nézve. Így, nem lehet nevelő, legyen az atya, vagy anya, pap, vagy tanító, hivatalnok, vagy államférfi, ki akár magán, akár nyilvános nevelésben működik közre s az emberiség javát szíven hordja olyan, ki közönyösséggel, vagy éppen ellenségesen viseltethessék e könyv iránt. Így, nem csak ő maga fog hozzá folyamodni, hanem igyekezni fog azt, mint nevelési eszközt, értékesíteni s torjeszteni.

Még csak egy pontra legyen szabad felhívni az olvasó figyelmét, melyben a biblia főnnebbi felfogásának igaz és helyes voltát igyekezzünk bebizonyítani.

Ki felebarátját értelmesen gondolkodó s erkölcsösön működő egyénné akarja növelni, annak magának felül kell állania a csupán természeti élet s anyagi törekvés színvonalán. A mi pedig minket e színvonal fölé emel, az az eszmékben való élet, az eszményiekért való lelkesedés, fogékonyság. Nevelőnek lenni valakinek a nélkül, hogy eszmékkel birna, melyek megvilágosítsák s vezessék: valódi ellentmondás. Mert akkor azon idomítást is nevelésnek kellene nevezni, mit a vadász kutyáján gyakorol. A nevelési alap-eszmékhez kell pedig számitanunk: az isten, ember és az emberiség eszméjét.

Lénárt József,
ref. papjelölt.

(Folytatása következik.)

J e l e n t é s

a „közép-szólók- és krasznamegyei tanító-testület“ első- és második évi működéséről.

(Előadott a Zilahon 1875. jun. 10—11-én tartott közgyűlésen.)

Méjjen tisztelt közgyűlés!

A közelebbi időben, nevezetesen, a nemzetünk történe-

tében örökre emlékezetes 1867. év után, hazai alkotmányunk helyreállítása óta, ki tagadhatná, hogy hazánkban mindenfelé, minden téren és minden irányban a legörvendetesebb mozgalmak, a legüdvösebb törekvések vették kezdetüket. A hosszu, kinos vonaglás után, új pezsgő élet mindenhol Viszsa levén adva önmagunknak, éreztük és érezzük, hogy százados mulasztásokat kell erős akarattal, gyorsan, rövid idő alatt helyre pótolnunk. A nemzeti lét helyes felfogásából származtatható e nemes küzdelem. S mily jól esik, hogy e küzdelemben Magyarország népiskolai tanítóit is ott látjuk, s minő főlemelő, hogy a küzdők között azokat nem utolsó hely illeti meg. A népoktatás eddig kopár mezeje ha a nemes küzdőkre nézve még nem is a jóllét, de az érdem, a dicsőség küzdele lett. Magyarország népiskolai tanítói életre valótlágukat az idő szellemében tevékeny munkálkodással törekvesnek bebizonyítani, s hogy törekvésük sikerét biztosítsák, tudván azt, hogy „munkában van a haladás, egyesülésben az erő,“ minden felé egyleteket alkottak.

A Közép-Szólók- és Krasznamegyékben működő tanítók is alakítottak már néhány évvel ez előtt ily egyletet; de sajátságos viszonyainknál fogva vallás-felekezeti jelleggel. Azonban, hogy egyfelől a vallás- és közokt. miniszter ur ő nagy méltósága 1872. évi 23,201 sz. a. rendeletének elég tétessék, másfelől, hogy új, életerős elemeket lehessen megnyerni tagokul, s végül, hogy tanítókat tanítóktól ne válasszon el áthághatlan khinai fal, a volt „szilágysági ref. tanító-egylet“ újja szervezése vált szükségessé.

De, mert tájékozva voltunk, hogy ez nem oly könnyen és gyorsan keresztülvihető, mint ohajtottuk volna, új alapszabályok mellett, melybe a felekezeti egylet alapszabályaiából mindazt átvettük, mi céljaink elérésére helyes és üdvös, 1873. április hó 17-én, illetőleg, 1873. június hó 5-én megalakult mostani egyletünk „közép-szólók- és krasznamegyei tanító-testület“ cím alatt.

Két év telt el az idő óta, méjjen tisztelt közgyűlés! De minthogy a mult 1874. esztendőben az akkori nyomasztó anyagi viszonyok miatt évi nagy gyűlés nem volt tartható, ideiglenesen alakult központi bizottságunk kötelességének tartja e jelentésében tanító-testületünk működését ez alkalommal azon időről is, tehát két évről, feltüntetni.

* * *

A testületté alakulás tárgyában az első gyűlés tartott 1873. április 17-kén, a mikor és egyebek mellett az alapszabályok elkészítésére bizottság küldetvén ki, (Jegyz. k. 5. sz.) ideiglenesen az ügyek intézésére elnök, két alelnök, 1 fő- és két aljegyző, [végül, egy pénztárnok választattak. (Jegyz. k. 1. sz.). A második gyűlés ugyanazon év június 5-kén és 6-kán, egyidejűleg a „szilágysági ref. tanító-egylet“ gyűlésével tartatott, még pedig azért egyidejűleg, hogy ennek tagjait is összesen nyerjük meg a csatlakozásra; mely nemes célzatunk azonban, a többség szívósan ragaszkodván a felekezeti jelleghez, csak részben sikerült, a menyiben csak a zilah-vidéki és a kraszna-berettyó-menti (most sz.-somlyói) fiok-körökhöz tartozó tagok nyújtottak baráti jobbot, jelentették ki csatlakozásukat; később azonban, ez

utóbb említett kör tagjai közül a felekezetiük tén megbánva cselekedetüket, okkal-móddal szépen kivonták magukat, mert jelenleg azon köit tisztán csak községi tanítók alkotják; felekezeti egy sincs. Később csatlakoztak aztán a tasnád-járás kör tagjai is; de, fájdalommal írjuk le, a szil.-csohi, a hadadi és a sz.-sámsoni fiok-körök mind eddig nem léptek be testületünkbe, sőt a sz.-sámsoni, dacára hogy a felekezeti egyesület összeomlott, mint egy nem létező egyesületnek fiokköre, Nyesti Lajos kántor-tanító ur vezetése alatt, okvetlen fenmaradni akar, s okvetlen felekezetiinek maradni, tartja legfőbb céljának, s — úgy hisszük kétes értékű — dicsőségének.

Ezeknek dacára, érintett gyűlésünk 18 tag és számos vendég jelenlétében megtartott. A tárgyalások közül kiemeljük az alapszabály-tervezet, s a közgyűlési tanácskozási szabályok megvitatását és elfogadását (Jegyz. k. 7 és 15. sz.), valamint azon intézkedést, hogy az ápril 17-iki gyűlés alkalmával ideiglenesen választott tisztviselők, választatván még egy könyvtárnok is, ideiglenes minőségökben meghagyattak, még mindig remélvén a felekezeti tanítók tömeges csatlakozását, mely esetben folyhassanak be azok is a végleges választásba. (Jegyz. k. 12. sz.). Éppen e szempontból alakított meg szintén ideiglenesen a központi bizottság is, még pedig csakis a választott tisztviselők közül és a járási körök elnökeiből. (Jegyz. k. 13. sz.). Megemlítjük még e gyűlésünkben a járási körök kikerekítését, mely szerint egyelőre alakított két kör: a zilah-vidéki és a sz.-somlyóvidéki, beosztatván előbbihez a Közép-Szólókme gyében, utóbbihoz a Krasznamegyében működő tagtársak. (Jegyz. k. 14. sz.). Később, mint már jelezve volt, csatlakozván a volt „tasnadi fiok-kör“ tagjai is, ezekből egy harmadik járási kör alakított, t. i. a tasnád-járási.

Nem hagyhatjuk említés nélkül, hogy e gyűlésünk érdekesebbé tétele végett, már ez alkalommal két jeles értekezés tartatott, egyik Faluvégi Albert, képezd. igazgatótanár által, másik Szász Lajos, községi tanító által, előbbi értekezvén „a nevelésről“, utóbbi e tételről: „az iskola pontos látogatására mi módon szoklathatjuk a gyermekeket?“

Ezekben foglalhattuk össze az elmunkálatok főbbjeit. Tekintsünk végig már a rendes munkálkodás folyamán.

I.

Testületünk alapszabályai a vallás- és közokt. ügyi m. kir. miniszter ur ő nagyméltósága által 1873. évi december 15-kén 33,567 szám a. jóváhagyva, leküldetvén, első teendője volt a tisztikarnak a járási körök megalakítását eszközölni; azon év dec. 28-án e célból meg is lettek bizva és utasítással ellátva Faluvégi Albert, kép. ig. tanár, Bogdán István, sz.-somlyói- és id. Somogyi Károly, tasnadi tanító urak.

E körök megalakulása után 1874. évi április 8-dikán az ideiglenes központi bizottság is megkezdette működését.

El kell ismernünk, méjjen tisztelt közgyűlés! hogy közp. bizottságunk, már csak a tagok számának csekély volta miatt is, nagyobb szabású, országgra szóló dolgokat nem vitt véghez; főtörekvése inkább oda irányult, hogy a testület gé-

pezetét berendezze, működésbe hozza, hogy a magunk olé tűzött célok rendre-rendre elérthessenek. Azzal sem dicsekedhetünk, hogy sok, a mit tettünk, de tekintve a kezdet nehézségeit, nyugodtak vagyunk, mikép mindazt, mit az adott viszonyok között tehetünk, megtettük.

A múlt 1874. év folyama alatt 5 ülésben 49 sz. alatt, a jelen év folytán 3 ülésben 10 szám alatt nem kevés ügyet intéztünk el, melyek közül — mint már jeleztük — legszámosabbak a szervezésiek: a járási köröknek adott utasítások, a könyvtárt érdeklő szabályok és annak gyarapítását célzó intézkedések; nem kevésbé fontos lépések tétettek a tanító-gyűlésekre menő tanítók fuvarral és napi díjjal ellátása érdekében, megkértevén ez ügyben tanfelügyelőnk által K.-Szólók és Krasznamegyék alispánjait, valamint a sz.-szólónoki ref. egyh.-megyei tanácsot, és örömmel jelezzük egyúttal, hogy mindkét megye alispánja intézkedett is az ügyhez méltó buzgalommal és erélyességgel. Buzgalmat fejtettünk ki különösen a „Falusi gazda“, az „Erdélyi Népművelésügyi Értesítő“, illetőleg a „Család és Iskola“, az aradvidéki tanítóegyesület által megindított „Népirodalom“ és a „Hasznos mulattató“, s más gazdasági és nevelésügyi lapok és könyvek terjesztése körül.

Fel kell említenünk még közp. bizottságunknak a múlt évben megtartott magyarországi II. egyetemes gyűlés sikerítésére kifejtett buzgalmát: ha megtekintjük e gyűlésről kiadott ép oly becses, mint terjedelmes jelentést, megnyugvással fogjuk látni, hogy az ama gyűlést rendező bizottság által az országban létező tanító-egyesületekhez előleges megvitatás végett megküldött tételekre a miáltalunk felterjesztett vélemények a többi egyesületek között nem éppen utolsó, sőt tisztességes helyet foglalnak el. De nem csak, hanem ama dicsőség is jutott egyesületünknek, mely szerint egy ajánlott új tételünk: „a pottanfolyamok kérdése“ felvételre a gyűlés tárgysorozatába, melynek előadója is egyesületünk egyik legtevékenyebb tagja Faluvégi Albert, igazg. tanár volt. Testületünk e gyűlés iránt érdekelttségét az által is kifejezte, hogy összesen 11 tagja által volt azon képviselve.

Borbély Sámuel,

tanító-kép. tanár, főjegyző.

(Vége következik.)

Még egy nyílt kérdés

(a marosi ev. ref. egyházmegye esperese, t. t. Vályi Pál urhoz.)

A papválasztási szabályok VIII. fejeletje alatt ez áll:

„Harmadik osztályu egyházak papjai sat. pályázhatnak második- és harmadik osztályu egyházakban.“

Miután Mező-Panit első osztályu egyház és épen a marosi egyházmegyéhez tartozó Hagymás-Bodon „harmadik osztályu: ennek jelenlegi papja minő egyházi törvény, vagy szabályzat alapján vétetett fel, (ha áll, hogy felvétetett,) a mező-paniti egyházban közelebb pályázásra kijelöltek közé a marosi egyházmegye kandidáló bizottsága által?

Kérdi és feleletet vár —

az igazság.

VIDÉKI ÉLETP.

Székely-Udvarhely, július 10, 1875.

Bevégződött az 1874/5-dik iskolai év s megkezdődtek már a jövő iskolai évre szóló intézkedések. Talán, nem lesz helyén kívüli néhány szóban megemlékezni a múlttól, s szólani bármi keveset a jelenről s jövőről.

A székely-udvarhelyi kollegium bejegyzett növendékeinek létszáma az idén is épen anynyi volt, mint az 1873/4-dik iskolai évben t. i. 321, s az évváraskori létszám is csak kettővel kevesebb az 1873/4-ikéinél, lévén akkor 294, most pedig 292. Ez azért különösen figyelemre méltó, mert épen egy évvel történt ez előtt iskolánk ellen azon támadás, melynek célja volt tantermeink kiüresítése; de a mely, habár el is vitte mintegy 25 leginkább helybeli növendékünket, ohajtott célját, istennek hála, még sem érthette el.

Évváró vizsgálataink a több mint két hódra terjedő kollégium-kertben épült diszes torna-csarnokban június 20-án kezdődtek a test-gyakorlattal, s július 3-án értek végett intézetünk nagy ima-termében.

Az eredményről, érdekelt fél létemre is, anynyit bátran merek állítani, hogy nem volt kedvezőtlenebb, mint az előbbi éveké. Nem sokára megjelenendő értesítőnk bővebben fog e tárgyról szólni.

De lássuk a jelent, hogy tájékozhatjuk magunkat a jövőre nézve.

Iskolánk új s nagy reményű gondnoka, t. Sebesi Ákos ur az előjáróság idei juli. 6-án tartott ülésében székelt elfoglalta.

Ismeretes e lapok olvasói előtt azon kettős haláleset, melyek mindenike iskolánk egy-egy tanárát vitte a sírba, valamint egyházkerületi közgyűlésünk azon határozata is, melyszerint előjáróságunk mindkét üres tanszéknek helyettes tanárokkal leendő betöltésére kapott utasítást.

Előjáróságunk kötelességét teljesítette is, a menyinyiben a pályázati felhívásra jelentkezettek közül egy évi időtartamra immár meghívta Bod Lajos és Gönci Lajos tanári képezdét végzett urakat, még pedig az elsőt a fizika és mathezis, a másodikat pedig a természetrajz és vegytan tanszékére évi 700 forint és lakás javadalommal.

Bőzen kívül, a klaszszika litteratura számára rendszerezett második, vagy is segéd-tanítói állomásra szintén meghívta az utrecht-i egyetemről hazajött, s e lapok olvasói előtt eléggé ismeretes Benkő Gyula papjelölt urat, 600 forint évi javadalommal.

Köztanítói állomásaink is be vannak töltve, s hogy egyéb előjárósági intézkedéseket mellőzzek, a nyár folytán megérjük azon örömet, hogy iskolai épületünk földszinti részének mindenik szobája új padlattal és új ajtóval leendő ellátva.

Ennyiből, úgy hiszem, világos, hogy intézetünk a már lejárt 1874/5-ik iskolai évvel ismét egyet toldott szá-

zadokra terjedő munkás életéhez, s életének új századából is még legalább egy évet szándékozik élni. Adja isten!

Szakács Mózes,

KÜLÖNFÉLÉK.

= Menyinyibe kerül a francia papság? A „Siécle“-ben olvassuk a következőket: „az 1876-ki költségvetési bizottság 53.727.995 frankot javasol megállapítani a jövő évi kultur-kiadásokra. E kiadások legnagyobb része tudvalevőleg a kath. papság fizetésére és a kath. templomok fentartására esik. A párisi érseknek 50,000, a többi érseknek egyenkint 20,000, a bíbornokok 30,000, a püspököknek 15,000 frank évi fizetésük van. Emez állami fizetésekhez járulnak még különböző címeken (utazások, berendezkedések stb.) pótlékok is. E dús fizetésekkel ellentétben a budgetbe 20,000 olyan papi állomás van felvéve, melyek után egyenkint csak 900 frank évi fizetés jár. 1876-ban az egyházközségek papi előjáróinak fizetései 39.607,000 frankot fognak kitenni; csak 400,000 frankkal kevesebbet, mint a háboru előtt, noha az 1871-ki hódítás által 20 vikáriátus, 109 plébánia és 1141 fők-egyház szakítottatott el Franciaországtól. Hogyan van mégis, hogy ily jelentékeny személy-apadásra nem következett a kiadásoknak is nagyobb apasztása? Ez a Lourdesinál kézzel foghatóbb csoda a fők-egyházak és vikáriátusok folytonos szaporításában leri magyarázatát.“ A „Siécle“ megjegyzi, hogy a papság a jelzett állami fizetések és pótlékok mellett még számos jövedelmi forrással bír, ilyen a stóladij, az egyházközségi vagyon haszon élvezése, ingyen lakás, sat. Az egyházi fekvő vagyont 300 millióra becsüli, az ingóság pedig (részvény, obligáció) oly mesés összeget tesz ki, hogy nem is meri kiírni.

= A nemzet-gazdasági egylet következő felhívást intézte a törvényhatóságokhoz: A nemzetgazdasági egylet törekvését legujabban arra fordította, hogy a nemzetünkben anynyira hiányzó takarékosági szellemet meghonosítsa, e végből felkarolta az iskolai takaréktárak ügyét és meg kíván ragadni minden alkalmat, mely a takarékoság előmozdítására és megkedveltetésére szolgál. Közeledvén a jelen tanév vége, és ismervén hazánk gazdagabb városainak és községeinek azon teljesen méltánylandó bőkezűségét, melylyel a jobb tanulók szorgalmának jutalmául és így a törekvés ösztönzésül, részint pénzbeli, részint más ajándékokat szoktak a kebelükben lévő iskolák jeles tanulói közt kiosztani: célszerűnek vélte egyletünk, ha e városok és községek figyelmetnének arra, hogy ily jutalmazásokat ezentúl inkább takarékpénztári könyvecskében szolgáltatnak ki. Bármily csekély összegek (le egészen 1 forintig) helyezhetők el ily könyvecskében. És ha meggondoljuk, hogy az illető jó tanuló nevére kiállítva és neki jutalmul adott takaréktári könyvecske már magában véve is arra hat, hogy az illető tanuló törekedni fog, takaréktári könyvecskéjében kapott jutalmát betétel által szaporítani, az efféle jutalmazásnak sokkal nagyobb és jobb eredménye leendő, mint a rendszeren csillámzó ezüst, vagy arany pénzben adottaknak. Ha még a jutalom ünnepélyes kiosztása alkalmával a tanító, vagy az iskolai előjáróság a takarékoság fontosságáról néhány felvilágosító és ösztönző szót intéz az ifjusághoz, így az eredmény, a takarékoságnak megszeretése s ezzel együtt a takarékoságnak terjesztése még inkább biztosíthatnák. Mindezeket oly kéressel terjesztjük az igen tisztelt törvényhatóság elé, méltóztatásuk és területen levő nagyobb községeknél oda hatni, hogy az ottani iskolákban a tanulók jutalmaztatása ezentúl takaréktári könyvecskével történjék.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Felolós szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdászánál az ev. ref. főtanoda betűivel Kolozsvárt.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

V. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, JÚLIUS 22, 1875.

238—29. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy ivon. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztői iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Az iskolai takarékpénztárakról.

III.

(Folytatás.)

A mely iskolában a takarékpénztár szerveztetni készül, az illető lelkész, tanító, és iskolai előjáróság az ügyet tanácskozás tárgyává teszi, a kezelési szabályokat megállapítja s a bank létesítését a tanítóra bizza. E tanácskozás eredménye elterjed a közönségben, a szülők között, közbeszéd tárgyát fogja képezni, s azon szülők, kik a célt megértették, gyermekeiknek szivesebben fognak néhány krajcárt adni, kíváncsiak levén, látni, hogy gazdálkodnak azok pénzüikkel.

Az életbe léptetés körül, úgy vagyok meggyőződve, hogy a kényszernek — legyen az bár az erkölcsi kényszernek bármely szelid neme — szerepelnie nem szabad; minden nemű erőltetés e téren ellenkező gyümölcsöt hoz, mint a mit vártunk. A tanító adja elő tüzetesen a takarékpénztár célját, a betétel módzatait, a kivétel lehetőségét, értesse meg tanítványival, hogy mily hasznos dolog az, bármily kis összegét is félre tenni, meggazdálkodni, elvonni a krajcárokat bizonyos apró élvezetektől, mielőtt a nyálánkságok vásárlása, időközbeni gyümölcs- s egyéb enni valók bevételére, haszontalan játszó-eszközök szerzése, sat. s a félre tett pénz mennyire szaporodhatik, ha naponta, vagy hetenkint ennyi meg ennyi tételik a pénztárba. S ha éveken át folytatatik a bevitel, mily összegre rug az, s mikor az iskolát a gyermek elhagyja s valamely élet-módot kezd, mily összegre számolhat majdan megtakarításaiból.

S viszont, ha időközben valamire nagy szükség lesz: könyvekre, lábbelire, orvosi szerre magának, vagy szüleinek, vagy testvérei egyikének vásárolhat valamely ruhadarabot, vagy ékszerecskét, melyet az tán már rég óhajtott birni: mily örömet fog ezzel takarékosága által a családban szerezni s mily megelégedést önmagának?

Hason vonzó példák és lehetőségek a tanító által gyakran hangsúlyosandók lesznek, felsorolásával később a legkedvezőbb takarítási eseteknek, hogy a gyermekek élénk fántáziájába a példák benyomuljanak s eredményyel hassanak.

Célszerűnek vélem azonban, ha az értelmesebb gyermekek a tanító által külön beszélgetésben szeliden reá vétetnek a példaadásra, a betétel megkezdésére, hogy e szerint a többi utánuk induljon.

A napontai betétel sok idejét fogná a tanítóknak igénybe venni, csak is a heti betételre kellend szoritkozni, mint ez Angliában és Belgiumban is elfogadva van; de e mellett azonban, oda kellend hatni, hogy a gyermek naponta félre tegyen valamit, ha telik tőle, hogy a betételre kirendelt napon, talán minden szombaton, egyszerre tegye be hét napi megtakarítását. Hogy ekkint, ki csak egy krajcárt is bir naponta apró szükségeitől elvonni, a hét végén 7 krral mehessen a gyűjtő-pénztárhoz.

Megjegyzem, hogy e helyett a „betétek beszédésének az iskolai órák alatt kell történniök, nem szabad ezt a gyermekek játszó óráin tenni,“ azokat ez eljárással megrövidíteni, nehogy ellenszenvet költson az intézmény ez irányban.

A legkisebb betét egy krajcár lehet hetenkint, többet betenni határozatlan összegig természetesen lehet.

A betétek átvétele bizonyos komoly formasággal kell hogy történjék: a kirendelt napon és órában az iskola-szék valamely tagja jelenlétében a legértelmesebb gyermekek sorából kiszemelendő két ellenőrző tanu közreműködése s az elmaradhatlan aláírások eszközlése mellett a betételi naplóba vezettetnek a betevők nevei a betéti összeggel együtt.

A legkisebb betét ügye ép oly komolysággal tárgyalandó, mint a legnagyobbé, hogy a gyermek kedvét ne veszítse s betett fillére fontosságát érezze. Az ekkint begyűlt heti összeg, ha a község-

ben pénz-intézet van, előleges egyezés folytán, miszerint az intézet bármely kis összeg betételét az iskolától elfogadja s kamatoztatja, abban elhelyezendő egyetlen betéti-könyvre, mely az iskolai takarékpénztár nevére állittatik ki, az illető iskolai osztály megnevezésével.

Hol pénz-intézet nem létezik, ott a kamatoztatósról, mi a gyermekre nézve kicsi összegeinél keveset legkülönböztetve sem hathat, le kell mondani, s a pénz csak is biztos helyen, talán a lelkésznél, vagy az iskola-szék elnökénél lesz leteendő s őrizendő.

A kezelésnek, nehogy a tanítót feleslegesen terhelje nemes feladata teljesítésében, lehető legegyszerűbbnek kell lennie.

A gyűjtésnek osztályonként elkülönítve kell történni.

Minden betevő elláttatik egy kis könyvvel.

Ily kis könyv adására nagy súlyt fektetnek és pedig azért, mert:

a) a betevő, mint szintén szülői, gyámja, vagy jótévője teljes megnyugvást nyer a betéti összegekre nézve;

b) a gyermek hozzá szokik a betéti-könyv megőrzéséhez, s általában ahhoz, hogy betéti-könyve van és ha az iskolát elhagyja, e megszokás szükségéi közé fog tartozni, s a takarékpénztárakba és segélyegyesületekbe fog berakni.

A tanító vezetni fog:

1 ször egy naplót, melybe a heti betétek bevezettetnek;

2-or egy főkönyvet, melybe a betétek havonként, vagy évnegyedenként összesítve átiratnak.

Év végével az iskola-igazgatója, vagy az iskolaszék elnöke átvizsgálja a könyveket s kimutatja az összes tanulók s azok közül a betevők számát, a betéti összegek mennyiségét s e kimutatás a községben közzététetvén, a vallás- és közoktatási miniszterhez a tanfelügyelő útján felterjesztetik.

Az ekkint összefolyt felterjesztésekből készített országos kimutatás szintén közléteendő lévén: hogy ekkint ezen ügy fejlődése világlatban tartathassék.

Angliában, hol a társadalom megszokta az önmagáról való gondoskodást s a kormány segélyét humanitási ügyekben nem szokta igénybe venni, legújabbán egy társulat alakult penny-bankok terjesztésére, mely társulatnak élén Northumberland herceg áll.

E társulat feladata a penny-bankok hasznosságát ismertetni s ilyek felállítására különböző pontokon működni úgy az iskolák, mint a munkás-osztályok terén.

A társulat e célból vándor-előadókat tart, kik folyton utaznak s tartják előadásukat és szervezik a penny-bankokat, s osztják ki az illető körökben a társulat által a bankok érdekében kiadott könyvecskéket.

Hason működésre nálunk is nagy szükség lenne; még az esetre is, ha, min nem szabad kételkednem, a kormány teljesen felfogván az ügy fontosságát, a cselekvés terére lépne s a bankok szervezését legszélyesebb körben közegeinek elrendelné; s szükség lenne:

a) felvilágosító munkácskákkal hatni az eszme megkedveltetésére s terjesztésére;

b) esetleg szegényesebb körülményű iskolákat betéti-könyvecskével s ügy-vezetési könyvekkel látni el;

c) évenként bizonyos összegeket osztani szét kitűnő magaviseletű és előmenetelű iskola-gyermekek közt jutalom- és serkentésként szerény összegekről kiállított betéti-könyvecskében, vagy ha ezt a társulat nem tehetné, hason eljárásra serkentené a községek vagyonosbjait;

d) az esetre, ha ezt a kormány nem tenné, ez ügy állásáról évenként adatokat szerezne, s a közöniséget kiadandó évkönyvében az iskolai bankok iránt tájékozná;

e) kisebb körű megyei, járási, vagy községi hason feladatu társulatok szervezésére egész erővel működnek.

Midőn két év előtt Angliában időztem, az iskolai penny-bankok ügye különösen magára vonta figyelmemet. Iparkodtam, e tárgyra vonatkozólag kellő információt nyerni, mit különösen tisztelendő James Fusey királyi tanfelügyelő segélyével nyertem is.

Az ügy iránt mindenek előtt azért érdekeltem magamat, mert feltett célom volt: ezen hazánkban addig vagy éppen nem, vagy csak igen kevésbé ismert intézmény meghonosítását megkísérteni; de a tavalyi kedvezőtlen termésű évben nem tartottam célszerűnek az akciót megindítani, nem várhatván kellő eredményt fellépésemnek s az ügyet egy kissé meg nem választott időben fellépés által veszélyezni, nem kívánván, vártam jobb időkre, legalább jobb kilátásokra termés tekintetében.

Ma, midőn az előjelek után ítélve, ha nem is bő, de egy jó középtermésre számítanunk lehet s föltehetem, hogy földmivelő országunknak — a mezőgazdagság emlőin táplálkozó közönsége hajlandóbb lehet, tárgyat figyelmével megajándékozni — anynyival is inkább, mert az észme a minden szépért és nemesért lelkesülő Weisz Bernát kir. tanácsos érdeemes tagtársunk által már megpendített, de sőt pár városban, mint Pécsen, Sopronyban, Szabadkán, az ige immár testté is vált, elérkezettnek láttam az időt, a kérdéshez részemről is hozzá szólni.

(Vége következik.)

Az állam és egyház közti viszony rendezése ügyében.

(Folyt. tása és vége.)

Hasonló indokokból vannak a javaslatban körvonalozva az egyházi élet azon többi mozzanatai is, melyekre az állam főfelügyeletének ki kell terjeszkedni.

Némelyek nézete szerint, a vallás-szabadságról szóló törvényben a felekezetek egyházi életének gyakorlására semmi közelebbi feltételt, semmi tiltó, vagy korlátozó rendeletet nem kellene mintegy preventiv rendszabályul kijelölni, hanem mikint állítólag az észak-amerikai Egyesült-Államokban történik, egyszerűen ki kellene mondani, hogy a törvények sérelme nélkül szabadon alakulhat és működhet bármely vallás-felekezet, és ezután az állam csak esetről-esetre és utólagosan torolná meg a netalán elkövetett egyes törvény-sértéseket.

Azonban, eltekintve attól, hogy az Egyesült-Államoknak az egyházi viszonyokat illetőleg is mind történeti múltjok, mind jelen állapotuk anynyira eltérő a miénktől, hogy a két állam között nem mutatható ki analógia, elanynyira, hogy ha mi intézkedéseinkben már most ugyanazon formákat alkalmaznánk, féltő, hogy ez a gyakorlatban ellenkező eredményre vezetne itt, mint ott; de ettől eltekintve, is meg kell jegyeznünk, hogy az Egyesült-Államokban, ha nem is vallás-ügyi törvényekben, hanem egyéb törvényekben van intézkedés több oly ide vonatkozó ügyekre, melyekről nekünk törvényünk nem levén, ezen javaslatban kell a vallás-szabadsággal egyidejűleg intézkedni.

Egyébiránt, társadalmi életben és államban sem az egyesek, sem bármiféle testületek, tehát a vallás-felekezeti testületek is, egészen korlátlan szabadságot nem élvezhetnek. E tekintetben az elérhető cél és a földolog csak az, hogy

először: e szabadság semmiben se korlátoztassék erősebben, mint a menynyire az állam biztonsága a polgárok egyéb jogai és más vallás-felekezeteknek szintén biztosítandó szabadsága okvetlenül követelik.

Másodszor az, hogy e korlátozás ne hatóljon be a hitnek, a vallás-életnek belső körébe; és végre

harmadszor az, hogy ezen szükséges korlátozás törvényben állapítsák meg, s ne bizassék p. o. a kormányoknak esetleg önkényéből gyakorolható tetszés szerinti eljárásra.

E három szempont volt irányadó a javaslat mindazon határozatainak megállapításánál, melyek a vallás-felekezetek irányában tiltó, vagy korlátozó rendeleteket foglalnak magukban, és ezen határozatok sehol sem tartalmazzák a vallási hitnek, vagy az ennek körében mozgó tulajdonképeni egyházi életnek megszorítását, hanem részint olyan ügyekre vonatkoznak, melyeknek jogi, avagy politikai következései vannak; részint pedig azon korlátozat törekesznek kimutatni, melyek a vallási- és politikai életet a dolog természete szerint elválasztják, s az egyházak, melyeken ha túllépnének, már az állam körébe avatkoznának.

Egy szóval, ép oly mértékben igyekeztünk biztosítani a nemzet állami és polgári szabadságát az egyházi testületekkel szemben, mint viszont a hitnek és vallási életnek szabadságát a politikai uralom beavatkozása ellen.

5) Ámde, a fentebb előadott elveket hazánkban egyszerűre és valamenynyi hitfelekezet irányában nem csak egyenlő mérvben, hanem egyszersmind egy formán érvényesíteni, ha az állam-hatalmával kivihető volna is, célra vezető semmi esetre sem lenne. A már edig is törvényesen létező hitfelekezeteknek mind a társadalomban meggyökerezett hagyományos intézményeik, s ez intézmények alapelvü mind külső viszonyaik, mind az állammal sok százados történeti alakulásokban kiképződött összeköttetések oly lényegesen különböznek egymástól; továbbá, ezen különleges sajátágaik oly sokféle szálakkal s oly méjjen fűződnek a nemzet egyéb viszonyaiba, és az állam érdekeihez, hogy ha mindezen sajátlagosságokat egyszerűre megszüntetni és az államnak valamenynyi, a római katolika, a görög keleti és a különböző protestáns egyházak, a zsidók, sőt még a jövőben keletkező felekezetek irányában egyforma jogviszonyát akarnánk megállapítani: ily eljárás a helyett, hogy a szabadságot megnyugtató, biztosítaná, és a viszonyokat rendezné, inkább ép úgy megzavarná az állam érdekeit, mint megzavarná maguknak a hitfelekezeteknek életét s egymáshoz való békés viszonyát.

A lényegesen egyenetlen tényezőknél, egyenetlen erőknél s eltérő irányzatúknál külsőleg is egyenlő, azaz, egyforma jogviszony alá helyezése, vagy éppen erőszakolása: a gyakorlatba a legnagyobb egyenlőtlenséget, sőt egyik, vagy másik irányban a szabadság veszélyeztetését eredményezné.

Azonban, ily irányu gyökeres átalakításokra már azért sincs a jelen ügyben szükség, mert az ország minden polgárának és valamenynyi már létező, vagy ezentúl keletkezendő hitfelekezetnek vallási teljes szabadságát és hit gyakorlatában való egyenjogúságát megadhatjuk a nélkül, hogy akár a görög keleti s a protestáns egyházaknak törvényeinkben eddig biztosított önkormányzatát kellene megszüntetnünk, akár ezen, meg a római s

görög kath. egyházaknak az állammal eddig kifejtett viszonyát az előjogok megszüntetésén kívül is lényegesen változtatnunk kellene.

Ennél fogva, a bizottság javaslatának megállapításában a lehető legnagyobb kimélettel járt el a törvényesen bevett egyházak fennálló intézményei iránt, s ezekre az általunk benyújtott javaslat határozatai csak is annyiban hatnak módosítólag, a menyinyiben azt a megváltozott viszonyok s a vallásszabadságnak általánosan kiterjesztése elkerülhetlenül teszik.

Ugyanezen okokból volt kénytelen a bizottság felvenni az 5. §-ban azon intézkedést, a mely szerint az államnak a rom. és görög kath. egyházak iránt eddig gyakorlott jogai továbbra is fentartatnak, míg ezen egyházak szintén az önkormányzat alapján nem szervezkednek s ez iránt a törvényhozás külön törvényvel nem intézkedik.

Ezen intézkedés a nevezett egyházaknak az állammal szoros összeköttetésükben századokon át kifejtett viszonyaiknál fogva elkerülhetlenül szükséges mindaddig, míg az egyházak önmaguk nem helyezkednek oly alapra, mint a melyen az állam a többi vallás-felekezeteknek is teljes önkormányzatot engedhetett. És ezen esetben is ezen egyházaknak az állammal való szövevényes jogviszonyait külön törvényvel kellend újra rendezni.

A bizottság is óhajtja, hogy a kath. egyház önkormányzati szervezete minél előbb jöjjön létre, és kívánja, hogy a kormány is, a menyinyire rajta áll, ezt előmozdítsa.

Egyébiránt, a benyújtott javaslatban a már létező hitfelekezetek intézményeinek s jogviszonyainak kimélettel méltánylása sem a vallás általános szabadságát — mint fentebb előadtuk — nem akadályozza, sem a felekezetek között a javaslatban kimondott egyenjogúság elvével nem ellenkezik. Nem ellenkezik legalább a dolog lényegében, mert a jog-egyenlőség elve itt csak oly értelemben való-sítható,

hogy egyenlő mértékben legyen jogosított minden hitfelekezet vallásának s egyházi életének saját elvei szerint gyakorlatára; és

hogy egyenlő mértékben legyenek az állam-jogai, érdekei és a polgárok szabadsága biztosítva a különböző hitfelekezetekkel szemben.

De épen ez a valódi jog-egyenlőség nem volna elérhető a jogviszonyok teljes egyformasága által.

Ezért van a javaslat 5. §-ban öszintén kimondva, hogy „a hitfelekezetek jogokra és köteleességekre nézve egymás között és az állam irányában egyenlők a jelen törvény értelmében.”

6. Végre, a javaslat megállapításánál azt is szem előtt tartotta a bizottság, hogy ha az államnak, mint politikai hatalomnak, nem is kell a vallási ügyekbe avatkoznia, de a polgárok vallásossága és vallási érzületük által táplált erkölcsisége minden esetre egyik nagy és üdvös tényezője mind a társadalmi rendnek, mind magának az állami életnek. Ezért az államnak a vallásosság és erkölcsösség fejlesztésére célzó egyházakat, a menyinyire a hit

körébe avatkozás nélkül teheti, oltalma és védelme alá kell fogadnia.

Ezen alapelveket igyekeztünk érvényesíteni a mellékelt törvényjavaslatnak úgy egész tervezetében s gondolatmenetében, mint részleteiben. A javaslat minden egyes szakaszaiban foglalt határozatok menyinyire következnek szükségkép a fentebb előadott alapelvekből, s menyinyire felelnek meg jelen szerkezetükben annak a célnak, hogy azon eszmék általuk valósíttassanak: ennek a kimutatására sokkal terjedelmesebb előadás kívántatnék, mint a minőt jelentésünk köre megenged. Különben is, az egyes szakaszoknak az elfogadott alapelvek szempontjából megbírálása a javaslat részletes tárgyalására tartozik.

Végül, azt kell még csak megjegyeznünk, hogy a javaslatban a kiszabott tilalmaknak s általában e törvény rendeleteinek netaláni áthágásaira azért nincsen megfelelő fenytésekről gondoskodva, mivel a bizottság véleménye szerint, az idetartozó ügyekben elkövethető törvénysértések ellen is, a menyinyiben azok fenytő megtorlást igényelnek: a közrendészeti és illetőleg a büntető törvénykönyvben kellend intézkedni.

Mindezen okoknál fogva, a benyújtott törvényjavaslatot ismételten és tisztelettel ajánljuk a t. háznak tárgyalásra, s elfogadás végett.

Budapesten, ápril 26-án, 1875.

Házmán Ferenc,
a bizottság elnöke.

Molnár Aladár,
a bizottság előadója.

Az igazgató-tanács kis gyűléséből.

Kolozsvártt, július 18-án, 1875.

Elnök: főt. Nagy Péter, püspök. Jelen voltak: gr. Bethlen János, Ince Mihály, dr. Kolosvári Sándor, Szabó Ádám, Szász Béla, Szász Gerő és Bodor Antal, titkár.

1) Főt. Nagy Péter püsp. előterjesztése folytán b. e. V. ik Ferdinánd m. kir. és ausztriai császár emlékének tiszteletére minden egyh.-megye központján könyörgéssel és prédikációval megtartandólag gyász-istenitisztelet rendeltetett el és egyidejű megtartására f. évi szeptember 19-ik napja tűzetett ki.

2) Csiszér Gábor, esper. felterjeszti a brassói állami elemi iskolák felállítására vonatkozólag a brassói egyházközség kérvényét, melyben fölfejt, hogy hajlandó iskolai felszerelvényeit és taneszközzeit, valamint 1316 frt. tőkéje kamatait nem csak községi iskolai célra bocsátani át, mint a melyre felajánlotta, hanem a tervezett állami iskola részére is átengedni; azonban, a brassói belvárosban és bonyai külvárosban felállítandó iskolákban a vallás-tanításra nem kötelezheti lelkészét ingyen-tanításra s az állammal szemben nem kötheti ki a vallás-tanító díjazását, mint tehetne volna községi iskola felállítása esetében, más alap hiányában kénytelen az 1316 frt. tőkéjéből 1150 frt. tőke kamatait a vallás-tanítás díjazására fordítani. Felfejt, hogy Brassó városa különböző vallás-felekezeteknek egyházi és iskolai célra évenként 9,000 frt. segélyt ad s bár kötelező volt az 1868. évi 53. t. c. 23. §. utasítása foly-

tán azon segély öszszegből azon egyh.-községet is aránylagosan részeltetni, a törvény figyelmen kívül hagyásával, többszöri sürgetésre sem segíeyzi. Kéri az aránylagos segíeyzés kieszközlését, melynek megnyerésével fedezhetvén a vallás-tanítás díjazásával egybekötött kiadását, az egész 1316 frt. tőkéje kamatait e tanulók jutalmazására fordíthatja. Iskolai felszerelvényeit és taneszközeit bármikor át-bocsáthatja. A n. m. vallás- és közoktatási miniszter urhoz a felterjesztés értelmében felirat intéztetik.

3) Nagy Lajos, h. esperes a kovácsii deszolat' egyh.-község birtoka eladásáról kötött szerződvény másolata felterjesztésével, kéri annak megengedését, hogy a 900 frt. vételár kezeltessék tovább is a deézi takarékpénztárban, mivel 8%-el kamatoz s tudatja, hogy ezen birtok után az esperesi jövedelem évenként 25 frtot tett. A 900 frt. vételár továbbra is a deézi takarékpénztárban hagyatik; azonban, az előbbi felterjesztések szerint ezen birtokból az esperesi jövedelem 10 frt. 50 kr. lévén, a felterjesztés ezen ágára vonatkozólag felvilágosítás-nyújtásra hivatik fel.

4) Gál Sámuel, h. esp., felterjeszti az alpestesi egyh.-község és Réthi Lajos tanfelügyelő között az alpestesi állami elemi fi-iskola felállítását tárgyazólag tervezett szer-

ződvényt s kéri annak megerősítését. Nem lévén szabályszerűleg felszerelve, kiegészítés végett visszaküldetik.

5) A görgényi egyházmegye tanácsa fölfejti, hogy a mellékelt határozatok szerint, a vajda-szentiványi egyházközség által azon községben vesztett urbériségei kárpótlása bár ez előtt több évvel megállapított, a kiutalási határozvány nem adatott ki és kéri annak leküldését kieszközölni. A vajda-szentiványi egyházközség részére megállapított urb. kárpótlási határozvány kiadása s a kárpótlási öszszegek folyóvá létele iránt a földtehermentesítési m. kir. igazgatóságához felterjesztés intéztetik.

6) Az udvarhelyi egyházmegye özvegy-árvai alapszabálya két pontja módosításával újból szerkesztés végett leküldetik.

7) A széki egyházközség kiegészítés alatt álló 15 bordézma-válttság pere lejártatására Mayr János hatalmaztatik fel.

8) A radnothfái egyházközség vásár-szerződvénye megerősítettik.

— Ellátott még ezen kívül 14 ügydarab.

B—r. A—l.

TÁRCA.

A természettudomány és biblia, mint nevelési eszközök.

(Folytatás.)

Ki istenben nem hiszen, ki az embert mint természeti produktumot és az emberiséget csak mint természeti produktumok tömegét tekinti, minden eszmei öszszefüggés s erkölcsi rendeltetés nélkül: annál, nézetünk szerint, hiányzik minden indok, hogy ember-társára nevelőleg hasson. Annak minden gondolata, törekvése arra fog irányulni, hogy a maga természeti szükségéit kielégítse s másoknak hasonlóan azt tenni, a menynyire tehetik, megengedje; de, hogy magát ösztönöztesse érezni arra, hogy erejét mások szolgálatára szentelje, sőt önnugalmának s jóllétének feláldozásával is felebarátjának erkölcsi tökéletesbitésére munkáljon: ahhoz természetesen hiányzik belőle ama hatalmas ösztönző erő, a szeretet, mely a növelési munka terhét boldogító örömmé varázsolja. Szeretet, még pedig tiszta, önzetlen, odaadó s áldozat-kész szeretet csak ott lehetséges, hol az eszmék s egy eszményi világrend iránti hit lakozik, és mindezeknek kutforrása, az örök szeretetű, mindent boldogítani akaró menynyei atyaistenben vetett hit él. Isten az ös-eszme, kiből minden, az emberiségben élő és mozgó eszme ered. Istenben vetett hit nélkül nem gondolható igazi ember-szereteti munkásság, a nélkül nincs nevelés. Ilyen a tulajdonképeni keresztyén-bölcsészet eszme-menete, mely egyszersmind az emberi növelésre is leggyümölcsözőbb; s hogy ilyen is van még, mutatja e század több jeles bölcsésze, köztük Krau-

ze, ki „az emberiség ösképe“*) című művét e szavakkal kezdi:

„Isten létét hinni s érezni: legbecsesebb kincse az embernek. A lélek és szív harmonikus viszonyában jelenti ki isten nekünk, hogy az ő világosságában s szeretetében élünk. Isten ereje által virágzik fel minden egyesület; isten fűzi a család benső kötelékét; rajta épül az állam hatalma s ereje. Isten szemléletében képződik a tudomány: belőle ered, benne marad s hozzá tér vissza. A művész lelkesedése isteni, igazi művészet lényegét csak isten s isteni képezheti. A valódi ember élete méltóságát s tetterejének nagyságát annak köszönheti, hogy magát szívből, lélekben istennel egyesülni érzi. A gyermeki észnek, mikint az érett gondolkodó előtt, az okosság és természet közötti benső öszhang, a lélek és test egyesülése csak isten által lesz megfoghatóvá. A vallás, emez istennel való benső közlekedés, csak ott élénkül, hol mint éltető ös-gondolat az ő szeretete az érzésnek legbensőbb élete. A vallás egyesíti az embert istennel életközösségbe.“

Épp ily szellemben ír több helyen a mi Eötvesünk; p. o. „a jövőt csak isten tudja, mert ő lát a szívekbe. Kinek hite nem pusztá szavakban áll, az nem kételkedik isten jóságán. Minden boldogság istentől jó, mi emberek csak szerethetünk, de még e szeretettel sem biztosíthatjuk kedveseink boldogságát, s a ki életére visszazagondol, azt fogja találni, hogy legszebb örömei onnan jöttek, honnan azokat nem várta, s hogy azt, mi által magát legboldogabbnak érezte, nem

*) Krauze „Urbild der Menschheit.“ Drezda.

emberek készíték elő számára. Meg kell nyugodnunk, s megnyugodhatunk az isteni gondviselésben, mely mint a nap tiszta világa, mindenre elterjed, feu a tetőn, s lent a völgynek legméjebb rejtekében, hova meleg sugárai csak hatnak, a reménynek zöldjét, az örömmek virágait terjeszti el.

Ki az emberiség ősképét nem találja istenben, soha sem jó az ember eszméjéhez. Kiben az örök isten eszméje hiányzik, az a világ időszerű fejlődésében sem fog eszmét elismerni; előtte az ember csak anyag-teremtény, mint bármely növény, állat és nem látszik hivatva azok felett egy anyag feletti országban anyagtól független életet élni; nem látszik képesnek, öntudatos életben öneszméjére rájönni.

Lénárt József,
ref. papjelölt.

(Vége következik.)

Döllinger levele.

A „Heidelb. Journ.“ közli Döllingernek egy badeni paphoz intézett levelét, mely válaszul szolgál az ultramontanok által tendenciózusan terjesztett ama hírekre, hogy Döllinger hátat akar fordítani az ó-katholicizmusnak. E figyelemre méltó levél szövege következő:

„Igen tisztelt uram! Szívesen válaszolok a hozzám intézett kérdésekre, de mint nagyon elfoglalt ember, csak röviden.

1) A mi engem illet, én meggyőződésből az ó kath. közönséghez számítom magamat, mert azt hiszem, hogy egy háromszoros, magas küldetést kell teljesítenie: a) bizonyoságot kell tennie a régi egyházi igazság mellett és a pápai universalis telj-hatalom és csalhatatlanságról felállított új tévtanok ellen; különösen pedig hangos és permanens tiltakozáskint kell szerepelnie az ezen pápa által a hitcikkelyek szerkesztésében tanusított és gyakorolt végzet-teljes önkény ellen. b) Egy második hivatása az én szememben az ó-katholicizmusnak az, hogy lassankint és fokozatosan a babonáktól és tévelyektől ment, a régihez sokkal közelebb álló egyházat létesítsen. c) Ezzel összefügg harmadik hivatása is, hogy t. i. a különvált keresztyének és egyházak jövőndő és nagy újra egyesülésének eszköze és közvetítője legyen. Én bizom e békemű fejlődésében.

2) Semmi reményem nincs az iránt, hogy a mostani, vagy legközelebbi pápa alatt nagyjában és lényegében valami jóvá tétessék, és a menyire én a dolgokat ismerem, mindazok, kik a római kuria és a római klerus állapotát ismerik, ép oly reménytelenek, mint én. És ezen egész pápai közönségben Olaszországon kívül és belül csak egy mozgó erő van, melylyel szemben minden más püspöki kar, bibornokok, papi-rend, iskolák, sat. szenvedőlegesen viselik magukat: és ez a jezsuita-rend. Ez a lelke és uralkodója az egész római egyháznak. És ez így fog maradni egy új pápa alatt is, mert ezen rend nélkülözhetlen és egyszersmind a nélkül hogy uralkodjék, vagy uralkodni akarjon: nem képes létezni sem.

Korábban, 1773 előtt jelentékeny ellensúlyok léteztek még az egyházban, a többi szerzetek még erősek voltak és

életteljesekek; most a többi szerzetek, vagy élettelen árnyékok, vagy a jezsuiták csillagának önkényes-önkéntelen drabantjai, s a római kuria, hogy kuria maradjon, hogy egyházi monopoliumát, pénzeszközeit, sat. megőrizhesse: kénytelen a jezsuitákra támaszkodni, azaz, nekik s hajlamainknak szolgálni. A jezsuiták azonban, a megtestesült s desputiz mussal összeszekötött babona élőképei.

Az embereket meghódítani a szolgáljukká lett pápa segítségével: ez feladatuk, céljuk s mesterein begyakorlott művészetük. Innét a törekvés, a valást mekhanikussá tenni, a sacrificus dell' intelletto, melyet dicsőítenek, a léleknek a feltétlen, vak engedelmességre való idomítása, sat.

De, hogy mi történik, most 1870. jul. 18 óta a római községben s mit lehet várni a legközelebbi jövőben, megítélhetni abból, hogy a monstrumok legnagyobbika, a mi valaha a theológia terén előjött, egyetlenegy nyilvánossá lett ellen-mondás nélkül megtörténhetett; Liguori Alfonsnak ecclesiae doctorrá való ünnepélyes proklamáltatását érttem, (tehát Augusztinus, Ambrosius, sat. mellé, (kinek iratait a hamis morál, a vizsás Mária-kultusz, a legvastagabb meséknek és ámitásoknak folytonos használata a tévedések és hazugságok tárházává teszi. Nem ismerem az egész egyház-történelemben ehhez hasonló borzasztó és káros hozatos tévedést.

S mindezekre nem szól senki semmit, s a szemináriumokban növekvő nemzedék Liguorinak e könyveivel megmérgeztetik!

Természetesen, ily állapot nem tarthat soká; most, vagy később, de előbb-utóbb meg kell jönni a reakciónak; de honnan és hogyan? Ez szemünk előtt el van rejtve.

Az ön harmadik kérdésére: mit tanácslok önnek, hogy tegyen? Ezt felelhetem: kövesse meggyőződését s ne engedje magát az egység megőrzésének, vagy a feltétlen engedelmes-ségnek ürügye által elbolondítani, hogy az által minden baklövés s a vallásnak minden, még oly vastag eltorzítása is szépitve legyen. E nyomorult helyzetben csak ezt tehetjük: vallomást tenni isten és a világ előtt az általunk felismert igazságról, s megadni ennek az azt megillető tiszteletet. Az általános közöny, a klerusnak pusztán saját kényelmét szem előtt tartó meghódolása, vagy passiv magatartása hozta a vatikánból e szerencsétlenséget reánk. Minél nagyobb a száma azoknak, kik e tanok hamisságát beismerik s az engedelmes-séget felmondják: annál biztosabb a gyógyulás reménye. —

Tisztelettel: Döllinger.

J e l e n t é s

a „közép-szólnok- és krasznamegyei tanító-tisztület“ első- és második évi működéséről.

(Folytatása és vége.)

Jelentékeny buzgalmat fejtett ki közp. bizottságunk a jelen nagy gyűlés rendezése körül; teljes jó akarattal buzogtunk azon, hogy e gyűlésnek ne csak tanácskozási tárgysorozata legyen érdekes, hanem legyen e gyűlésre megjelent

tanító-társaknak az itt töltött idő minden perce hasznos is, gyönyörködtető is. Gondoskodva van a tanító-társak szállással és étellemezzel ingyen ellátása felől; gondoskodva van tanulságos előadások, egy értekezés és egy minta-tanítás tartása felől: előadásokat tartanak Triff Gábor és Borbély Sámuel képezői-tanárok; első a „távírásról s táviró-készülékekről,” utóbbi „naprendszerünk”-ről; értekezést Kiss Károly népisk. tanító és minta-tanítást Cöndör Sándor kép. gyak. isk. tanító. De mindenek felett, az ez alkalomra rendezett taneszköz kiállításra hívjuk fel önök becses figyelmét. Ez az első ily kiállítás e vidéken, igyekeztünk is azt, nem kimélve költséget, nem fáradságot, épen a mi vidéki szükségünk tekintetbe vételével, önök számára minél hasznosabbá, minél tanulságosabbá tenni. Vajha, önök komoly megfigyelésük, komoly tanulmányuk tárgyává tennék e kiállítás minden egyes darabját.

Legyen szabad e helyen, önök elismerését kikérnünk e taneszköz-kiállításban résztvevő tanférfiak, tanügybarátok és intézetek részére, kik és a melyek a siker elérésére dicsegetre méltóan konkuráltak. Ezek a kolozsvári Fröbel-intézet, a sz.-somlyói kisdédóvóda, Stein János kolozsvári, Aigner Lajos, Zilahy Sámuel, Posner K. Lajos pesti könyv-író- és rajzeszköz kereskedők, Versényi Gábor rajztanár-jelölt Pestről, Felsmann József, pesti reáliskolai igazgató, Müller Adolf, pesti népisk. tanító. (E két utóbbi iskolai padokat állított ki). Továbbá, a helybeli állami tanító-képezde, s ennek tanárai, a helybeli polgári iskola és elemi népiskolák, Juhos Béla helybeli népisk. tanító. Ezekon kívül, a testületünkhez tartozó vidéki tanító urak közül többen iskolájuk növendékeinek dolgozatait állították ki. Sajnálunk kell azonban, hogy mit nagyon ohajtottunk volna, testületünkhez tartozó nem minden pálya-társunk mutatta be iskoláját e kiállításon, már pedig az ily kiállításoknak éppen az lenne egyik célja, hogy itt iskoláinkat illetőleg is egymással versenyezzünk, s egymástól tanuljunk.

Végül, a történeti hűségért felemlítjük, mikép közp. bizottságunk az alapszabályok 11. §-a h. pontja által reáruházott jogánál fogva, egy sz.-somlyó-járásai kör kebelében felmerült viszályos ügyet is intézett el, melyre nézve jól esik jelezni, hogy eljárásunkban nem drákói szigor, hanem a bölcs mérséklet volt irányadónk, s célunk így is eléretett, míg egyfelől egyeletünk tekintélye megóvatott, az illető felek is megnyugodtak határozatunkban.

Lássuk most már, legalább főbb vonásokban, az egyes járási körök működését.

II.

Járási köreink száma, mint már fennebb érintve volt, három: a zilahi, a sz.-somlyói és a tasnádi. Ezek közül a zilahi megalakult 1874 évi január 24-én, elnökévé választván Faluvégi Albert, kép. igazgató tanárt, alelnökévé Veress József, diósadi ref. tanítót, jegyzőjévé Szász Lajos zilahi közs. tanítót; ennek tankerületünkéből lett eltávolítása után pedig Kovács Dénes, zilahi polgári isk. tanárt.

Gyűlést e kör a múlt 1874-ik évben hármat, a jelen

évben ez ideig egyet tarthatott, s hogy nem többet, indokolja az a körülmény, hogy a múlt évben a magyarországi II. egyetemes tanító-gyűlésre, a jelen évben testületünk évi nagy gyűlésére történt előkészületek, munkálkodások körünk helybeli tagjainak idejét anynyira igénybe vették, hogy ily gyűlés tartását nem eszközölhették; különben, céljai valószínűsítésére e néhány gyűlésben is megtett, mit tehetett. Nevezetesen Faluvégi Albert, kép. igazgató és Cöndör Sándor, kép. gyakorl. isk. tanító, kik állami költségen lettek az 1873-iki bécsi világ kiállításra felküldve, tanulságos felolvasásokat tartottak e kiállításról, s nevezetesen ennek a népiskolákat érdeklő tárgyairól. Triff Gábor, kép. tanár pedig két alkalommal érdekes előadást tartott, egyszer a gázról s gázvilágításról, máskor a méter-mértékekről; továbbá, mintatanítást Cöndör Sándor. Meglátogattuk végül a Zilahon létező elemi népiskolákat, egy-egy óráig időzve mindenikben, megfigyelve mindent, s meghallgatva illető tanító-társaink tanítását.

A sz.-somlyó-járási-kör megalakult 1874. év január 28-án, a mikor és elnökké megválasztott Bogdán István, sz.-somlyói közs. elemi népisk. igazgató-tanító, alelnökké, Gyenge József, és jegyzővé Székely János, szintén sz.-somlyói községi tanítók, ez utóbbinak eltávozása után pedig Tötös János, zoványi közs. népisk. tanító.

Gyűléseinek száma 1874-ben négy, a jelen évben ez ideig egy, melyek közül 3 tartatott S.-Somlyón, 1 Zoványon és 1 Bülgözden. Egyik ily gyűlésen Bogdán István, ki a bécsi világkiállítást szintén állami költségen látogatta meg, e kiállítás tanügyi osztályáról tartott tanulságos felolvasást. Tartottak továbbá minta-tanításokat Székely János volt sz.-somlyói tanító a magyar-nyelvtanból; Gyenge József, szintén sz.-somlyói tanító, az 1- és 2-ik osztály növendékeivel az írva-olvasás- és számtanból Tötös János, zoványi tanító, az 1-ső oszt. növendékeivel számtanból; a 2-dikkal anya-nyelvtanból, a 3-ikkal földrajzból; Páál Domokos, bülgözdi tanító, három osztályból álló iskolájában egy óráig (9—10-ig) tanított, kezelve az azon napra és órára eső tananyagot; továbbá, Bogdán István ismertette a hazánkba is nem sokára behozandó méter-mértékeket.

Megemlítendő e kör törekvései közül, hogy elhatározta Krasznamegye földrajzának a népiskolák számára megírását, megbizván ezzel elnökét Bogdán Istvánt s az ahoz melékendő térkép elkészítésével jegyzőjét Tötös Jánost.

Továbbá elhatározta, hogy közalakozás után, tagjai számára legszükségesebb neveléstani művekből egy fiok-könyvtárt is létesít.

Teljes elismeréssel kell felemlitenünk, hogy t. Telegdy Márton, szil.-somlyói kereskedő ur, e kör s általában tanító-testületünk nemes irányu törekvése iránt táplált meleg érdeklősége kifejezéséskép Gyulai Béla „népszerű neveléstan”-ából néhány példányt ajándékozott a kör tagjai között leendő kiosztás végett.

A tasnádi-járási kör alakuló gyűlését 1874 évi január 30-án tartotta meg. Elnöknek megválasztott id. Somogyi Károly, tasnádi ref. leány-iskolai tanító, alelnök-

nek Verestói György, szakácsi ref. tanító, és jegyzőnek Somogyi Albert, m.-csaholyi ref. tanító; később pedig ez utóbbi a tanítói hivatalról leköszönvén, helyébe Porcsalmi Soma, tasnádi ref. tanító választatott.

E kör a múlt évben négy gyűlést tartott, hármát Tasnádon és egyet Szakácsiban. A jelen évben tartott-e gyűlést, vagy nem nincs tudomásunkra, miután erre vonatkozólag jegyzőkönyv ez ideig még kezünkhöz nem érkezett. E kör is több minta-tanítás tartásával igyekezett céljait megközelíteni. Így minta-tanítást tartottak id. Somogyi Károly, köri elnök, leány-növendékeivel egy órán a földrajzból, számtanból és tornaszatból; Verestói György, szakácsi tanító, a magyar nyelv-tanból; Rákosi Sándor, rákosi ref. tanító a természet-tan elemeiből; Bogdán Lajos, ér-szentkirályi ref. tanító az irva-olvasásból és Vágó Sámuel, tasnádi ref. tanító, Magyarország földrajzából.

Különösen kiemelendő és méltánylandó e kör határozatai közül az, hogy a szegény sorsu tanköteles gyermekeknek az iskolába járást lehetővé óhajtván tenni, a felekezeti hatóságok által az ilyenekre is alkalmazott tandíjakról maguk a tanítók mondtak le. Minő eredménye lett e dicséretes határozatnak, még eddig nincs tudomásunkra; de minden esetre csak üdvös lehet, s éppen azért óhajtanók, hogy a más két járási kör tanítói is hasonló módon is törekedjenek az iskolába járó gyermekek számát szaporítani.

* * *

Záradékkul, hogy mi se hiányozzék a képből, melyet önök elé kívántunk tártani, megemlítjük, hogy bár testületünk 18 rendes taggal kezdette meg működését, jelenleg van 1 alapító-, 6 pártoló-, 62 rendes- és 2 tiszteleti tagja. Vajha, esztendő ilyenkor, a jövő közgyűlésünken azt lehetnének szerencsések jelenteni, hogy a szil.-szólnoki egyház minden lelkesze és minden tanítója buzgó tagja együletünknek, mert csak így, csak akkor lennének erősek, ekkor munkálhatnánk valóban üdvös hatással nemes céljaink valósítására, népoktatás-ügyünk felvirágoztatására! *)

Megemlítjük továbbá, hogy könyvtárunk jelenleg éppen 100 művet számlál, melyhez — elismeréssel említjük fel — Aigner Lajos, budapesti könyvtáros ur 36 és Zilahi Sámuel szintén budapesti könyvtáros ur 3 művel járultak.

Végül, a pénztár állásáról, miután a számadás — a vidéki tagok nagyobb része ma kívánván a tagsági díját befizetni — nem volt bezárható, e jelentésünkben nem szólhatunk; de a holnapi gyűlésünk elé okvetlenül be fog az is terjesztetni, s akkor lesz alkalmuk önöknek pénztárunk ügyei felől is kellőleg tájékozni magukat.

Ezzel, midőn befejeztük számolásunkat sáfárkodásunkról: kérjük az egek urát, virágoztassa fel testületünket és segítse, hogy működése tanügyünkre áldásos legyen.

Borbély Sámuel,
tanító-kép. tanár, főjegyző.

*) Szívünkben, lelkünkben kívánjuk; holott csodálkozunk, hogy ez már eddig meg nem történt! Concordia parvae res crescunt; discordia maximae dilabuntur!
Szerk.

KÜLÖNFÉLÉK.

= A két magyar egyetemről a következő érdekes adatokat közölhetjük: tanerő működött az 1874-ik évben a budapesti egyetemen összesen 122, kik közül 58 nyilv. rendes, 18 nyilv. rendkívüli, 4 helyettes és 30 magán tanár, 6 tanító és 6 tanár-segéd; a kolozsvári egyetemen pedig 38 nyilvános rendes, 2 nyilvános rendkívüli és 2 magán tanár, 3 tanító, 13 tanár-segéd és 1 előadó, összesen 59 tanerő. Ezen adatok alapján a két tudomány-egyetemen összesen 181 tanerő működött, és pedig 96 nyilv. rendes, 20 nyilv. rendkívüli, 4 helyettes és 32 magán-tanár, 9 tanító, 19 tanár-segéd és egy előadó. E tanárok előadásainak látogatására be volt jegyezve a budapesti és kolozsvári egyetemeken a téli fél évben összesen 2831 hallgató, és pedig 69 hittudományi karnál, 1524 a jog és állam-tudományi karnál; továbbá, 75 gyógyszerész, 8 sebész és 93 szülészeti nő-tanuló. Ezek közül vallásra nézve volt 1468 római kath., 80 g. kath., 95 g. keleti, 29 unitárius, 112 ág. hitv., 416 helv. hitv. evangélikus és 531 izraelita; származásra nézve pedig 2773 magyarországi, 22 horvát-h-szlavon tartománybeli, 33 a monarchia másik feléről való és 3 külföldi. A második nyári félévben volt a két egyetemnek összesen 2659 hallgatója, és pedig a hittudományi karnál 69, a jogi- és állam-tudományi karnál 1333, az orvos-sebész karnál 566, a bölcsész- és természet-tudományi karnál 405; továbbá, 82 gyógyszerész, 7 sebész és 138 szülészeti nő-tanuló. Ezek közül vallásra nézve volt 1427 rom. kath., 87 g. kath., 77 g. keleti, 25 unitárius, 182 ág. hitv., 427 helv. hitv. evangélikus és 434 izraelita; származásra nézve pedig volt, 2592 magyarországi, 14 horvát-h-szlavon tartománybeli, 47 a monarchia tulsó feléből és 6 külföldi. Állam-vizsgálatot a két egyetemen összesen 657-en tettek és pedig jogtörténelmi államvizsgát 293-an, ezek közül kitüntetéssel képesítettet összesen 66, egyszerűen képesítettet 183, összesen 949, nem képesítettet összesen 44. Minden tárgyból kitüntetéssel képesítettet 10-en. Birói-államvizsgát tettek összesen 145-en, kik közül 8 kitüntetéssel képesítettet 115, egyszerűen, összesen képesítettet 123-an. Nem képesítettet 22. Állam-tudományi állam-vizsgát tett összesen 219. Ezek közül 60-an kitüntetéssel, 138-an csak egyszerűen lettek képesítve. Összesen tehát képesítettet 298-an, 21 nem képesítettet.

= A vatikáni bibornokok jövedelme. Jelenleg a kuriában 24 bibornok lakik; köztük 4—5 olyan szegény, hogy csak 30,000 frank évi jövedelme van. Hanem már a többiek sokkal gazdagabbak. Patrici bibornoknak 40,000 frankja, Amat bibornoknak 110,000 frankja és több gyönyörű birtoka, di Pietro bibornoknak az albanói püspökségből 60,000 frank évi jövedelme és Portugáliából ugyanannyi nyugdíja, Sacconi palestinai püspöknek szintén vagy 120,000 frankja van évenként. A brevek titkársága, melyet most Asquini visel, 100,000 fran. jövedelmez, de Luccának 150,000 frankja van, Bizarri csak mellék-jövedelmek fejében 40,000 frankot húz. Bonaparteről általánosan tudva van, hogy igen gazdag. Berardi egyh. és világi jövedelme évenként 500,000 frankot tesznek. Chigi bibornoknak nagy családi vagyona van, Franchi bibornoknak 60,000 frank jövedelme és azon felül dús nyugdíjai vannak a spanyol püspökségektől. Oreglia évi jövedelme 50,000 frank. Antonelli bibornok csak a püspökök, bibornokok promociójából és más adományozásokból 300,000 frank biztos jövedelmet húz. Prasselini és Catterini bibornokok szintén igen jól vannak dotálva.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

V. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, JÚLIUS 29, 1875.

239—30. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy ivon. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Az iskolai takarékpénztárakról.

III.

(Folytatása és vége.)

Az angolhoni eredmények meglepők. Habár az ottani igen sokkal szerencsésebb anyagi viszonyokról himet nem várhatunk is, következtetnünk lehet és kell, hogy szerényebb mértékben nálunk sem fog a kívánt siker elmaradni.

S elvégre, nem abban fekszik a dolog sulya, hogy mennyi tétetik félre évenként az iskolákban: hanem abban, hogy általában megtakarítás történik; és legfőképp abban, hogy egy-egy iskola növendékei közül hányan vesznek részt, a takarításban — legyen bár e megtakarítás akár csak egyetlen egy krajcár is hetenkint — a dolgon nem változtat, mert az erkölcsi nyereség nem a félre tett összegek nagyságában, mint inkább és egyedül a jövőre való gondoskodás magas erényének terjesztésében keresendő.

A birminghami egyik iskola legkisebb osztályában az évi betétek 1200 frtra rugnak.

Más oldalról, tanuságául annak, hogy még a „szegény“-iskolák (melyekben teljesen szegény szülők gyermekei taníttatnak a kormány, vagy társulatok költségén) növendékei is rendeznek némi pénzzel, tanusítja azon körülmény, hogy egy London melletti „szegény“-iskola ajtajánál édességeket áruló aszszony hetenkint kétszer szokván süteményeivel ellátogatni, minden alkalommal eladja minden készletét s rendszeren 20 — 30 forintot visz haza.

E nyalánkságra kiadott összeg nagyobb része megtakarítandó lenne, ha a penny-bank az érdeklött iskolába behozatná.

Általában, azt állítják az angolok, hogy dologházakban élő szülők gyermekei is szép sikerrel vesznek részt a penny-bankokban, a közönség nagy meglepetésére.

E körülmény nagy erősséget szolgáltat nekünk, kik a kezdet-kezdetén vagyunk, hogy szegényes viszonyaink vissza ne rettentsenek bennünket az erőlyes akciótól.

Anglia után áttérek

Belgiumra, mely országnak népe ismeretes kiváló szorgalmáról és takarékoságáról; itt az intézmény sikere valóban rendkívülinek mondható. Hat hónapra ugyanis, a mint a bank életbelépett, a genti 8. számú fizető elemi iskolában következő számú gyermekek birtak betéti könyvvel:

februárban 175, márciusban 223, áprilisben 258, májusban 285, júniusban 307, júliusban 332; megjegyeztetik, hogy az iskola a város legszegényebb és kevésbé művelt részében létezik.

Érdekes az igazgató részletes kimutatása a takarítók és nem takarítók arányáról.

Felsőbb osztályok.

I. osztályban 26 gyermek közül betéti-könyvvel bir 24;

II. osztály 40 növendékkal 38, kettő megkezdte a takarítást.

Közép osztályok.

I. osztály: 39 növendékből 36 betéti-könyvvel bir, 3 a takarítást megkezdte.

II. osztály: 37 növendékből 29 bir betéti-könyvvel, 6 takarít, 2 nem.

Alsó osztályok.

I. osztály: 48 növend. közül könyvet bir 31, 16 megkezdte a takarítást, 1 nem takarít.

II. osztály: 51 növendékből egyetlen egy nem takarít.

III. osztály: 49 növendékből 3 nem takarít.

Előkészítő-osztályok.

I. osztályban 61 növendékből 4 nem takarít.

II. osztályban 66 növendékből 2 nem takarít; ekkint a VIII. számú elemi iskolában tanuló 467 gyermekből tehát összesen csak 15 hiányzik a takarítók sorából.

Nem kívánok további részletes adatokat sorolni elő a genti elemi iskolák köréből, csak azt jegyzem meg, hogy az 1873 iskolai évben összesen 16,658 elemi, kisdédóvodai és tovább képző iskolai növendék közül 10,135 birt betéti könyvvel, mely könyvekre összesen 125,900 frank tétetett be a takaréktárba. E kedvező eredmény ép úgy mutatkozik a fizető, mint az ingyen iskolákban, a gazdagabb úgy, mint a szegényebb város-részekben.

Oly fényes eredmény ez, mely irigységgel tölthetne el bennünket azon nemzet irányában, melynek zsongéjében a jövő jólét s a polgári erények oly biztos alapkövei vannak lerakva.

Ha az előadottakkal sikerült a t. hallgatóságot meggyőzőnöm, mindennek előtt az általam tárgyalt ügy döntő fontosságárául népeletünk emelése, a közerkölcsiség fokozása tekintetében;

ha hiszszük azt, hogy a takarékoság, a jövőről való gondoskodás erénye az államok létezésének sine qua non-ját képezi;

ha hiszszük azt, hogy pénzügyileg rendezett államot csak oly polgárok összesége teremthet, kik magán egyéni és családi köreikben szintén rendezettek — jólétnek örvendő — a jövő iránt nem aggódók, s viszont, kik ép ennél fogva kötelelességeiknek az állam irányában is megfelelni képesek és képesek is egyuttal:

mindnyájunknak összetett vállakkal kell közreműködni, hogy azon erényt, melynek hiányát anynyira érezzük hazánkban, a legszélesebb körben ismerjessük, terjesszük, s a menyében hason lelki tulajdonságok felfogására a romlatlan gyermeki kedély legalkalmasabb s leghálásabb mezőt képez, munkáljunk oda, hogy a takarítás, a jövőről való gondoskodás nagy eszméje a gyenge gyermek-tömeg szívébe csepegtessék be.

Szervezzünk iskolai takarékpénztárakat minél nagyobb számban, hogy ekkint „népünknek a számitás nélkül való, a napról-napra élésre erősen hajló erkölcsait reformáljuk s a haza jobb jövőjét előkészítsük.“

Hogy azonban az ide irányzandó törekvések határozott alakot öltsenek, hogy ez eszme is feledve ne legyen tán már a közel jövőben, mint ez sok nemes eszmével a mi szalma-lángszerű lelkesedésünk mellett már gyakran történt: bátor vagyok, az ügy érdekében felkérni az országos közgazdasági egyesületet, hogy ez ügyet felkarolván s előmozdítását teendői

közé sorolván, tegye meg mindazon lépéseket, melyek a kérdés inscenirozása s életre segítése körül szükségesnek találánd.

Célszerűnek vélném, ha a t. társulat kebelében egy állandó iskolai takarékpénztárbizottságot állitana fel, mely központját s mozgató erejét fogná képezni az országban szétszórt ide vonatkozó törekvéseknek, s melyben a vidék egyes buzgó előharcosai munkájukban támogatást, buzditást s erkölcsi, sőt esetleg anyagi segélyt is találnának.

Engedje meg végre a tiszt. hallgatóság, hogy a fővárosi elemi tanítói kar egy részének tárgyalt intézményünk ellenében legujabban felmerült ellenző magatartása folytán még néhány szóval toldhassam meg előadásomat.

Nem kétlem, hogy azon tisztelt urak, kik az intézmény ellen nyilatkozni, jónak látták, indokaikat a közvélemény erősen nyilvánult áramlata ellenében az egyszerűtetet mezejéről merítették.

Nem ismerem kellően a pedagogia ellenvetéseit, csak anynyit tudok, hogy a kérdés, melyet elleneznek, hazánk életkérdései közé tartozik.

Élnünk, léteznünk kell mindennek előtt a helyett, hogy pedagógiai, vagy bármely másnemű szubtilitások hasogatásával töltenők időnket.

Ha Müller Miksa, a straszburgi egyetem megnyitása alkalmával, jogosan mondhatta, hogy „Német ország a szorgalom és takarékoság, a becsületesség s az élet-módban való egyszerűség, előre törekvés és mérsékletesség által lett nagygyá“: hiheti-e valaki, hogy az elősorolt hazafias erények nélkül, melyek közt a takarékoság s az előretekintés, nem különben a mértékletesség szerepelnek, a mi szerény hazánk valaha nem hogy nagygyá lehessen, de csak türethetően megállhassa helyét?

Ki oly szerencsés illuziókban él, hogy velem egyet nem érthet, ki nemzetünk boldogulásának egyedüli panaceáját a modern csillámló institúciók fejlesztésében, vagy akár a földmivelés, ipar- s kereskedelem felvirágoztatására alkalmas tényezők előállításában, akár végre az iskolák javításában, szaporításában keresi és véli feltalálhatni: annak határozottan azt kell mondanom, hogy a fő erkölcsi rosszal mely nemzetünk testén rágódik, nem ismerős, s az általa csalhatlannak hitt orvosszerek illuzoriusokká válnak mindaddig, míg hazánk népessége a takaré-

kosság, a jövőről való gondoskodás népfentartó erényét el nem sajátítja.

Merem hinni, hogy azon ellenzés, mely a tisztelt tanítói karban felmerült, nem fog nagyobb mérvet ölteni, nem fog hiveket hódítani.

A mily nagyszerű a feladat, mely intézményünk életbeléptetése s terjesztése körül az elemi tanítói kar előtt áll: ép oly nagy lenne a felösség sulya, ha e téren közönnyel, mulasztással, vagy éppen ellenzéssel lenne vádolható.

Engedje hinnem a derék kar, mely nehéz viszonyok közt, küzdve a szegénységgel, kicsinyléssel, sőt teljes számba nem vétetéssel a múltban, oly nemes feláldozással teljesítette kötelességét; engedje hinnem, hogy ez alkalommal sem fog kételkedni: tenni azt, mit a haza kétségbevonhatlan érdeke tőle követelni fog.

Az 1875. évi XXXII-ik törvénycikk.

**Mi első Ferenc József, isten kegyelméből
ausztriai császár, Csehország királya sat.
és Magyarország apostoli királya.**

Kedvelt Magyarországnak és társországai hű főrendei és képviselői közös egyetértéssel a következő törvénycikket terjesztették szentesítés végett Felsőgünk elé:

1875. évi XXXII. törvénycikk

a népoktatási nyilvános tanintézetek s nyilvános kisdedóvó intézetek tanítóinak s nevelőinek nyugdíjazásáról, valamint azok özvegyeinek és árváinak gyámolításáról.

(Kihirdettetett az országgyűlés képviselőházában 1875. évi május 10-én, a főrendek házában május hó 11.)

1. §.

A nyilvános népoktatási tanintézetek, a nyilvános árva- és szegény gyermekeket nevelő intézetek (a menyenyiben tanfolyamuknál fogva a népiskolák körébe tartoznak) a szeretet házak, úgy szintén a nyilvános kisdedóvó intézetek (gyermek-kertek) tanítóinak s tanító-nőinek, nevelőinek s nevelő-nőinek számára, egy országos nyugdíj- és gyám-intézet állittatik, melyből a jelen törvény értelmében jogosított tanítóknak (tanító-nőknek) rendes nyugdíj, özvegyeiknek és árváiknak pedig rendes segély-pénz biztosittatik.

I.

A nyugdíjra és segély-pénzre való jogosultság.

2. §.

Nyugdíjra jogosítottak:

1) Az 1868. XXXVIII. t. c. értelmében bármely nyilvános népiskolában alkalmazott mindazon rendes- és segédtanítók, avagy tanító-nők, kik az 1868-iki népiskolai törvény 133. §-a értelmében képesített okleveles tanítók;

valamint azon, bár nem okleveles tanítók, kik az 1868. XXXVIII. t. c. kihirdetésekor már rendes tanítókul alkalmazva voltak és azóta tanítói képességüket, vagy gyakorlatorlatilag az állami tanfelügyelő előtt, vagy valamely nyilvános képezdében letett vizsga által igazolták s erről bizonyítványt mütathatnak fel.

2) Nyilvános óvó intézetekben (gyermek-kertekben) alkalmazott okleveles óvók, vagy nevelők, (nevelőnők), kik a közoktatási miniszter által megállapított tanfolyamot valamely nyilvános intézetben elvégezték, vagy legalább kelő sikerrel letett vizsgán nyertek képesítő oklevelet.

3) A népiskolai tanfolyammal ellátott és az 1868. XXXVIII. t. c. 17. §-a értelmében nyilvános intézetekül tekinthető árvaházaknak és szeretet-házaknak a népiskolai tanítóságra is oklevéllel képesített nevelői s igazgatói (nevelő-női s igazgató-női.)

Mindazon tanítóknak (tanító-nőknek,) nevelőknek és óvóknak, akár felekezeti, akár községi, akár egyéb nyilvános (illetőleg nevelő, vagy óvó) intézetben töltött szolgálati idejük egyenlően beszámittatik a nyugdíjazásnál.

3. §.

Segély-pénzre jogosítottak:

1) A nyugdíjra jogosított tanítók, nevelők s óvók özvegyei, az alább előadandó esetekben és módon.

2) A nyugdíjra jogosítottaknak nyugdíjaztatásuk előtt kötött házasságból származott árvái, életük 16-ik évének betöltéseig, vagy ezen kort megelőzőleg, férjhez menetelőkig, avagy egyéb módon való ellátásukig, az alább előadandó esetekben és módon. A segély-pénzre jogosított özvegyek és árvák a gyám-pénzt egyenlően megkapják, halt legyen meg az illető tanító, vagy tanító-nő akár tetteleges szolgálat közben, akár már nyugdíjazott állapotban.

II.

Végkielégítés és nyugdíjazás.

4. §.

Mind a végkielégítés, mind a nyugdíjazás, vagy a nyugalomba kivánczónak saját kérelmére történik (önkéntes nyugdíjazás); vagy pedig a közoktatás érdekében a felsőbb hatóság által rendeltetik el még oly esetben is, ha az illető ezt maga nem kívánja.

A) Önkéntes végkielégítés és nyugdíjazás.

5. §.

A nyugdíjra jogosítottaknak a következő §-ában irt esetekben és módon jogukban áll önkint saját kívánczójukra, vagy végkielégítéssel távozni tanítói állomásukról, vagy életük végéig élvezendő reddes nyugdíjjal özszevált nyugalomba lépni.

6. §.

Tanítói állomásáról önkint távozva, végkielégítést nyer:

1) az, ki valamely nyilvános iskolában, vagy óvó intézetben legalább öt évig, de tíz évnél kevesebb ideig szolgált, mint alkalmazott segéd, vagy rendes tanító (óvó) és valamely, önvétke, vagy hibája nélkül származott testi,

vagy lelki elnyomorodás, betegség, vagy munka-tehetetlenség miatt véglegesen képtelenné lett a tanítói hivatalra;

2) az, ki öt évnél kevesebb szolgálati idő alatt vált saját vétken vagy hibáján kívül a tanítói szolgálatra alkalmatlanná.

Az első esetben távozók két éven át nyerik a részükre biztosított legnagyobb nyugdíj-összegnek 50 %-át; a második esetben távozók egyszer mindenkorra nyerik 50 %-át legnagyobb nyugdíj-összegüknek.

7. §.

Életük végeig élvezendő rendes nyugdíjjal távozhatnak tanítói állomásokról:

1) azok, kik életük 65-ik évét betöltötték, ha egyzersmind nyilvános népiskolai tanintézetben (kisdédóvóban) legalább 40 beszámítható éven át szolgáltak, mint alkalmazott segéd-, vagy rendes tanítók;

2) azok, kik legkevesebb 10 beszámítható évig szolgáltak nyilvános iskolában (óvodában, árvaházban) mint segéd-, vagy rendes tanítók, ha valamely, önvétkü, vagy hibájuk nélkül származott testi, vagy lelki betegség nyomorodás, vagy gyengeség miatt véglegesen alkalmatlanokká lettek a tanítói hivatalra.

8. §.

A szolgálati évek a tanítókra nézve legalább 21-ik, a tanító-nőkre nézve legalább 20-ik élet-évük betöltése után történt alkalmaztatásuktól fogva számíttatnak.

A kik a tanítói pályáról leléptek, de később oda ismét visszatértek, azoknak a lelépések előtt töltött szolgálati idejük csak azon esetben számíttatik be nyugdíjaztatásuk alkalmával, ha kimutatják, hogy egészségi állapotuk, vagy hasonló s tőlük nem függött rendkívüli körülmények által kényszerítve, hagyták oda a tanítóságot és a 7. §-ban irt végkielégítést nem vették igénybe. Ezért, az ily egyének már a tanítói karból kilépésükkor kötelesek a tanítóságról lemondásukat a megyei tanfelügyelőnél jelenteni, s távozásuk indokát igazolni.

A kik a népiskolai tanítóságról más nyilvános tanintézetbe (p. o. középtanodába, vagy szakiskolába), avagy a tanfelügyelőséghez mennek szolgálatba, de később ismét népiskolai tanítókká lesznek: azoknak nem csak előbbi éveik, hanem a közben más intézetnél, vagy tanfelügyelőség-nél töltött szolgálati idejük is beszámíttatik nyugdíjaztatásuk alkalmával.

Hasonlóul azoknak, kik más nyilvános tanintézetnél, vagy tanfelügyelőség-nél töltött szolgálatból lépnek első ízben néptanítói hivatalba, ezen előbbi állomásaikon töltött éveik is beszámíttatnak azon időtől fogva, midőn a tanítóságra oklevéllel képesítették s legalább 21-ik évüket betöltötték.

Az óvó-intézetek, gyermek-kertek, szeretet-házak, szegény nevelő- és árvaházak nevelőinek szolgálati ideje az oklevéllel képesítésük után történt alkalmaztatásuktól fogva számíttatik, minden tekintetben ugyanazon módon, mint a közönséges népiskolák tanítóié. A rendes népiskolai tanfolyammal ellátott szeretet-házak, szegény nevelő-in-

tézetek és árvaházak nevelőinek azonban, a népiskolai tanítóságra is oklevéllel képesített egyéneknek kell lenniök.

Mind az óvodákból, árvaházakból s szeretet-házakból népiskolai tanítóságra átlépett egyéneknek, mind viszont a népiskolai tanítóságról ily intézetbe ájtottaknak, az előbbi állomásaikon beszámíthatóul töltött idejük is beszámíttatik.

9. §.

A 7. §. értelmében élethosszig élvezendő nyugdíjra jogosítottak nyugdíjának évenkinti összege:

1) beszámítható 40 évi szolgálat után óvók, segéd-és elemi rendes tanítók számára 300 frt; felső nép- s polgári iskolai rendes tanítók, ugyszintén árvaházak s szeretet-házak igazgatóinak számára 400 frt;

2) a beszámítható 10-ik szolgálati év betöltéséig bármennyű tanító s óvó számára negyven évi szolgálat után járó nyugdíj összegének 40 %-a, mely a 11-ik évtől kezdve mindegyik szolgálati év után 2 %-kal növekedik.

A nyugdíj-összeg megállapításánál 40 évnél hosszabb szolgálat nem számítható be.

B) Felsőbb hatóság általi nyugdíjazás.

10. §.

A nyugdíjra jogosított tanító, tanító-nő, nevelő, nevelő-nő, saját kérelme nélkül, sőt akaratára ellenére is nyugdíjazható:

1) ha 65 éves korán felül bebizonyítja, hogy öreg-ségi elgyengülés miatt a tanítói hivatal betöltésére egyáltalán képtelen;

2) bármely életkorában bebizonyítatik, hogy elmebetegség (őrültség), vagy egyéb betegség s elnyomorodás miatt a tanítói hivatal betöltésére teljesen és véglegesen képtelen.

Az 1.-ső és 2.-ik pontban irt esetekben az illető nyugdíj-összeg a fönnebbi 9. §. értelmében állapíttatik meg; szolgálati ideje pedig a 8. §. szerint számíttatik ki s e szerint kap végkielégítést, vagy élet-hosszig élvezendő nyugdíjat.

11. §.

A kényszerített nyugdíjazást községi iskolák tanítói irányában, a tanfelügyelőnek és a megyei iskola-tanácsnak indokolt felterjesztésére, a közoktatásügyi miniszter rendelheti el; a felekezeti, vagy egyéb nyilvános iskolák tanítói irányában pedig akár az állami tanfelügyelő, akár az illető iskola főhatóságának kezdeményezése folytán azon főhatóság és a miniszter által a tanfelügyelő elnöklete alatt kiküldött vegyes bizottság felterjesztésére és az illető főhatóságnak egyetértésével rendelheti el a miniszter.

12. §.

Mindazon, de akár tényleges szolgálatban levő, akár nyugdíjazott tanítók, a kik büntény miatt bírói ítélettel elítélteknek, vagy súlyos hanyagság, erkölcsi kihágás, vagy polgári büntény, vagy fegyelmi eljárás következtében tanítói hivatalukból elmozdítottak, vagy nyugdíjuk elveszté-

sére ítéltetnek, nyugdíjra, illetőleg végkielégítésre való jogosítottágukat elvesztik. (1868-ik XXXVIII. 138. §.)

Hasonlóul elvesztik a népnevelési nyugdíj-alapból való nyugdíjra jogosultságukat azok, kik a 2. §-ban irt tanítói pályákat odahagyták, vagy felsőbb tanintézetbe, avagy szakiskolákba léptek tanítóknál, hol előbbi szolgálati éveik is

beszámíttatnak s így más alaphól tarthatnak számot nyugdíjra.

A nyugdíj alapba befizetett díjak az alap tulajdonává válnak s többé vissza nem vehetők, akár önkint távozzék, akár elmozdittassék az illető tanítói állomásáról, vagy pályájáról.

(Folytatása következik.)

TÁRCA.

A természettudomány és biblia, mint nevelési eszközök.

(Folytatása és vége.)

A második eszme, az ember nevelésének második rugója: az ember eszméje; az isteni kép, melyet mindenki magában hord. Az anya, ki tudja, hogy gyermekében isten egy adományát kapta, melyért viszont előtte felelős: egészen más szemmel fogja azt nézni, más szeretettel fogja azt ápolni, mint az oly anya, ki gyermekében egy kedves ugyan, de mulandó s másképp is kipótolható természeti produktumot lát. Hogy csak a mivelt népek közül hozzuk fel példát: vajjon, uralkodnék-e azon természet- s erkölcs-ellenes, különösen a francia nőknél divatozó — fájdalom, nálunk is terjedő — szokás, miszerint az újszülöttet, mihelyt lehet, idegének ápolására hagyják, hogy gyermekük ápolásának terhe ne akadályozza a társasági örömeiben s élvezetekben; uralkodnék-e oly nagy mértékben, ha a bölcsészek naturálistikus tanainak befolyása alatt nem lenne kiveszve keblükből ép úgy az ember, mint az isten eszméje!?

Az eszme nélkül való naturálistizmus az embert lealjasítja természet-ellenességre s legnemesebb tulajdonságai megtagadására: ez a legnagyobb bizonyíték helyessége ellen. Az embernek, mint isteni képmásnak eszmei felfogása képezi s nemesíti az embernek még természeti ösztöneit s tulajdonait is; ez a legkézzel foghatóbb bizonyíték igaz és helyes volta mellett.

Ha tehát az egyes ember lényét úgy fogjuk fel, mint egy eszme megtestesülését, mint egy isteni gondolat nyilatkozatát: „akkor az emberiség sem lehet más, mint egy nagy eszme megvalósítására rendelt organizmus.“ Igaz, csak az emberiség lehet arra rendelve, hogy végső kifejlődésében egy isten fiaiból álló családot alkosson és mindaz, mit történelmének évezredeiben tapasztalt, minden inség, mely fölötté elviharzott, minden küzdelem, melybe bonyolodott, minden bűn, mely rá nehezedett, mikint minden áldás, mely rá szállott, mind-mind nevelési eszközökké válnak az örök szeretet és bölcsesség kezében a benne vetett hit által; s mind azon reményt éltetik, hogy a végcél, nagy és szép rendeltetésünk mind közelebb-közelebb van.

Isten, ember és emberiség, ez is egy háromság, mint atya, fiu és szentlélek: lényegileg nem osztható s mégis a személyek megkülönböztetnek. Ez azon háromság, mely által lehető csak, hogy az egyházi dogmatizmus

a világ éltető erejévé, javító erkölcsi hatalommá változzék át. Estek volna valaha az egyházi pártok azon tévelygésbe, hogy egymást kölcsönösen átkozzák s vérig üldözzék az atya, fiu és szentlélek egymáshoz való viszonya fölött fölmerült különböző dogmatikai vélemények miatt: ha soha ki nem vezett volna eszükéből és szivökből a mindeneket szerető istennek eszméje, ki azt akarja, hogy mindeneken segítve legyen s mindenek az igazság ismeretére jussanak, nem az embernek, mint isteni képmásnak eszméje, és nem vezett volna ki az emberiségnek, mint isten gyermekeiből álló nagy család alkotására rendelt erkölcsi organizmusnak eszméje?

De, hol tanulhatja ismerni a keresztyénség ezen üdvös béke hozó háromságát? Mely könyv bizonyítja be, hogy semmi világi bölcsesség azt el nem magyarázhatja; hogy egyetlen emberi öntudat sem nélkülözheti azt? Ez a biblia. Ez ama csodálatra méltó könyv, mely anynyi századon keresztül a népek mindenféle nyelvén s a növekedő általános műveltség mellett a mindennapi nézetek tudós és nem tudós hypothézisek között folytonosan tanítja: egy isten az, ki mindeneket teremtett, megtart és igazgat; az ember isten képére teremtette, csak általa érheti el élté célját és az örök békét s továbbá, hogy isten maga segít arra, hogy az emberiség a hit által minden szükségétől megszabadulva és abban megtisztulva, megszentelve és egyesülve, élő templommá legyen, melyben az ur lakozik.

Ha nevelésünk ezen bibliai világ-nézet magaslatára lesz építve: akkor fog igazán hasonlítani, mint bévezetésünkben említettök, egy bevezetetlen békevárhoz, mely nyugodtan tekint le az alatta terülő világ küzdelmeire és mindenkinek, ki békére vágyik s békében kíván az emberiségnek szolgálni, biztos menedéket s áldásos működési tért nyújt. Itt, e békevár felett óhajtanók látni folyton amaz említettük négy geniuszt!

Záradékul, legyen szabad, az olvasók figyelmét egy gyűlésre fordítani, mely sem fizikusokból, sem biblikusokból nem állott, hanem a bölcsesség őszinte barátaiból ama régi klasszikus régi korból, melyet a valódi életbölcsélet képviselője, Szokrátes barátaival s tanítványaival kevéssel halála előtt tartott. Midőn ugyanis, e nemes bölcsélet-tanító előre látá, hogy polgártársai őt méreg-pohárra fogják ítélni, mivel növendékeit a közönséges babona s anyag-elviség színvonalán felül emelni merészkedett: még gyakran tartott értekezéseket szellemi rokonaival és pedig legörömelebb a természet öln. A természet csöndes temploma előtte is a legjobb

helynek látszott az igazi életbölcesség számára. Egyikét a legtanulságosabb s megragadóbb beszélgetésnek leírja Plátó az ő Phaedrusában.

A zajló városon kívül, az Athene melletti Iliszszos völgyében gyűlt a kis sereg a szeretett mester körül. Phaerdrus azt tanácslá, hogy a karsu platánok árnyékában üljenek a gyepre, hol a szél nem éri; Szokrates beleegyezett. E közben egy helyhez értek, mely egy régi monda által megvala szentelve: miszerint Boreas elragadta Oreithyát, a mint a kristály patak partján barátjánőjével Pharmakeiával játszott; a hívő utóvilág pedig e helyen egy oltárt épített az isten számára.

Phaerdrus azt kérde: „hiszed-e te is Szokrates, hogy e hitrege igaz?”

Szokratesnek e nehéz kérdésre adott felelete méjj pillantást enged vetnünk az ő pedagógiai elveibe, különösen a vallásos néphittel való bánás-módot illető alaptételeibe.

Szokrates így felelt: „nós, ha nem is hinnék abban, hasonlóan a felvilágosult emberekhez, akkor sem volnék az igazságtól nagyon távol s egy elmés hypothesist állíthatnék fel, mondván: Boreásnak, az északi szélnek, egy rohama amataj kősziklájáról lesodorta Oreithyát, mialatt ő Pharmakeia barátjánőjével játszott; s miután ennek következtében meghalt, azt mondták, hogy a Boreas-isten ragadta el. Már a mi engemet illet, a dolgok ilyen megfejtését egészen véve, nagyon érdekesnek tartom; mégis azokhoz egy szilárd akaratu ember szükséges, olyan, ki képes, a mesék nagy tömegét itészileg átvizsgálni a nélkül, hogy magát és önmagának megismerését elhanyagolná. De egy oly itészi kutatás végetlen sok időt követelne a nélkül, hogy megfelelő hasznot hozna. Nekem — folytatá — legkevésbé van ily nemű dolgokra fölösleges időm; oka pedig, barátom, következő: én a delphii ítélet értelmében még magamat sem tudom megismerni, s előttem nevetésesnek tetszik, ha valaki, ki még ezzel sincs tisztában, amolyan dolgokkal foglalja el magát. Ez alapon én nem foglalatoskodom azokkal s nem gondolkodom felettük, hanem csak önmagam felett, hogy vajjon én egy rémállat vagyok-e, vagy egy szelid teremtés, kinek illendő s áldásos sors jutott részébe a természetből.”

Mily értékes pedagógiai intést nyújt e szavakban nekünk a derék bölcsl! Ő egy átalában nem tanácsolja, hogy azokkal tartsunk, kik a nép hitét a tudomány minden fény-sugarától távol akarják tartani, s ez által a népet a babona sötéttségére itélik: mert nagyon is érdekesnek tartja, a néphit előállításának utána kutatni annyival is inkább, mivel az ilyen kutatások nélkül babonás részeitől meg nem szabadulhatna. Azonban, azoknak rendszerét sem követheti, kik életfeladatukat a néphit itészi megsemmisítésében találják és eleget tenni vélik, ha már egy úgy nevezett felvilágosodott gondolkodás-módot elterjesztettek. Mert e rendszer által oda vezethetni ugyan a népet, hogy hitét eldobja; de ki lehet bizonyos abban, hogy vajjon, mindjárt is alkalmazkodik-e egy jobb, tisztább s magasabb hitalakhoz; vajjon, nem fog a babonából hanyat-homlok rohanni a hitetlenség s erkölcstelenség ragályos mocsárjába? Szokrates a bölcselkedő felvilágosi-

tás-vágygyal nem akar csak úgy könnyedén bánni. Ő sokkal inkább egy harmadik utat ajánl és ez: az önismeretnek, az erkölcsi világoztásnak s megújításnak, az emberek isteni eszmékkel való megelevenítésének s növelésének útja. És ez utat nem csak úgy ajánlja, hogy ő maga ne azon járjon, hanem míg így önmagában munkál, saját köblét vizsgálja, gyengéit, hiányait ónszeme elé állítja s érzi, hogy mily távol van a valódi tökéletesség céljából; egyszorsmind azon kötelességet is érzi, hogy magát annyival inkább távol kell tartania ama puztán okoskodó felvilágosító-viszketegtől. Mert tudja, hogy az erkölcsi megújulással a babona magától elenyészik.

E példának tárgyunkra való alkalmazása könnyű, a természet-tudománynak a bibliához való viszonyánál fogva.

A biblia által egy oly világ-nézet képviseltek, mely a természet és történelem minden jelenségét közvetlenül istenre viszen vissza. Ezen nyugszik a csoda-hit. A középokok elnézésével, a hívő szem a jelenségekről egyenesen a minden lét és élet utolsó ősforrására megy vissza, s mindenütt az isten személyes beavatkozását látja a világ folyásában, mindenütt csodát lát.

A természet-tudomány ellenben a természetet csak magára teszi vizsgálódása tárgyává, minden tekintet nélkül istenre; a jelenségeket a természetben uralkodó törvényekből igyekszik kimagyarázni. Mivel pedig a természetben szakadatlan törvényszerűséget talál, oda jut, hogy sokat babonának tart, mi a biblia álláspontjából, mint istennek imálandó csodája tűnik fel.

De azért föltétlen ellent-mondásban állanak-e? Azt hiszszük, nem. Midőn a természet-tudomány előttünk a természet törvényszerűségét feltárja, akkor minket isten nagy műtermébe vezet és mindennek, a mi állandót felmútat, csak arra kell szolgálnia, hogy ezen felséges mestert annál méjebben megismerjük s tiszteljük. Azonban, hogy ez alatt a természet-tudomány a teremtmények felett magát a teremtőt ne hogy valaha elfeledje, hogy a láthatók buvárlata közepett tekintete a láthatlanok előtt se legyen soha elfátyolozva: mi üdvösebb s alkalmasabb e végre, mint a biblia, az ő istenről, az ember isteni tulajdonairól és az emberiség magasabb rendeltetéséről szóló hatalmas bizonyítékaival? S nem-e egyszorsmind a biblia az, mi az utat, melyet Szokrates ajánlott s maga is követni kívánt, de mint maga érző, még helyesen járhatóvá tenni nem tudott, az önismeret s benső erkölcsi megifjodás útját helyesen megállapítá s járhatóvá tevő?

Csak az isten-ismeret teljes fényénél, mely Jézus Krisztus által nyílt fel a világ előtt, juthat el az emberiség valódi önismeretre s ez által a természet-tudományok és bibliai hit kibékítésére.

Őrizkedjünk azért a természet-tudomány és biblia egymástól való elszakasztásától. Elválaszthatlanul együvé tartoznak azok, mert a biblia istene a természetnek is istene. De ne is legyen hatalom, mely minket a mi bibliai felfogásunknak a természet-tudományok által való méjebb megalkotásá-

ban, megvilágításában s átszellemitésében előre munkálni, és megfordítva, a biblia nagy eszméinek is a mi természet-ről való felfogásunkban való érvényre emelésében akadályozhatna. Így lesznek számunkra természet-tudomány és biblia nevelési eszközökké; olyanokká, melyeket éltünk bármely korában és bármely miveltségi állásban nem nélkülözhetünk, s melyek által nevelés körül való tevékenységünk azon biztosságot s kitartást nyeri meg, melynek maradandó s áldásos következményei bizonyosan nem fognak hiányzani.

— Munkánk talán kissé hosszasan fejtegetett tartalmát a következőkben vonhatjuk röviden össze: A) a természet-tudomány és biblia két nélkülözhetetlen nevelési eszköz; de azok csak egymással való organikus összeköttetés által fejthetik ki áldásos működésüket. b) A természet-tudomány az istenről, emberről és emberiségről szóló bibliai eszmék nélkül ki van téve a naturálizmusba és materiálizmusba esés veszélyének, mely esetben nevelési erejét is elvesztené. c) A bibliai-hit természet-tudomány és bölcsészet nélkül azon veszélynek van kitéve, hogy a betűken maradjon függve és a biblia tartalmában az embernek az istenivel, a múlandónak az örökkévalóval szokott kritikátlan felcserélése miatt annak eszméit s valódi szellemét megtagadja. d) Egy a mai kor kívánalmainak nemes hivatottsággal megfelelni kívánó biblia-munkát s magyarázat van arra hivatva, hogy e kétöt organikus összeköttetésbe hozza, s mindkettőt, mint nevelési eszközt, teljes működési terére felemelje.

Lénárt József,
ref. papjelölt.

VIDÉKI ÉLETT.

A kolozs-kalotai egyházmegyéből.

M.-Valkó, július 17, 1875.

A kolozs-kalotai ev. ref. egyházmegye n.-kapusi körébe foglalt n.- és k.-kapusi, m.-gy.-vásárhelyi, m.-gy.-monostori, m.-valkói, k.-szent-király-zentelki, magyaró-kereki, damos-jákó-telki, nyárszó-sárvásári- és körösfői egyházak 1875-beu végben vitt kán. vizitációja eredményéről, az „Erd. prot. közlöny számára a következő értesítést van szerencsém megküldeni.

1) A vizsgálati körbe foglalt 9 anya- és 3 leány-egyházban van 9 rendes és 1 nyugalmazott pap; 10 rendes és 2 ideiglenes tanító.

2) Képvisellettel bíró egyházak ezen kerületben nem találtak. Számadó gondnok minden egyházban van. Közülük kitűnő buzgóságot tanúsítottak: a m.-valkói főgondnok t. Kilyén Ferenc ur, ki a saját buzgalma és fáradozása által, a községtől kepe-váltás céljára kieszközölt állam-kölcsöni obligáció évenkénti kamatjait, a lelkiismeretes kezelés által már 4438 frt. 30 kr-ra emelte; a k.-kapusi gondnok, Vince György, ki 13 éves egyházi szolgálatának minden évét, valamely az egyház javára tett jótéteménye által jelzi, s jelenben is kurátora lett újbóli megválasztattása alkalmából torony építésre 22 frnyi alapítványt tett.

A presbiteriumok, mindenütt az alapszabályok szerint szervezve, egy harmad részben megújítva vannak.

3) Lelkek száma: 2759 férfi, 2817 nő = 5576; született: 101 fiu, 107 leány = 208; a múlt évi születettek számát 183, a jelen évi 25-el mulja felül. Meghalt: 82 férfi, 99 nő = 181, legtöbb Körösfőn 43, hol a himlő és toroklób járványkép uralgott; a múlt évi halálozásnál 263, a jelen évi éppen felével kevesebb, azonban a jelen évi szaporodás mégis csak 27; s így a születettek és meghaltak közti arány, a múlt évi kholera okozta nagy mérvű halálozások miatt, még mind nincs helyre állva. Házassági szövetségre 44 pár lépett.

4) Az isteni tisztelet minden egyházközségben rendszeresen folyik; legbuzgóbb templom gyakorlók a k.-szt.-királyiak, legindifferensebbek a nyárszóiak.

5) A biblia-magyarázatok minden egyházközségben a vasárnap délutáni isteni tisztelet egyik fő részét képezik.

6) A rendes iskola-kötelesek, csak M.-Valkón járnak nyáron iskolaiba; a felnőtt ifjak azonban nyári vasárnap délután vallásra mindenütt taníttatnak; az egyetlen kivétel M.-Valkó, hol a vallás a községi iskola mindenik osztályában hetenkint 2—2 órán taníttatván a lelkész által, e vasárnapi délutáni tanítás felhagyatott, s helyébe hetenkint 3 estvén öszhangzatos ének tanítás léptetett, hol az ifjuság előtt az életre szükséges tantárgyakból népszerű felolvasások is tartatnak. Hogy melyik intézkedésnek van gyakorlatibb haszna: azt nem vizsgáljuk; anynyi igaz, hogy Valkón a dalárda működése alkalmával, mely gyakori, a templomot még olyanok is látogatják, kiket máskor „pálinkával“, ezzel a legkisebb csábító szerrel sem lehetett volna templomba csalni.

7) A hitben megerősített 88 fiu és 92 leány = 180, kik közül olvasni és írni, csak 42 nem tudott; a népnevelés lendületének ez is egy örvendetes jele!

8) Véd-himlővel beoltatott: 70 fiu, és 74 nő = 144.

9) Botrányos életűek egyetlen egyházközségből sem jelentettek be.

10) Mielőtt az iskolákat illető kérdésekre a tüzetesebb feleleteket megtennők: meg kívánjuk jegyezni, hogy a v.-bizottság vizsgálata alkalmával a fősúlyt, figyelmet, az iskolákra, mint a protestánsizmus élet ere, existenciája „sine qua non“-jára fektette. Valódi és nem hazudott számok hirdetik ezt, hogy vizsgálati kerületünkben a népnevelés ügye nagy lendületet vett. De beszéljenek a számok.

a) Fiu- és leány-gyermekek mindenütt együttesen taníttatnak.

b) Isk. kts. 6—12 éves fiu 400, leány 396 = 796	} = 1034.
„ „ 13—15 „ „ 123, „ 115 = 238	
Iskolába jár 6—12 éves fiu 369, 331 = 700	} = 927.
„ 13—15 „ „ 103, 89 = 192	
„ idegen vallásu „ 34	
„ felsőbb iskolába jár 1	} = 141.
Iskolába nem jár elfogadható okért 131	
„ „ „ makacsaságból 10	

Az elfogadható okhoz a legnagyobb kontingest egy megdönthetetlen argumentum: a szegénység, s az ebből keletkező „szolgálni kénytelen“ség szolgáltatja. A 10 makacsaságból iskolába nem járó mind egyetlen egyházból,

Sárvásárról kerül ki, mely renitens egyház e vizsgáló kerületnek minden tekintetben valóságos szenyfoltja.

Az elfogadható okért felmentettek az iskolakötelesek létszámából levéve: 1034—131=903; ezek közül isk. jár: 893, tehát 99%; és hogy ez nem szokásos statisztikai szemfényvesztés: arról vizsgáló bizottságunk az iskolai könyvek, mulasztási naplók alapján személyes meggyőződést szerzett.

A múlt évi iskolai állással a jelenit összehasonlítva, a következő számok kerülnek ki: tavaly volt rendes kötelezett 836, ismétlő 205=1041, tehát a rendesek a jeleninél 40-el többen, az ismétlők 33-al kevesebben, összesen 7-el többen voltak. Az iskolába jároknál azonban megfordítva van az arány: feljárt rendes 696, ismétlő 160=856; helyes okért fel volt mentve: 113, makacsságból mulasztott: 72; tehát a jelen évben a rendes kötelezettek 4-el, az ismétlők 32-vel összesen 36-al többen járnak iskolába, mint tavaly, a makacsságból mulasztók pedig 62-vel kevesebbek, míg a más hitléktől hozzánk járok 8-al szaporodtak.

(Folyt. kövekezik.)

Mihály Elek,

m.-valkói ref. pap, mint a n. kapusi vizsgálati kerület jegyzője.

„A d a k o z á s.”

Aldoboly, július 22-én, 1875.

Ref. egyházunk ismét egy nagy becsű ajándékban részesült. Tks. Kovács Julia kisaszszony, az „ur házához való buzgó szerelme” indokából, egy 4 mázsás kedves hangu harangot öntetett, melyen e körirat olvasható:

„Az aldobolyi ev. ref. egyháznak emlékül öntette, ottan kihalt dálnoki ns. Kovács-család utolsó születője, Juliánna.”

„Az élőket hívogatom, a holtakat elsíratom”. Öntötte Teusch J. junius 30, 1875.

E harang — 450 frt. értékű — egészen felszerelve, átadatott egyházunknak, s most közszemlére templomunkban van letéve, mivel tornyunk újból földése, ujtása, új harangszék állítása a megkezdés pontján állván, később húzatik fel a más két harang mellé. Vajha, szívhez szóló hangjával a hivek szívében a buzgóságot is növelné az ur háza iránt!

A kegyes szívű adakozó 75-ik évét számlálja, s egész életében „az ur háza látogatása” volt szívének legfőbb gyönyörűsége, s az ma is. Tudta a kegyes éneklő eme szavait: „téggy jól a te jó akaratodból a Sionnak” (Zsolt. 51; 20.) s ezt teljesítette is e szép, s korunkban vajhmi ritka, becses adomány! A szó valódi értelmében mondhatja el a kegyes urnő eme szavakat: „Jól tudom ezt is, oh, én istenem, hogy te a szívet nézed: én adtam ezt tiszta szíveimből, nagy jó kedvvel.” (Kron. 1. K. 29; 17.)

E „tisza szív”-vel, jó kedvvel tett adományért, fogadja a nemes szívű urnő, a nyilvánosság terén is, magam s egyházam nevében meleg köszönetünk nyilvánítását, azon buzgó óhajításunk mellett: még sokáig „hivogassa” e szép harang, mint kívánt egészségben „élő” legkedvesebb helyére, az urnak házába, s még későre jöjjen el az idő, midőn a szeretett család „utolsó ivadékát” elsíratandja! Akkor pedig gyuljon fel e ns. egyház tagjaiban a kegyes adományozó s családjá iránt a hálás emlékezet szép világa s el ne aludjék soha. *)

Gáspár Albert, s. k.
ev. ref. pap.

*) A „Nemere” t. szerkesztője szívesen kéri, hogy a cikk közlésére.

G. A.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdásznál az ev. ref. főtanoda betűivel Kolozsvárt.

KÜLÖNFÉLÉK.

— Mint tudva van, a f. évi XXXII-ik törvénycikk végrehajtásával kapcsolatosan elrendeltetett, hogy a főnnebbi törvénycikket a tanítók és lelkészek szerezzék meg: úgy véljük, hogy hasznos szolgálatot teszünk olvasóinknak, midőn annak közlése által kényelmesen hozzá-férhetővé tesszük.

— Tanító-fizetések. Egy erdélyi, csupa. száz „Culturträger” lakosságu község tanítójának fizetése a következő áll: Lakás az iskolánál, az iskola-kert használata, egy kis a község által bérelt és megmunkált kukoricaföld, 10 köből gabona, minden gyermektől egy véka csöves-kukorica, minden háztól egy kenyér és a stóla, a mi az egyetlen különbséget teszi a kanász fizetésétől. Szeged 75000 lakosságu város ad tanítóinak 520 forintot és 80 frt. lakás-pénzt. Kaiserslautern, 60,000 lakosságu város kezdi a tanító-fizetést 700 frttal és évenként emeli 1250 frtig. Mannheim, 40,000 lakosságu város a segéd-tanítók fizetését kezdi 700 forinton és emeli 900 frtig, a rendes-tanítók fizetését kezdi 1200 fton s folytatja 1800 frtig. Utóbbi város gazdag; méltán kérdezzük: azért fizet-e jól, mert gazdag, vagy azért gazdage, mert jól fizet? — Elzász-Lothringenben a német kormány új tanító-választásnál csakis a legjobb tanerőt alkalmazván, ezt úgy díjazza, hogy fizetése mindig kétannyi legyen, mint a község papjáé. A németek ezen eljárást a békés hódítás legbiztosabb módjának mondják. Ugy hisszük, nem csatlódnak.

— Coquerel Anastasius, a szabadelvű francia protestánsok előharcosa, párisi lelkész s egyike a leghíresebb francia hitészokoknak, távirati tudósítások szerint, meghalt. Coquerel 80 éves volt, Párisban született, 1818-ban Amsterdamban lelkész lett s innen Cuvier hívatta 1830-ban Párisba. 1848-ban képviselő is volt, de jelentékeny politikai szerepet nem játszott. Főbb művei: „Bibliographie sacrée” Páris 1837. „Esquisses poétiques de l’Ancien Testament” Amsterdam 1829. „Cours de la religion chrétienne” Páris 1833. „Histoire sainte et analyse de la bible. Páris 1839. „Réponse au livre du docteur Strauss; La vie de Jesus.” Páris 1841. És kötetekre menő prédikációk. Magyarul tudtunkkal, csak Renan ellen irt kis tanulmánya van lefordítva, s egy pár beszéde; azonban egyházi lapjaink, mint a szabadelvű theológusok egyik legkitűnőbbikének műveit gyakran idézték s idézik.

— Eltiltott tankönyv. Mint a hiv. lapban olvassuk, a vallás- és a közoktatásügyi magyar kir. miniszterium 12973. sz. alatt következő rendeletet bocsátotta ki: „A Petri Vazul által — különben didaktikai helyes rendszer szerint — szerkesztett román nyelvű A-B-C-s könyv szakértők által megvizsgáltatván, kitűnt, hogy nevezett munkanehány oly pontot tartalmaz, melyek alkotmány-ellenes nézetekre szolgálhatnak alapul; nevezetesen: a 44-ik lap, 3. számú olvasmányában országok neveiképen, egymással koordinálva említettnek: Erdély, Bánát, Krisiána, Marmatia, Magyarország, sat. Továbbá, a 82. lap 3. száma alatt szórúlszóra ez áll: „A román háza mindazokat az országokat magában foglalja, a melyekben román nemzet él és lakik. Végre, a 84. lapon levő vers 4 strofájában épen ily értelemben beszél az „egész” Romániáról. Ezeknél fogva, e tankönyv — míg egy nótalán újabb kiadásnál a kifogásolt helyek ki nem igazítottatnak — az összes hazai román népiskolákból kitiltatik.”

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.